

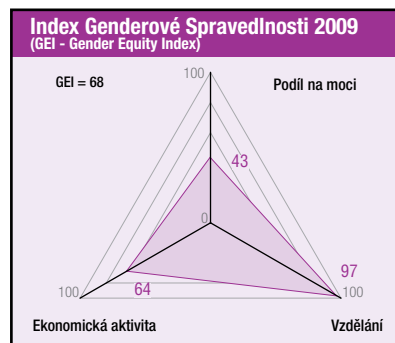
© NÁRODNÍ ZPRÁVY

Rok 2009 - pokus o destrukci sociálního státu

Na přelomu let 2008 a 2009 i česká vláda pochopila, že Česká republika nezůstane ostrůvkem pohody uprostřed finanční krize, jak se to snažila předtím namluvit občanům. Ale ani toto odhalení vládu nedovedlo k aktivitě, kterou by dokázala zabránit dopadům na nejslabší.

Ekumenická akademie Praha
 Tomáš Tožička - ed.
 Trast pro ekonomiku a společnost
 Petr Gočev
 Gender Studies, o.p.s.
 Linda Sokačová
 Fórum 50%
 Marcela Adamusová
 Gender & Sociologie SOÚ AVČR
 Zuzana Uhde
 Evropská kontaktní skupina
 Hana Viznerová
 ADEPTTs
 Saša Uhlová
 NESEHNUTÍ
 Milan Štefanec

Snad jedinou příznivou zprávou o hospodářském vývoji v ČR v posledním roce je pokles míry inflace, související s probíhající světovou hospodářskou krizí. Počet nezaměstnaných se během jediného roku zvýšil o dvě třetiny¹, zatímco HDP poklesl o 4,1 %². Přestože se tyto výsledky výrazně liší od nepodložené optimistických předpokladů politiků (rozpočet na rok 2009 předpokládal růst HDP o 4,8 %), lze konstatovat, že dopad světové krize na hospodářství ČR nebyl příliš výrazný. Strukturální závislost české exportní ekonomiky na dodávkách pro automobilový průmysl by jistě zapříčinila mnohem hlubší propad HDP, nebyť německého šrotového.

Na konci roku 2009 bylo dle Českého statistického úřadu nezaměstnaných 385 tisíc lidí. Statistický úřad také zaznamenal mírný pokles lidí, kteří si práci nehledají tzv. aktivně, ale pracovat chtějí. Na konci roku 2009 jich bylo 173 tis. Celkově tedy bylo dle ČSÚ nezaměstnaných na 558 tisíc lidí, přičemž v téže době úřady práce registrovaly 31 tisíc volných pracovních míst. Podle Ministerstva práce a sociálních věcí bylo bez práce 539 tisíc lidí.³

Demontáž sociálního státu

Největší hrozbou pro občany ČR je počínání jejich vlády. Pravicové strany zneužívají krize k další redukci sociálního státu, která má za následek pokles spotřeby domácností a přispívá tak k roztáčení krizové spirály. K překonání krize mají sloužit především úspory v sociálním systému. Bylo schváleno také zvýšení DPH, zatímco daňová regrese a snižování daní pro korporátní sféru

zůstaly zachovány. Nebezpečná je též snaha privatizovat důchodový systém, a to navzdory obrovským propadům důchodových fondů v průběhu krize. Přesto se pravicovým médiím daří u veřejnosti vyvolávat dojem, že fondové financování důchodového systému je řešením problematiky stárnutí populace.

Recepty na řešení krize z dílny sociálních demokratů jsou kvalifikovanější a akcentují anticyklický potenciál daňové progresse a přerozdělování ve prospěch chudších vrstev obyvatelstva. Ani socialisté se ovšem radikálně nevymezili proti sblížování dvou sazeb DPH, které mají alespoň částečně zmírnit regresivnost této daně. Na programu žádné z parlamentních politických stran není omezení mezinárodních daňových úniků a ministerstvo průmyslu a obchodu nadále na svém serveru businessinfo.cz propaguje tzv. daňovou optimalizaci skrze daňové ráje a offshore centra. Podle časopisu Ekonom mělo na začátku roku 2009 své fiktivní sídlo v daňových rájích na 7000 firem a daňové úniky představovaly cca 23 miliard Kč.⁴

Pravice postupně redukovala své představy o privatizaci zdravotnictví, kterou zahájila. Nakonec odmítla privatizaci zdravotních pojišťoven a postavila se za jejich zachování coby veřejných institucí. Vláda se také vzdala představ o privatizaci fakultních nemocnic.⁵ Vedení krajů, spravovaných vládní opozicí, se snažilo opět získat kontrolu nad těmi nemocnicemi, z nichž se staly akciové společnosti připravené k privatizaci, a snaží se z nich opět vytvořit neziskové společnosti. Ministerstvo zdravotnictví se tomu však bránilo právními obstrukcemi.⁶

Genderové nerovnosti

Na jedné z tiskových konferencí v rámci českého předsednictví v Radě EU se francouzská novinářka podivila, jak je možné, že všech šest představitelů předsedající země i Evropské komise jsou muži. Českého premiéra Topolánka to nezaskočilo a obratem se zeptal: „A kdo by tu měl sedět, Martani?“⁷

Zastoupení žen v české politice zůstává nadále velmi nízké. V Evropském parlamentu je zastoupení českých europoslankyň 18 % z celkového počtu mandátů ČR. V Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR je po volbách v červnu 2010 22 % žen, nicméně v nové vládě nezasedla ani jedna žena. Politické strany zastoupení žen a mužů v rozhodovacích pozicích i nadále nechápu jako téma, chybí motivační a vzdělávací programy a systematické vyhledávání nových žen.

Vzhledem k této dlouhodobě neuspokojivé situaci byla v roce 2009 na podnět tehdejšího ministra pro lidská práva Michaela Kocába vypracována ministerstvem vnitřní novela volebního zákona. Ta zajišťuje alespoň 30% podíl žen, respektive mužů na kandidátních listinách, spolu s opatřením, že na prvních dvou místech každé kandidátky musí být muž i žena. Ministr dále ustavil „Výbor pro vyrovnané zastoupení žen a mužů v politice“, který je součástí „Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů“ a skládá se ze zástupkyň a zástupců politických stran, odborné veřejnosti a nevládních organizací. Obavy z toho, že tyto snahy utichnou se zvolením nové politické vlády, se bohužel potvrdily. Nejenže došlo ke zrušení postu ministra pro lidská práva, ale rovněž k výraznému potlačení agendy lidských práv a rovných příležitosti.

1 <http://czso.cz/csu/csu.nsf/informace/czam020510.doc>

2 <http://czso.cz/csu/csu.nsf/informace/chdp031110.doc>

3 <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/podnikatelske-prostredi-v-cr/mpsv-nezaměst-prosinec-2009-9-2-procenta/100604/55879/>

4 EKONOM, 10/2009, Vyhnání do ráje

5 <http://www.novinky.cz/domaci/192913-ods-se-vzdala-julinkovych-planu-na-privatizaci-nemocnic.html>

6 http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/zdravotnictvi/policie-setri-prevod-stredoceskyh-nemocnic_160589.html

7 <http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-domaci-politika/111901/kalousek-je-znenstily-topolanovi-staci-martani.html>

V roce 2009 došlo také k dlouho odkládanému přijetí tzv. „antidiskriminačního zákona“. Česká republika tak jako poslední země Evropské unie a jedna z posledních evropských zemí vůbec přijala specializovanou normu, která zakazuje diskriminaci na základě rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru, a to v oblastech přístupu k zaměstnání, vzdělání, zdravotních či jiných služeb nebo sociálních výhod.

Ženy migrantky v České republice

V České republice je možné za poslední dvě desetiletí vysledovat v oblasti migrace a integrace výrazný posun. Ze země zdrojové a po období, kdy byla spíše státem pro dočasný pobyt velkého množství žadatelů o mezinárodní ochranu a tranzitujících cizinců a cizinek, se stává zemí cílovou. Dochází k výraznému nárůstu počtu cizinců/nek na území obecně, zároveň i těch, kteří se zde chtějí dlouhodobě či trvale usadit.

Zejména v důsledku hospodářské krize od roku 2008 došlo k mírnému poklesu v počtu cizinců/nek na území ČR. Důvodem bylo především hromadné propouštění cizinců/nek ze zaměstnání, omezení ve vydávání nových povolení k zaměstnání, neprodlužování povolení k pobytu a další důsledky, které se projevovaly v roce 2009, což se týkalo zejména cizinců/nek bez trvalého pobytu na území.

V roce 2008 bylo evidováno v ČR celkem 437 565 cizinců.⁸ K 31. 12. 2009 bylo evidováno 433 305 osob (z toho cca 42 % žen).⁹ Toto číslo ale zahrnuje pouze registrované cizince. Podle některých odhadů na území ČR žije až 300 000 cizinců bez platného povolení k pobytu.¹⁰

Jedním z přetrvávajících problémů, na který již několik let upozorňují nevládní neziskové organizace, je přístup cizinců/nek z třetích zemí ke zdravotnímu pojištění. Podle současné legislativy mají přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění, a tak i větší rozsah hrazené lékařské péče, pouze cizinci s trvalým pobytem nebo cizinci s přechodným pobytem, kteří jsou na území ČR v zaměstnaneckém poměru. V ostatních případech se musí pojišťovat u komerčních pojišťoven a jednorázově si zaplatit pojištění, které však pokrývá výrazně menší rozsah lékařské péče. Navíc ale nemají záruku, že je pojišťovna pojistí a mohou tak zůstat nepojištěni (například osoby ve vyšším věku, narozené děti a jiné skupiny). V této situaci se nachází také rodinní příslušníci a děti narozené na území ČR osob bez trvalého pobytu. Ze základního komerčního pojištění není hrazena předporodní a poporodní péče o matku, ani o narozené dítě. Pokud je jim lékařská péče poskytnuta, dostávají se rodiny do situace, kdy dluží zdravotnímu zařízení vysoké finanční částky.

V roce 2007 vstoupily v platnost novely cizineckého a azylového zákona, které v mnoha ohledech zhoršily postavení cizinců a cizinek v ČR, jako jedna z nejproblematictějších částí byla vnímána změna v postavení smíšených manželství. V současné době má cizinec a cizinka nárok na trvalý pobyt až po uplynutí dvou let trvání manželství s českým občanem či občankou, nebo po pěti letech nepřetržitého pobytu na území ČR. To se týká rovněž cizinců/nek závislých na péči českého občana/ky či na manželce/manželovi českého občana/ky. Z toho plyne, že smíšená manželství, ale i manželské páry, kdy jeden z partnerů má dlouhodobý či trvalý pobyt v ČR a druhý přijel do ČR za účelem sloučení rodiny, nemají po dobu jednoho roku nárok na dávky státní sociální podpory, v případě dávek poskytovaných v závislosti na výši příjmu jsou touto novelou cizineckého zákona postiženi nepřímo i čeští občané. Netestované dávky - např. rodičovský příspěvek či porodné - může obdržet pouze česká občanka či občan nebo cizinec po uplynutí minimálně jednoho roku pobytu v ČR. Komplikace mohou nastat zejména v situaci, kdy partner-cizinec/ka není zaměstnan v závislém zaměstnaneckém poměru a nemá tudíž nárok na veřejné zdravotní pojištění, což negativně dopadá na páry, které mají děti v tomto přechodném období.

V souvislosti s mateřstvím se tyto institucionální bariéry dotýkají negativně zejména žen. V praxi se migrantky navíc setkávají s problémem vícenásobné diskriminace a znevýhodnění (důvodem je věk, gender, etnicita, národnost, sociální status, dosažená úroveň vzdělání a další), a to zejména na trhu práce, ale také například v přístupu ke vzdělání a informacím. Tradiční genderové role a stereotypy posílené specifickou situací imigrantů/tek mají za následek sociální a kulturní izolaci hlavně matek, nedostatečnou znalost fungování institucionálního a legislativního systému a možnosti podpory při integraci, a tudíž oslabení šancí na plnohodnotné začlenění do společnosti a ekonomické soběstačnosti.

Pracovní uplatnění migrantek se ve velké míře omezuje na sekundární trh práce - podřadné, nekvalifikované, nízké finančně ohodnocené pracovní pozice - nebo na práci v šedé či černé ekonomice (švarcsystém, nedostatečná ochrana pracovních práv, práce bez pracovní smlouvy apod.).

Rasismus, segregace, útoky a sterilizace

V roce 2009 vhodila ve Vítkově na Opavsku skupina čtyř mužů tři zápalné lahve do domu romské rodiny, v němž spalo několik osob, včetně dětí. Pachatelé byli dopadeni po měsících usilovného pátrání a obviněni z trestného činu vraždy ve stadiu pokusu. V říjnu 2010 byli odsouzeni k trestům odnětí svobody v jednom případě dvacet a ve třech případech dvaadvacet let.

Tento případ je přelomový z toho hlediska, že na rozdíl od početných předešlých útoků byl kvalifikován jako trestný čin vraždy ve stadiu pokusu.¹¹ Přispěla k tomu výrazná medializace případu. Média se tímto

případem zabývala zejména proto, že v důsledku požáru byla popálena dvouletá holčička na velké části těla a několik měsíců bojovala o život. Důsledky této medializace se pravděpodobně promítly i v údajném navýšení trestné činnosti s extremistickým podtextem. Podle statistik ministerstva vnitra se počet zaevidovaných trestných činů s extremistickým podtextem zvýšil o cca 10,1 % (v roce 2008: 169 trestných činů; v roce 2009: 186 trestných činů); rovněž vzrostl o cca 16 % počet stíhaných osob (r. 2008: 163 osob; r. 2009: 189 osob). Toto navýšení však může být způsobeno odlišnou kvalifikací trestných činů, protože vzrostla „ochota“ trestních orgánů kvalifikovat napadení jako rasisticky motivované.

Pokud Romové přijdou o bydlení, je obtížné nalézt náhradní ubytování, mnoho inzerátů přímo obsahuje upozornění, že byt nebude pronajat Romům. Podle ombudsmana obsahují i pravidla pro výběr žadatelů o obecní byty často diskriminační podmínky. Nedostatek lze nalézt zhruba u třetiny obcí. Nejčastěji jsou uchazeči diskriminováni na základě státního občanství, pohlaví nebo rasové či etnické příslušnosti. Jde přitom o důvod, který u přístupu k bydlení výslovně zakazuje antidiskriminační zákon. V důsledku jsou Romové často nuceni bydlet v krátkodobých finančně velmi nevýhodných podnájmech nebo v různých ubytovných pro zahraniční dělníky, kde ovšem platí vyšší částka, nežli ve standardním pronájmu. Etnická diskriminace tak prohlubuje sociální vyloučení.

Podle průzkumu, který si v roce 2009 nechalo udělat ministerstvo školství, je každý čtvrtý romský školák „onálepkován“ jako lehce mentálně postižený. Původní „zvláštní školy“ byly po rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku přejmenovány na „praktické“, ale to nic nezměnilo na jejich podstatě.

I v běžných základních školách dochází k segregaci a ředitelé některých škol otevřeně přiznávají, že nemohou přijímat romské děti, neboť jsou pod tlakem rodičů neromských žáků. Ti si nepřejí, aby jejich děti chodily do školy společně s romskými dětmi, a tak v některých regionech jsou „romské“ a „české“ školy.

Od roku 2004, kdy Evropské středisko pro práva Romů (ERRC) zveřejnilo informaci o podezření na nucené sterilizace Romek v ČR, se tímto tématem zabývají různé občanské organizace. Během následujících let se ukázalo, že ke sterilizacím nedocházelo pouze v letech 1959 až 1990, ale že tato praxe přetrvává v některých porodnicích až do současnosti. V roce 2009 vyšlo najevo, že nejnovější známý případ nedobrovolné sterilizace je z roku 2007. Tehdy sociální pracovnice vyhrožovala ženě z Frýdku-Místku, že pokud nepodstoupí sterilizaci, umístí její starší děti do dětského domova.

Rozvojová spolupráce

V roce 2009 byl připraven nový zákon o rozvojové spolupráci, který byl diskutován i s představiteli národní platformy rozvojových organizací. Tento zákon jasněji definuje strukturu rozvojových aktivit a je dobrým předpokladem pro zvýšení efektivity a transparentnosti. Nicméně dotační řízení v rámci bilaterální spolupráce se

8 Czech Statistical Office, [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/v/C40046DD1C/\\$File/c01a01.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/v/C40046DD1C/$File/c01a01.pdf)

9 Czech Statistical Office, [http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/v/C500562C45/\\$File/c01102.pdf](http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/v/C500562C45/$File/c01102.pdf)

10 Například Foreigners in the CR 2008. Annual Report of the Czech Statistical Office. Prague: Scientia 2008.

11 www.mvcr.cz/soubor/extrem-leden-zari-2009-pdf.aspx

stále ještě s nedostatkem transparentnosti a nejasnými výběrovými kritérii potýkalo.

Závažným problémem bylo reálné snižování objemu prostředků pro rozvoj. Zatímco ODA v roce 2008 činila 249 mil. USD, v roce 2009 to bylo 224 mil. USD. Jen na úkor poklesu HND zůstal zachován poměr na 0,12 %. To ovšem znamená, že ČR nedodrží své závazky v rámci EU, podle nichž by měla ODA dosáhnout 0,33 % HND.

Zbraně místo rozvoje

Po roce 1989 nastal značný útlum zbrojní výroby motivovaný snahou omezit obchod se zbraněmi, který byl označován jako neetický. Vládní program konverze zbrojního průmyslu počítal s takřka devadesátiprocentním útlumem zbrojní výroby do konce roku 1992. Po vzniku samostatné České republiky je od programu útlumu z ekonomických důvodů postupně ustupováno a dochází k renesanci zbrojního průmyslu a k hledání nových i staronových trhů pro české zbraně.

V roce 1997 vzniká Asociace obranného průmyslu ČR (AOP) - lobbistická organizace s cílem podporovat český zbrojní průmysl při zadávání státních zakázek či při zastupování českých zbrojovek v zahraničí. V roce 1999 se Česká republika stala členem NATO, s čímž následně souvisí i nutnost přezbrojení Armády ČR. V roce 2004 navíc došlo k plné profesionalizaci armády a snížení jejich početních stavů i početních stavů výzbroje. V důsledku toho se na trh dostávají staré použité zbraně z armádních skladů za desítky miliard korun.

Další staré zbraně se dostávají na trh kvůli přezbrojení Policie ČR. Řádově se jedná o desetitisíce samopalů a pistolí. ČR je nucena řešit také problém s nadbytečným množstvím (statisíce tun) armádní munice. Kromě likvidace bývají tyto staré zásoby darovány zemím sužovaným vnitřními konflikty (Irák, Afghánistán) či zemím podezřelým z reexportu vojenského materiálu a nacházejícím se v konfliktní situaci (Gruzie). Legální vývoz zbraní ze země se děje se souhlasem Ministerstva průmyslu a obchodu ČR a na základě vyjádření Ministerstva zahraničních věcí ČR (ze zahraničněpolitického hlediska) a Ministerstva vnitra ČR (z hlediska bezpečnostního). Pokud se jedná o obchod s významným vojenským materiálem, vyhodnocuje možné bezpečnostní dopady takových transakcí také Ministerstvo obrany ČR.

V roce 2008 se legálně z České republiky vyvezlo do zahraničí nejvíce vojenského materiálu v celé historii českého státu, v roce 2009 se pak vyvezly zbraně za 4,6 miliardy korun. Ve stejném roce i přes nesouhlas mezinárodních i českých nevládních organizací i některých státních orgánů schválil Parlament ČR novelu zákona o zahraničním obchodu s vojenským materiálem, která pod heslem snížení administrativní zátěže pro exportéry zbraní ztěžuje možnost státní kontroly zbrojních exportů a umožňuje i firmám bez licence a prověření se do domlouvání zbrojních obchodů zapojit. Česká zbrojní-exportní politika je v řadě případů v protikladu s oficiálně deklarovanými cíli české zahraniční politiky – podpora lidských práv, rozvojová a humanitární pomoc. V posled-

ních několika letech proudily zbraně z České republiky např. do Etiopie, kde jsou vládní síly zodpovědné za masové zatýkání či mimosoudní popravy, navíc je důvodná obava, že zbraně z této země putují do Somálska, kde zuří dlouhodobý ozbrojený konflikt. Povolení k vývozu dostaly také zbraně mířící z Česka do Ázerbájdžánu, kde kromě toho, že tu nevládně zrovna demokratický režim, stále visí ve vzduchu možnost obnovení konfliktu s Arménií o Náhorní Karabach. Ze zahraničí byla ČR často kritizována za dlouholeté dodávky zbraní na Srí Lanku, kde probíhala občanská válka. Zbraně z České republiky byly v nedávné minulosti se souhlasem státních orgánů dodány také oběma stranám konfliktu (Libanon, Izrael, Sýrie) či se na vyvolání konfliktu přímo podílely (zahájení konfliktu v Jižní Osetii v roce 2008 českými dělostřeleckými systémy). V roce 2009 se z ČR vyvezl vojenský materiál také diktatuře v Rovnické Guinei, český stát stejným způsobem podpořil i vlády pošlapávající a pronásledující opozici v Jemenu, Alžírsku, Tunisku, Saudské Arábii či Číně.

Občané

Občanská společnost reaguje jen s obtížemi na extrémistické excesy a na stále silnější státní kontrolu veřejného života. Média zastupují především zájmy svých vlastníků a novinářská autocenzura banalizuje mediální svět na poskytování nezávažných informací. Nedůvěra v politiku roste a občané mají stále více pocit, že se v nepřehledné chobotnici korupce prorůstající politickou scénou nemohou podílet na správe veřejných věcí. ■

Síť občanských organizací Social Watch vznikla v roce 1995 s cílem připomínat vládám jejich závazky dané na konferenci OSN o sociálním rozvoji v Kodani a nezávisle sledovat jejich plnění. Na této konferenci a také na Ženské konferenci v Pekingu (v tomtéž roce) bylo poprvé definováno vyměcení chudoby a rovnost pohlaví jako společné celosvětové cíle – jako třetí společný cíl lidstva, vedle míru a lidských práv. Social Watch vydává výroční zprávy o pokroku a nedostacích v boji proti chudobě a za rovnost mužů a žen (naprostá většina lidí žijících v chudobě jsou ženy). Síť Social Watch má v současné době členy (národní koalice) ve více než 70 zemích po celém světě. Národní koalice upozorňují vlády na jejich závazky a přispívají alternativními návrhy založenými na odborných analýzách situace. ■

Českou koalici Social Watch tvoří:

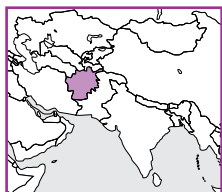
Ekumenická akademie Praha
Centrum globálních studií AV ČR a UK
Gender a sociologie SOU AV ČR
Gender Studies
Fórum 50 %
Trast pro ekonomiku a společnost
NESEHNUTÍ
Masarykova demokratická akademie.

www.socialwatch.cz

SOCIAL WATCH
ČESKÁ REPUBLIKA

Je třeba více a lepší pomoci

Po více než čtvrt století válek a téměř deseti letech snahy mezinárodního společenství o ukončení vlády Tálibánu zůstává Afghánistán stále nestabilní. Přes obrovské investice do bezpečnosti je v mnoha oblastech země stále nebezpečno. Příjmová strana státního rozpočtu je omezená a jeho výdaje jsou financovány především z grantů, půjček a externích finančních zdrojů. Rozvojová pomoc byla doposud nedostačující a v mnoha případech docházelo k neefektivnímu plýtvání. Tyto zdroje by neměly být využívány pro politický či vojenský zisk, ale k zajištění humanitárního prostoru pro rozvoj – zejména v konfliktních zónách.

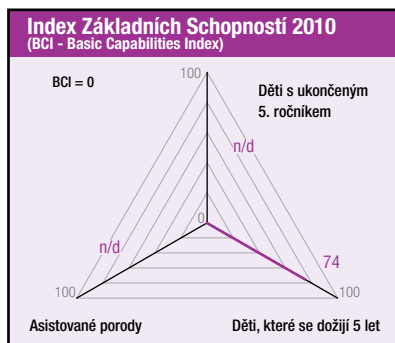
Koordinace humanitární pomoci
(Coordination of Humanitarian Assistance, CHA)
Rozvojová organizace Sanayee
(Sanayee Development Organization, SDO)¹
Dr Mudassir Rasuli

V roce 2001 svrhly síly Severní aliance a koalice vedené Spojenými státy režim Tálibánu a správy Afghánistánu se ujala prozatímní vláda vytvořená na základě Bonnské dohody.² V roce 2004 schválila tato vláda novou ústavu a rok po uspořádání prezidentských voleb proběhly také volby parlamentní. Po krátkém období relativního klidu na většině území se situace začala zhoršovat kvůli činnosti skupin vyzbrojených Tálibánem. Počty příslušníků Mezinárodních bezpečnostních podpůrných sil (International Security Assistance Force, ISAF) byly neustále navyšovány a jedním z jejich úkolů bylo vycvičit příslušníky národní armády a policie. Situace se však rok od roku zhoršovala.

Před vládou stojí úkol vyrovnat se s útoky ozbrojených opozičních skupin a zároveň odolávat různým ořešům (například dlouhému období sucha v roce 2008), které ohrožují nejchudší obyvatele ve venkovských oblastech. Zároveň musí demonstrovat vlastní legitimitu tím, že prosadí ústavu, zorganizuje volby a bude spravovat rekonstrukční a rozvojové práce.

Indikátory spojené s oblastí zdravotnictví zaznamenaly určitý pozitivní vývoj, například úmrtnost dětí do 5. roku věku klesla díky rozšíření základní zdravotní péče a zlepšenému pokrytí očkováním z 257 na 161 z 1000 živě narozených dětí. Úmrtnost novorozenců klesla ze 129 na 111 z 1000 živě narozených. Podíl porodů s asistencí odborných zdravotníků vzrostl z 15 % v roce 2005 na 24 % v roce 2008. Neexistují aktuální údaje o úmrtnosti rodiček, ale poslední dostupné statistiky hovořily o 1600 na 100 000 porodů, což je jedna z nejvyšších úmrtností na světě.³

Pro zemi, která je po humanitární stránce po Nigeru druhou nejméně vyspělou zemí na světě,⁴ je morální

a politicky zcela nezbytné postavit se čelem k problémům chudoby a fungování státní správy. Rozvojová pomoc hraje v tomto směru nezastupitelnou roli, ale musí být využívána zodpovědněji a efektivněji.

Bezpečnost

Obnova a rozvoj země probíhají ruku v ruce, ale jejich výsledky jsou ohrožovány nejistotou a kriminalitou. Ozbrojené opoziční skupiny jsou schopné podnikat útoky dokonce i na „zelenou zónu“ v hlavním městě.⁵ Počet civilních úmrtí rok od roku narůstá; v roce 2009 bylo zraněno nebo zabito 6000 afghánských civilistů – více než 16 každý den.⁶ Ze statistik, které zveřejnila Asistenční mise OSN v Afghánistánu (UN Assistance Mission in Afghanistan, UNAMA), vyplývá, že rok 2009 byl na civilní ztráty nejhorším rokem od invaze v roce 2001 – o život přišlo 2412 obyvatel, což je o 14 % více než 2118 mrtvých v roce 2008. Z tohoto množství se 67 % (1630) připisuje protivládním organizacím a 25 % (596) provládním silám. Zbývajících 8 % (186) nelze připsat ani jedné ze zneprátených stran, protože k jejich úmrtí došlo buď v přestřelkách nebo při náhodných detonacích nevybuchlé munice.⁷

ISAF pod vedením NATO ani ve spolupráci s afghánskou národní armádou a policií nedokáže zaručit mírumilovné a bezpečné prostředí, a to zejména na jihu země. Kromě toho se v zemi rozšířila korupce. Tyto

Barriers: Human Mobility and Development, New York, 2009.

factory překazily plánovaný průběh rekonstrukčních, humanitárních a rozvojových prací. Po obnově zničené infrastruktury se na jihu země vyskytly případy podpálování nově vybudovaných škol, vládních úřadů a dalších veřejných budov. V severní, východní a centrální oblasti země je stav o něco klidnější.

Výroba a alokace zdrojů

Země vypracovala vlastní strategický plán na boj proti chudobě, Afghánskou národní rozvojovou strategii, jejíž vznik byl jednou z podmínek oddlužení. S největším dluhem 8 miliard dolarů byla země od roku 2009 řazena mezi vysoce zadlužené chudé země. Nedávné oddlužení ze strany Pařížského klubu snížilo dluh o jednu miliardu, díky čemuž země může uvolnit další prostředky na rozvojové a sociální programy.

Vzhledem k tomu, že příjmy vlády nepostačí ani na pokrytí jejich běžných výdajů, je rozvojový rozpočet zcela závislý na vnějších zdrojích. Současný rozpočet pro roky 2010 a 2011 činí 2,37 miliardy dolarů, jeho objem se oproti předchozímu období zvětšil o 18 %. Převážná většina výdajů je určena na zajištění bezpečnosti a vybavení pořádkových složek. Oproti tomu jen 14 % rozpočtových výdajů je určeno na školství a 7 % na zdravotnictví. Rozvojový rozpočet pro rok 2010-2011 klesl na 1,7 miliardy dolarů, což je 31% snížení oproti předchozímu roku. Ačkoli příjmy vlády každým rokem mírně narůstají, nedostatek finančních zdrojů pro infrastrukturu, zemědělství a vzdělávání brzdí snahu eliminovat chudobu a prosadit všeobecnou školní docházku.

Dovoz stavebních materiálů, například cementu a oceli, ještě zhoršuje problém unikání kapitálu do zahraničí. Kvůli nedostatku kvalifikované pracovní síly velcí dodavatelé pro veřejné projekty dovážejí zaměstnance ze zahraničí a místní dělníci se na těchto stavbách podílejí jen malou měrou.

Jedním z největších odvětví ekonomiky je zemědělství, zejména produkce máku. V posledních desetiletích však zemi často postihovala období sucha. Kromě toho se toto odvětví se zastaralou technologií a velmi jednoduchou zavlažovací infrastrukturou musí vyrovnávat s dovozem zboží ze zemi jako Írán, Pákistán a Uzbekistán, kde jsou tyto technologie na mnohem lepší úrovni. Kromě toho jsou farmáři nuceni z nedostatku skladovacích a zpracovatelských kapacit své výrobky prodávat rychle a za nízké ceny.

1 Zpráva prošla revizí Abdula Azize Naderiho, programového ředitele SDO.

2 „Dohoda o dočasných mechanismech do ustavení stálých vládních orgánů v Afghánistánu“ (“Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-establishment of Permanent Government Institutions”). Viz: <www.afghangovernment.com/AfghanAgreementBonn.htm>.

3 Ústřední statistický úřad, „Národní hodnocení rizik a ohrožení“ (“National Risk and Vulnerability Assessment”), 2008. Ke stažení na: <nrv.a.cso.gov.af/>.

4 UNDP, Zpráva o lidském rozvoji 2009. Překonávání bariér: Lidská mobilita a rozvoj (Human Development Report 2009. Overcoming

7 Tamtéž.

Pomoc

Po rozpadu tálibánského režimu v roce 2001 přislíbily dárcovské země rozsáhlou rozvojovou pomoc, díky které proběhla rychlá obnova mnoha městských center, silnic i menší veřejné infrastruktury ve venkovských oblastech. Ta však dosud nepřispěla ke zlepšení životní úrovně obyvatel venkova. Velké investice směřovaly jen do odvětví s vysokou návratností, například do stavebnictví a telekomunikací, do kterých bylo do konce roku 2008 investováno celkem 1,3 miliardy dolarů.⁸

Mezinárodní pomoc představuje kolem 90 % veřejných výdajů. Efektivita zahraniční pomoci hraje významnou roli v otázkách míru a stability v zemi. Poskytovaná pomoc však byla nedostačující a v mnoha případech neefektivní. Kromě toho se odhaduje, že 40 % se v podobě zisků společností a odměn pro konzultanty navrátilo do dárcovských zemí. Manažer soukromé stavební společnosti z Kábulu prohlásil v prosinci roku 2007, že některé soukromé společnosti, které získávají zakázky od velkých společností, si z rozpočtu odeberou 50 % a pak zakázku zadají třetí straně.⁹

Výdaje na rekonstrukci představují jen zlomek výdajů na vojenské účely. Náklady na jednoho amerického vojáka v Afghánistánu činí přibližně 1 milion dolarů ročně,¹⁰ a přibližně 57 % z téměř 47 miliard dolarů, které Spojené státy od roku 2001 do země investovaly, bylo investováno do výcviku a vybavení afghánských ozbrojených sil.¹¹

Nedostatečný pokrok

Od roku 2001 byla v Afghánistánu dosažena celá řada významných úspěchů, například zavedení demokratických institucí a úřadů, zlepšení zdravotní péče a očkovaní, rozšíření základního školství, vybudování silnic a dopravní infrastruktury, ekonomický růst a vznik státních bezpečnostních sil. Kromě toho existuje mnoho příkladů dobře poskytnuté pomoci – například v sektoru vzdělávání či v zemědělských komunitních rozvojových projektech, které jsou součástí Národního programu solidarity –, jež výrazně přispěly ke zlepšení životní úrovně Afghánců.

Většina obyvatel Afghánistánu je však stále nucena potýkat se s nedostatkem a miliony žijí dokonce v extrémní chudobě. Velká část zahraniční pomoci se řídila prioritami dárcovských zemí, nikoli potřebami samotných Afghánců. Až příliš mnoho projektů je koncipováno tak, aby přinesly rychlé a viditelné výsledky namísto

Fakta o rozvojové pomoci pro Afghánistán

- Celková částka je o 10 miliard nižší, než by bylo zapotřebí, což odpovídá třicetinásobku celonárodních ročních výdajů na školství; dárcovské země se zavázaly poskytnout 25 miliard dolarů, ale doposud uvolnily jen 15 miliard.
- Přibližně 40 % této pomoci se vrací do dárcovských zemí v podobě zisků společností a odměn pro konzultanty – od roku 2001 jde zhruba o 6 miliard dolarů.
- Zejména kvůli nedostatkům v koordinaci a komunikaci vláda o jedné třetině celkové pomoci – přibližně o 5 miliardách dolarů – neví, jak byla využita.
- Výdaje ozbrojených sil Spojených států v Afghánistánu činí téměř 100 milionů denně; průměrný objem zahraniční pomoci všech dárcovských zemí od roku 2001 však činí jen 7 milionů dolarů denně.
- Více než polovina zahraniční pomoci je vázaná na nákup zboží a služeb v dárcovských zemích.
- Více než dvě třetiny pomoci nepodléhají kontrole vlády.
- Podle nejnovějších údajů Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) je méně než 40 % technické asistence koordinováno s vládou a jen jedna třetina analytických či hodnotících prací ze strany dárcovských zemí probíhá v součinnosti s ní.
- Marže mezinárodních i afghánských stavebních firem na rekonstrukčních zakázkách běžně činí 20 %, může však dosahovat až 50 %.
- Náklady na zahraničního konzultanta, pracujícího pro soukromou společnost, se pohybují mezi 250 000 a 500 000 dolarů ročně.

Zdroj: Matt Waldman, *Nedostatečná efektivita zahraniční pomoci v Afghánistánu*, ACBAR Advocacy Series (Kabul: Agency Coordinating Body for Afghan Relief, 2008).

dosažení udržitelného snížení chudoby nebo vybudování nových kapacit.

Jedna čtvrtina veškeré pomoci pro Afghánistán byla určena na technickou asistenci, jejímž účelem je vybudovat vládní kapacity, ale velká část této pomoci byla vyplývána nebo docílila jen malých výsledků. Příliš často bylo při navrhování a realizaci projektů zcela opomíjeno hledisko zlepšování schopností, postavení a práv žen. Velká část rozvojové pomoci byla směřována do Kábulu nebo dalších velkých center, ačkoli by jí bylo více zapotřebí ve venkovských oblastech, které obývají více než tři čtvrtiny celkového počtu obyvatel. Do odvětví jako zemědělství se zatím nedostala dostatečná podpora, protože nebyla pokládána za jednu z priorit.

Studie o Pařížské deklaraci dále uvádí, že více než polovina veškeré pomoci pro Afghánistán je zatížena podmínkami. Dárcovské země často svazují poskytnutí pomoci s povinností utratit ji na nákup zboží či služeb, které samy poskytují, což připravuje afghánskou ekonomiku o hodnotnou podporu a zvyšuje náklady konkrétních projektů. Dárcovské země téměř nikdy nepředkládají veřejné zprávy o plnění cílů, o kterém tím pádem neexistují téměř žádné informace.¹²

Humanitární prostor

V Afghánistánu neexistuje humanitární prostor, ve kterém by pracovníci humanitárních agentur mohli poskytovat pomoc obyvatelstvu zejména v oblastech ovládaných ozbrojenými opozičními skupinami.

Po pádu Tálibánu většina dárců považovala Afghánistán za zemi po konfliktu a Úřad pro koordinaci humanitárních záležitostí OSN (UNOCHA) zde oficiálně přestal působit. Humanitární záležitosti řešila Asistenční mise OSN v Afghánistánu (UNAMA); teprve nedávno svou činnost v zemi obnovila UNOCHA. Většina dárcovských zemí a humanitárních organizací (kromě Mezinárodního výboru Červeného kříže) nemá možnost vyjednat si přístup s druhou stranou konfliktu.

Tálibán vnímá humanitární agentury jako provládní agenty, a tak je pro nevládní organizace těžké proniknout do oblastí, které jsou mimo kontrolu vlády. Mezi dárcovskými zeměmi, nevládními organizacemi a komunitou neexistuje žádný konsenzus o humanitárních potřebách. To, že ozbrojené síly často trvají na spolupráci s nevládními organizacemi, vedlo v mnoha případech k domnělé nebo skutečné militarizaci humanitární pomoci.¹³ Téměř všechny hlavní dárcovské země vyslaly do Afghánistánu také bojové jednotky; chybí prostor k diskusi o humanitárním řešení, protože i NATO mluví o nevládních organizacích jako o „jemné síle“ a provládních aktérech. ■

8 Tamtéž.

9 Podle Matt Waldman, *Nedostatečná efektivita zahraniční pomoci v Afghánistánu (Falling Short: Aid Effectiveness in Afghanistan)*, ACBAR Advocacy Series (Kabul: Agency Coordinating Body for Afghan Relief, 2008), 29. Ke stažení na: <[www.acbar.org/ACBAR%20Publications/ACBAR%20Aid%20Effectiveness%20\(25%20Mar%2008\).pdf](http://www.acbar.org/ACBAR%20Publications/ACBAR%20Aid%20Effectiveness%20(25%20Mar%2008).pdf)>.

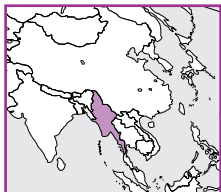
10 Christopher Drew, „Vysoké náklady ovlivňují diskusi o míře zapojení do bojů v Afghánistánu“ (“High Costs Weigh on Troop Debate for Afghan War”), *The New York Times*, 14. listopadu 2009.

11 Curt Tarnoff, „Afghánistán: Zahraniční pomoc Spojených států“ (“Afghanistan: U.S. Foreign Assistance”), Zpráva Kongresové výzkumné služby, 25. června 2010.

12 Matt Waldman, *op. cit.*, 9.

13 Sippi Azarbaijani-Moghaddam, Mirwais Wardak, Idrees Zaman a Anabel Taylorová, *Afghánská srdce, afghánské myslí: Zkoumání afghánského pohledu na vztahy mezi civilním obyvatelstvem a ozbrojenými silami (Afghan Hearts, Afghan Minds: Exploring Afghan Perceptions of Civil-Military Relations)*, British and Irish Agencies Afghanistan Group, 2008. Ke stažení na: <www.baag.org.uk/publications/item/reports/afghan-hearts-afghan-minds>.

Spravedlnost jako základ rozvoje: odmítnutí parodie na demokracii

Vzhledem k absenci zákonitosti byla Barma nedávno zařazena na páté nejhorší místo celosvětového žebříčku ekonomické svobody. Ústava z roku 2008 a všeobecné volby, naplánované na rok 2010, směřují ke konzervaci vojenské vlády a další stagnaci. K rozvoji jsou nezbytně nutné transparentní, spravedlivé a zodpovědné instituce, které však nemohou vzniknout v prostředí plném porušování lidských práv, korupce a politického útlaku. Rada bezpečnosti OSN by měla ustavit vyšetřovací komisi s úkolem prošetřit zločiny, které se v zemi odehrály.

Rada barmských právníků

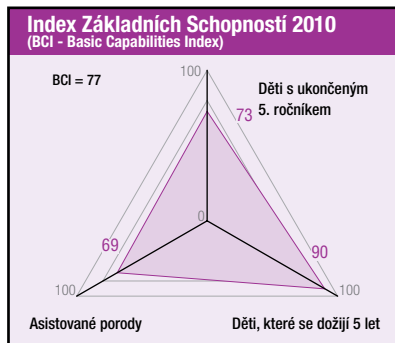
Vojenský režim, vládnoucí prostřednictvím Státní mírové a rozvojové rady (State Peace and Development Council, SPDC), už od roku 1988 devastuje barmskou společnost hrubým porušováním lidských práv a všudypřítomnou kriminalitou. SPDC tyto skutky dlouhodobě přehlížela a vytvořila systém, ve kterém se ani pachatelé těch nejhorších zločinů nemusí obávat potrestání. Kriminalitě přihlíží a beztrestnost pachatelů zajišťuje soudní systém, který je nástrojem vůle vládnoucího establishmentu a přizpůsobuje zákony země potřebám vojenské junty.

Za této situace národní ekonomika upadala až do té míry, že nedávno obsadila páté nejhorší místo na žebříčku hodnocení ekonomické svobody.¹ V mezinárodním společenství má Barma pověst země ovládané zkorumpovanou a neschopnou vládou.² V roce 2009 obsadila země 138. místo ze 182 zemí na Indexu lidského rozvoje Rozvojového programu OSN, což poukazuje na závažný nedostatek hospodářského a sociálního rozvoje.³ Pokroky v ekonomickém rozvoji lze čekat teprve poté, co ustane současné klima kriminality a útlaku a pachatelé budou řádně potrestáni.

Transparentnost jako základ rozvoje

Všeobecný nedostatek důvěry v SPDC a její vládu má výrazný vliv na rozvoj barmské ekonomiky. Zahraniční podniky se zdráhají pronikat do země, kde spory řeší soudní systém zcela oddaný vládě a samotný stát neuznává právo na soukromé vlastnictví. Některé zahraniční podniky byly již zavřeny. Podle podnikatelského zákona zůstává mnoho sektorů ekonomiky – například bankovníctví, pojišťovnictví, telekomunikace, těžba daných nerostných zdrojů a teakového dřeva – vyhrazeno pro stát, čímž si nad nimi SPDC zachovává úplnou kontrolu.⁴

Dobrym příkladem nekontrolované korupce a neúcty vůči osobnímu vlastnictví, kterou SPDC projevuje,

je případ Yang Chi Oo, který se týká joint venture mezi společností sídlící v Singapuru a Ministerstvem průmyslu, jejímž cílem bylo obnovit provoz pivovaru v Mandalay. Pivo z Mandalay si získalo dobrou pověst, ale po skončení pětileté dohody došlo ke sporu. Ačkoli ministerstvo bylo smluvně zavázáno předložit spor k arbitráži, SPDC zabavila tovaru i všechna aktiva, čímž porušila proces, který se řídil zákony, jež sama přijala. Bankovní účty strategického partnera byly zmrazeny a samotný podnikatel čelil hrozbě zatčení za údajnou zpronevěru. Když se celý případ dostal před soud, soudce zcela ignoroval argumenty singapurské společnosti a nespravedlivě zneužil volnost, kterou mu zákon dával, aby rozhodl ve prospěch vlády.⁵

Barmský Zákon o zahraničních investicích (FIL) zaručuje, že žádná zahraniční společnost nebude znárodněna v období, ve kterém jí bylo povoleno do země investovat. FIL obsahuje mimo jiné pasáž, která umožňuje SPDC ukončit smlouvu před jejím vypršením.⁶ Jak je vidět z případu Yang Chi Oo, režim a jeho soudnictví může tato opatření manipulovat za účelem znárodnění společnosti, kdykoli to vláda bude považovat za výhodné.

Úspěšná tržní ekonomika je do značné míry závislá na důvěře obchodních partnerů v právní systém, který má dohlížet na zachování jejich práv a spravedlivě rozhodovat spory. Musí existovat efektivní, spravedlivý a přístupný soudní systém rozhodování sporů včetně těch, v nichž na jedné straně stojí vláda. V Barmě však takový systém očividně neexistuje. Bez institucí na ochranu soukromého vlastnictví nebudou zahraniční společnosti ochotny investovat do barmské ekonomiky.

K hospodářskému rozvoji jsou nezbytně nutné transparentní, spravedlivé a zodpovědné instituce, které však nemohou vzniknout v prostředí plném porušování lidských práv, korupce a politických útlaků. K nastartování plnohodnotného rozvoje v Barmě bude zapotřebí nezávislosti soudnictví na SPDC a všeobecná úcta k zákonům. Kromě silných zákonodárných a soudních institucí jsou pro hospodářské zdraví země nezbytné politické instituce, které zpřístupňují informace a představují zodpovědnost výkonné moci. Takové instituce v Barmě v současné době neexistují.

Pseudodemokratické kroky k posílení pozice junty

SPDC po desítky let poškozuje barmskou ekonomiku. Ústava z roku 2008 a všeobecné volby, naplánované na rok 2010, směřují ke konzervaci vojenské vlády a tím i hospodářské stagnace. Ústava obsahuje problematické články, které zabraňují opozičním stranám účastnit se voleb a znemožňují, aby byli vládní činitelé stíháni za své zločiny.

Barmská ústava nepředstavuje krok vpřed pro demokracii, ale odvážný pokus SPDC, jak si zajistit vlastní setrvaní u moci. Byla navržena armádou bez účasti opozičních politických stran nebo jiných právních expertů. Ústava vyjímá armádu z civilního dohledu, čímž porušuje kategorickou normu mezinárodního práva a umožňuje armádě udržet si i nadále postavení nejmocnější instituce v zemi.⁷ Článek 121 brání mnoha politickým oponentům kandidovat ve volbách, protože zakazuje, aby se osoby ve výkonu trestu ucházely o křesla v parlamentu. SPDC v současnosti vězní více než 2000 politických oponentů – jedinců, kteří jsou tímto krokem vyloučeni z politického života.⁸ Kromě toho text dokumentu zakazuje klíčovým oponentům účast ve volbách. Například článek 59 zakazuje, aby byl do úřadu prezidenta zvolen někdo, kdo je v manželském svazku s cizím státním příslušníkem. Toto opatření vylučuje z kandidatury na prezidentský post Aun Schan Su Ťij, prodemokratickou aktivistku, která se provdala za občana Velké Británie. Ústava zaručuje, že ve volbách budou kandidovat jen členové SPDC nebo příznivci současné vlády.

Nejvíce šokující skutečností je, že ústava obsahuje i článek, který navrhuje udělení amnestie všem pachate-

1 Nadace Heritage, „Index ekonomické svobody 2010: Barma“ (“2010 Index of Economic Freedom: Burma.”) Ke stažení na: <www.heritage.org/Index/Country/Burma>.

2 Viz například Transparency International, „Index vnímání korupce 2009“ (“Corruption Perceptions Index 2009.”) Ke stažení na: <www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2009/cpi_2009_table>.

3 Rozvojový program OSN, „Zpráva o lidském rozvoji 2009: Barma“ (“Human Development Report 2009: Myanmar.”) Ke stažení na: <www.hdrstats.undp.org/en/countries/country_fact_sheets/cty_fs_MMR.html>.

4 Zákon o státních vlastních podnicích (State-Owned Economic Enterprises Law, SLORC) č. 9/89, 1989.

5 B. K. Sen a Peter Gutter, „Zneužívání investičních zákonů barmskou juntou“ (“The Burmese Junta’s Abuse of Investment Laws”), Legal Issues on Burma Journal (srpen 2001).

6 Tamtéž

7 Čl. 343 („Při vydávání rozhodnutí vojenského soudu... je rozhodnutí vrchního velitele definitivní a konečné.”)

8 Asociace pro pomoc politickým vězňům (Barma). Ke stažení na: <www.aappb.org>.

Sexuální násilí a znásilnění jako válečná zbraň

V rámci nepřetržujícího útlaku a násilí se postavení žen v Barmě zhoršuje. Celá řada organizací působících v oblasti barmsko-thajské hranice dokumentuje otřesné případy porušování lidských práv, kterého se dopouštějí příslušníci armády. Zločiny vojenské junty zahrnují celou řadu trestných činů včetně zabíjení, násilných únosů, znásilnění, nucené práce a nuceného přesídlení. Oběťmi těchto zločinů se často stávají ženy, ale genderové násilí má zdaleka nejzohoubnější vliv na postavení žen v zemi.

Členové SPDC se sexuálních zločinů dopouštějí se šokující pravidelností. SPDC používá znásilnění jako zbraň, zejména při útocích na etnické skupiny ve východní části země.¹ Režim v průběhu posledních patnácti let posílil útoky proti etnickým skupinám a tyto útoky zahrnují i systematické užívání sexuálního násilí.²

Mnoho žen bylo hromadně znásilněno příslušníky armády, kteří své oběti někdy mučí a/nebo zabíjejí.³ Sexuální násilí není zločinem, kterého by se dopouštělo několik náhodných příslušníků ozbrojených složek; je to součást koordinované strategie SPDC, jejímž cílem je utlačovat etnické a opoziční skupiny.⁴ Ti, kdo se takových zločinů dopouštějí, se nemusí obávat soudu: v Barmě vládné bezpráví.⁵ Vzhledem k tomu, že místní soudy jsou závislé na vojenské vládě, nemají oběti genderového násilí a podobných zločinů v barmském právním systému žádnou oporu. V kultuře beztrestnosti, která chrání pachatele sexuálních zločinů, násilí v neztenčené míře pokračuje.

1 Viz např. Shan Women's Action Network, *Povolení znásilňovat (License to Rape)*, květen 2002.

2 Tamtéž.

3 Kampaň Spojených států amerických pro Barmu: Lidé, politika, chudoba. Ke stažení na: <www.uscampaigforburma.org/learn-about-burma/people-politics-poverty> (poslední návštěva: 8. prosince 2009).

4 Viz Shan Women's Action Network, pozn. 2.

5 Tamtéž.

To, jak nehorázně SPDC využívá a netrestá sexuální násilí, nemohlo uniknout pozornosti mezinárodního společenství. Generální tajemník Organizace spojených národů nedávno prohlásil, že SPDC porušuje závazky, které pro ni vyplývají z rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN č. 1820. Cílem tohoto rozhodnutí bylo chránit ženy v konfliktních oblastech před projevy sexuálního násilí.⁶ Generální tajemník poukázal na to, že režim často používá sexuální násilí proti příslušnicím etnických menšin ve venkovských oblastech; příslušníci armády často sexuálně obtěžují osamocené ženy a dívky; právní systém nemůže nebo nechce zločiny tohoto typu soudit a trestat a pachatele, kteří se dopouštějí genderově orientovaného násilí, chrání všeobecná beztrestnost.

Kromě sexuálního násilí se i válečné zločiny a zločiny proti lidskosti, kterých se SPDC dopustila, dotýkaly především žen. Od roku 1996 vypálili příslušníci SPDC ve východní Barmě na 3500 vesnic. Thajsko-barmské hraniční konsorcium přirovnalo následky těchto útoků se zkázou v Darfuru.⁷ Hromadné ničení domů a zásob potravin mělo za následek obrovskou vlnu uprchlíků. Násilným vysídlením z vlastních domovů přitom trpí zvláště ženy, které se stávají snadnými oběťmi obchodu s lidmi nebo nebezpečných prací.

Zdroj: *Příležitostná zpráva Social Watch 06 „Zdůrazňování genderové ekonomiky: 15 let od 4. Světové konference o ženách“.* Únor 2010. ■

6 Rada bezpečnosti OSN, Zpráva generálního tajemníka na základě rozhodnutí Rady bezpečnosti č. 1820, 15. července 2009, S/2009/362.

7 Thajsko-barmské hraniční konsorcium (Thailand Burma Border Consortium), tisková zpráva: „Rostoucí nestabilita ve východní Barmě“ (“Rising Instability in Eastern Burma”), 29. října 2009. Ke stažení na: <www.tbcc.org/announcements/2009-10-29-media-release.pdf>.

lům z řad SPDC.⁹ Toto opatření je formulováno dosti volně na to, aby se na jeho základě dala požadovat beztrestnost i v případě těch nejodpornějších zločinů, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Článek o amnestii činí celou ústavu neplatnou v rámci mezinárodního práva. Bezpodmínečná amnestie pro pachatele závažných zločinů je v rozporu se ženevskou konvencí, mezinárodním právem a ustanoveními Rady bezpečnosti 1325 a 1820, které zakazují udělit beztrestnost v případech sexuálního násilí páchaného v konfliktních oblastech.

Pro hospodářský rozvoj jsou nezbytně nutné silné instituce bdící nad dodržováním zákonů a nezávislé soudnictví. Tyto instituce musí být ztělesněním zodpovědnosti, transparentnosti a svobodného přístupu k informacím. Ústava z roku 2008 představuje výrazný odklon od zákonnosti a dále očerňuje národní soudnictví. Nepředstavuje posun směrem k transparentnosti, nezávislosti nebo zodpovědnosti zákonodárných či politických institucí státu. Obsahuje několik článků, které jsou naopak překážkou na cestě k funkčním zákonodárným, soudním a politickým institucím. Ústava potvrzuje vojenskou vládu, která doposud poškozovala institucionální zodpovědnost, přístup k informacím a transparentnost.

Volby plánované pro rok 2010 poslouží jen k po-

svěcení ústavy z roku 2008. Po volbách budou barmské zákonodárné, soudní a politické instituce příliš slabé na to, aby mohly efektivně podporovat národní ekonomiku. Místo toho, aby zemi posunuly kupředu, budou volby potvrzením beztrestnosti, kriminality a neférových politických praktik. Nová ústava vžene zemi ještě hlouběji do hospodářské deprese a izolace, zatímco letošní volby do ní zasejí kulturu kriminality a militarizace.

Doporučení

Hospodářský rozvoj je vázán na existenci silných institucí, dobré vlády, míru a bezpečnosti. Neustávající potlačování občanských, politických, ekonomických, sociálních i kulturních práv ze strany SPDC se v průběhu posledních desetiletí proměnilo v minimální ekonomický rozvoj.

Rada barmských právníků vydala k barmské ústavě z roku 2008 a připravovaným volbám v roce 2010 následující doporučení:

- Pokud SPDC usiluje o povzbuzení výraznějšího hospodářského rozvoje a reálného růstu životní úrovně v Barmě, musí provést komplexní revizi ústavy ve spolupráci s ostatními zúčastněnými, vytvořit nezávislé soudnictví a zajistit dodržování zákonů.

- Ústava musí formulovat politický systém, který bude ctít zásadu zodpovědnosti, bude transparentní a bude umožňovat přístup k informacím.
- Vzhledem k tomu, že ústava z roku 2008 je ve svém současném znění v rozporu s kategorickou normou mezinárodního práva, měla by jí Rada bezpečnosti OSN prohlásit za neplatnou. Všechny státy by měly odmítnout uznat platnost ústavy i výsledků jakýchkoli voleb, které na jejím základě proběhnou.
- Vzhledem k tomu, že stranické soudnictví a ústavní ustanovení o beztrestnosti brání domácím soudům efektivně soudit zločiny SPDC, měla by Rada bezpečnosti OSN ustavit vyšetřovací komisi s úkolem prošetřit zločiny, které se v zemi odehrály. ■

9 Ústava Myanmarského svazu (2008), čl. 445 („Proti řečeným úřadům ani proti jejich členům ani proti kterémukoli členovi vlády je nepřipustné vést soudní řízení ve věci činů, kterých se dopustili v rámci vykonávání svých funkcí.“)

Bohatství, které se nedostane k lidem

Ve výjimečně příznivé mezinárodní situaci s vysokými výkupními cenami surovin se země těšila velkému přísunu kapitálu za vývoz uhlovodíků. Finance, které stát získává z daní a poplatků, však neměly žádný dopad na domácí ekonomiku. V používaném těžebním modelu přímé zahraniční investice nevytvářejí lepší životní podmínky, protože systém z Bolívie odčerpává víc peněz, než kolik vytváří v domácí ekonomice.

CEDLA

Díky zvýšení příjmů na hlavu se Bolívie v posledních letech posunula ze skupiny zemí s malým příjmem do střední příjmové skupiny. Přístup ke zdrojům na financování rozvoje tedy už nezávisí na přístupu ke zvýhodněným úvěrům multi- a bilaterálních organizací z vyspělých zemí.

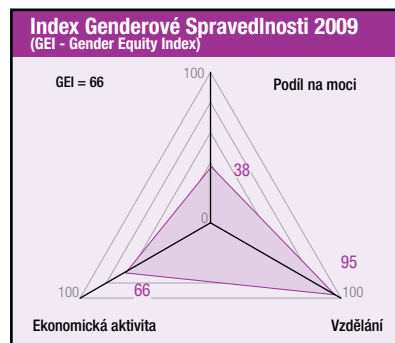
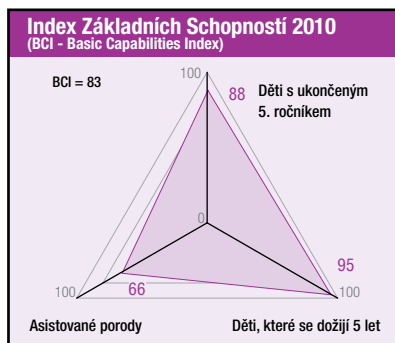
Kromě toho světová hospodářská krize oživila o novém hávu starou diskusi o reformě mezinárodní finanční architektury a financování rozvoje v zemích na periferii. Není pochyb o tom, že krize kapitalistického systému ještě posílila volání po nějakém druhu reformy, ale k žádným významným změnám ve finanční sféře nedošlo.

Finanční příjmy a model exportu surovin

V posledních letech posílily ekonomiky Latinské Ameriky své rozvojové modely spojené s těžbou a komercionalizací surovin, k čemuž jim pomohl nárůst cen těchto materiálů na mezinárodních trzích. To znamená, že celý region se do světového trhu zapojuje převážně skrze odvětví jako hornictví nebo těžba ropy a zemního plynu. Ale skutečnost je taková, že tento profil, překřtěný na novodobé těžbařství,¹ slouží jen konsolidaci mezinárodní dělby práce a přijetí „globální institucionality“ spojené se Světovou obchodní organizací (WTO).²

Ekonomiky Latinské Ameriky jsou především vývozcí surovin, což v posledních letech znamenalo, že většina z těchto zemí zvýšila svou ekonomickou aktivitu a dosahovala růstu hrubého domácího produktu (HDP) o více než 5 % ročně. Tento růst byl poháněn výjimečně příhodným mezinárodním kontextem s vysokými cenami a zvýšenou zahraniční poptávkou.

Zatímco pro fiskální rovnováhu těchto zemí byla daná situace příznivá, povaha modelu je taková, že nadnárodní korporace z něj získaly mnohem více. Některým latinskoamerickým zemím plynou nezanedbatelné zisky z těžby neobnovitelných zdrojů; podle Ekonomické komise pro Latinskou Ameriku a karibskou oblast (ECLAC) „v zemích jako Venezuela, Ekvádor, Mexiko a Bolívie 30 i více procent z celkových fiskálních příjmů pochází z těžby ropy (v prvních třech zmíněných zemích) a zemního plynu (v té poslední).“³

Od roku 2005 hraje fiskální příjem, který Bolívie získává z produkce uhlovodíků, jednoho z největších sektorů ekonomiky, klíčovou roli při snaze země překonat fiskální deficit a financovat veřejné investice.⁴ Ale tyto zdroje představují nejistý zdroj příjmů, protože mezinárodní ceny jsou v kontextu světové krize volatilní. To by se mohlo plést s tzv. „holandskou nemocí“, což je distorze ekonomiky vyvolaná nečekaným přílivem zahraniční měny z prodeje nerostných surovin, se kterým se výrobní systém nedokáže vyrovnat.⁵ V Bolívii však příčinou byla struktura ekonomiky, což zdůraznil i nedávný boom v mezinárodních cenách surovin.

Z analýzy chování fiskálních příjmů a jejich skladby vyplývá, že po krizi, kterou země prošla v první polovině 80. let minulého století, jí zavedení přísných strukturálních opatření umožnilo alespoň zčásti zvládat fiskální deficit. V následujících pětadvaceti letech byla fiskální struktura poměrně rigidní, přičemž velká část výdajů byla více méně určena k financování státu a jen menší část plynula do veřejných investic (v daném období to nebylo více než 500 milionů dolarů), které byly z převážné většiny financovány prostřednictvím úvěrů ze zahraničí.

Příjmová situace Bolívie je velmi odlišná, protože od reformy daňového systému v roce 1986 se hlavním zdrojem příjmů do státního rozpočtu stala daň z přidané hodnoty (DPH). Jde o nepřímou daň, která je ze své podstaty regresivní a je uvalena na spotřebu všech občanů Bolívie, ať už jsou bohatí nebo chudí. Až do roku 2003 činila DPH více než 70 % všech daňových příjmů země,

niměně do roku 2009 klesl tento podíl těsně nad 50 %.

Podle oficiálních zdrojů se státní příjmy z přímých daní uvalených na uhlovodíky mezi lety 2005 a 2009 zvýšily z 287 milionů na 802 milionů. Bylo by snazší uvědomit si význam těchto údajů, pokud porovnáme celkový příspěvek tohoto sektoru k daňovým výnosům z DPH. V roce 2000 tvořila DPH 40 % celkových výnosů; do roku 2009 se její podíl sice zmenšil na 35 %, ovšem z většího absolutního základu – ten vzrostl z 420 milionů v roce 2000 na 1,2 miliardy v roce 2009. Podle dostupných údajů představovaly daňové příjmy z uhlovodíků v roce 2005 15 % celkových daňových příjmů, v roce 2009 to bylo už 22 %. Příčinou byly spíše vyšší ceny než zvýšení objemů produkce a vývozu.

Malá marže pro stát

V období 1997-2007 činily průměrné meziroční nárůsty produkce ropy a zemního plynu 4,6 a 11,6 %, ale v období 2006-2007 šlo pouze o 1,11 a 3,73 %. Pro tento pokles nárůstu produkce existuje řada důvodů. Podle výzkumu, který proběhl v rámci vytváření „Bolivijské uhlovodíkové strategie“ nové vlády, hrají nejdůležitější roli tři faktory: pokles investic do těžby a průzkumu nových ložisek, kapacita zařízení na zpracování uhlovodíků a charakteristika akumulace v tomto sektoru. Z těchto aspektů vyplývá, že výroba je stále v rukou ropných společností.

Prvním závěrem, který z této situace můžeme vyvodit, je, že i přes výrazné zvýšení státního příjmu díky nárůstu cen surovin se celková orientace daňového systému nezměnila a hlavní břímě stále spočívá na obyvatelích země. Nejjasnějším indikátorem tohoto faktu je nárůst daňového zatížení spotřeby, které vzrostlo ze 7,2 % HDP v roce 1990 na 14,2 % v roce 2009. Druhým závěrem je, že plynárenský průmysl je i nadále závislý na investicích, které do tohoto sektoru přinesou těžbařské společnosti, ale podle regulačního rámce, který vstoupil

1 Eduardo Gudynas, „Nové pokrokové těžbařství“ (“El nuevo extractivismo progresista”). *El Observador* č. 8. CEDLA/OBIE. Leden 2010.

2 *Tamtéž*, str. 3.

3 Latinská Amerika a Karibik v novém mezinárodním kontextu (Latin America and the Caribbean in the New International

Scenarío). Santiago de Chile, ECLAC, 2008.

4 Vedly k tomu dva kroky: zaprvé změny v daňové regulaci tohoto sektoru, zadruhé zvýšení mezinárodních cen ropy a zemního plynu.

5 Vede to k přehnanému růstu nemovitých zboží a služeb (veřejných prací, dopravy, komunikací) kvůli nadhodnocení měny.

v platnost roku 2005, nic nezavazuje nadnárodní firmy k investicím do průzkumu nebo těžby.⁶

Pokud jde o výdaje, nárůst fiskálních příjmů z uhlo-
vodíků se neproměnil v příliv veřejných investic do pro-
duktivních sektorů. Zdroje z prodeje uhlovodíků plynuly
převážně do vybudování silniční infrastruktury, jen málo
z nich přešlo do sektorů jako zemědělství či výroba.⁷
Tento profil úzce souvisí se způsobem, jakým se Bolívie
obchodně integrovala do dominantních trhů regionu:
země je spíše integrujícím mostem mezi dvěma oce-
ány, který umožňuje proudění zboží mezi sousedními
zeměmi, než obchodním partnerem, který propaguje
a prodává vlastní produkci.⁸

Tento scénář znamená, že naděje, že by příznivější
ceny dokázaly zvratit úlohu exportéra surovin, pomalu
vadne vzhledem k obrovským problémům, kterým země
čelí. A co je ještě horší, nadnárodní firmy nadále investují
do těžbařských odvětví, což ponechává jen malou marži
pro stát, který není schopen ovlivnit proces přivlastňová-
ní přebytků a nemá tedy prostředky potřebné k prosaze-
ní udržitelných změn.

Závěr

Jak jsme viděli, nárůst fiskálních příjmů v Bolívii byl
způsoben výjimečně vysokými mezinárodními cenami
surovin. To vylučuje plány na udržitelný rozvoj, protože
země je víc než kdy jindy závislá na příjmech z daní
uvalených na vývoz surovin, který je v rukou nadnárod-
ních firem. Kromě toho tyto společnosti regulují přísun
nových investic do země s ohledem na trendy vývoje
mezinárodních cen surovin a na podmínky, které boli-
vijská vláda stanovila v rámci regulace jejich činnosti. ■

Krise a tlak na nerostné suroviny

Podle některých vědeckých odhadů¹ by světová pro-
duktce ropy měla vyvrcholit ještě před rokem 2020.
Tento scénář naznačuje, že ceny energií se budou
dále držet na vysoké úrovni a tím působit celosvětové
inflační tlaky, stimulovat vývoj a výrobu substitutů,
např. biopaliv, a zároveň povzbuzovat hledání dalších
alternativ, jako jsou například tzv. energetické hor-
niny, jaderná energie a obnovitelné zdroje energie.

V tomto komplexním panoramatu se odpo-
vědi na mezinárodní ekonomickou krizi nemohou
soustředit pouze na bezprostřední následky recese
a na to, jakou podobu na sebe vezme ekonomická
obnova. Naopak, tyto odpovědi by měly vzejít z hod-
nocení následků udržování výrobní metody, která
v dlouhodobém horizontu povede k nadměrnému vy-
košťování pracovní síly a konsolidaci nadnárodních
monopolů, které budou dominovat těžbě nerostných
surovin.

Trendy v přímých zahraničních investicích (fo-
reign direct investment, FDI) v Bolívii prošly v po-
sledních několika letech řadou proměn, ale z jejich
vývoje je jasné, že se ve stále větší míře soustřeďují
do těžbařských sektorů (uhlovodíky a hornictví). Podle
oficiálních statistik přiteklo do těchto dvou odvětví
v roce 2008 více než 75 % celkových FDI,² přičemž

větší podíl připadl hornictví, protože mezinárodní
ceny těžených surovin stoupaly, zatímco v ropném
a plynářském průmyslu nastala stagnace.

Dalším aspektem je skutečnost, že z analýzy
FDI v těchto odvětvích vyplývá zvýšení výplat divi-
dend u akcií a dalších forem kapitálových podílů,
ale také „disinvestice“,³ zejména od roku 2004. Od
té doby tyto platby překročily hrubé FDI. Nejvyšším
vrcholem odlivu kapitálu nadnárodních společností
ze země byl rok 2005, kdy dosáhl úrovně převyšující
201 % hrubých FDI.⁴

Kvůli tomu, o jaké činnosti se jedná (jde přede-
vším o vývoz), nepřispívají přímé zahraniční investice
ke zlepšení životní úrovně v zemi. Ve skutečnosti
v tomto odvětví víc peněz Bolívii opustilo, než do ní
přiteklo. Stejně tak i to, co státní pokladna získala
na daních a poplatcích z těžbařských projektů (pře-
devším ropa a zemní plyn), bylo investováno do re-
gionálních projektů – jako meziocéánský integrační
projekt – namísto do projektů, které by měly pozitivní
dopad na domácí ekonomiku. ■

- 1 Výzkumné centrum pro energetiku Velké Británie, „Globální nedostatek ropy. Vyhodnocení příznaků blížícího se vrcholu v globální produkci ropy“ (“Global Oil Depletion. An assessment of the evidence for a near-term peak in global oil production”), srpen 2009.
- 2 Národní statistický úřad. Přímé zahraniční investice (Instituto Nacional de Estadísticas. Inversión Extranjera Directa.) 1996-2001. Bolivijská centrální banka, 2002-2008.
- 3 Disinvesticemi se rozumí „investování opačným směrem“. „Je to druh návratu přímo investovaného kapitálu do rukou majitele či finančníka.“ Mezinárodní měnový fond, Metodika kompilace statistik platební bilance. Washington, 1995.
- 4 Efraín Huanca, „Vznik a využití ekonomického přebytku v Bolívii 1988-2008“ (“Generación y uso del excedente económico en Bolivia, 1988-2008“). CEDLA. Mimeo. Prosinec 2009.

6 „Energetická krize v rytmu těžbařských společností“ (“La crisis energética al ritmo de las petroleras“), *EI Observador* č. 4. CEDLA/OBIE. Březen 2008.

7 Juan Luis Espada, *Zisky z uhlovodíků v městských rozpočtech. Trendy v příjmech a výdajích (La renta de hidrocarburos en las finanzas prefecturales. Tendencias de los ingresos y gastos)*, 1997-2007. CEDLA, 2009.

8 Jde především o Jihoamerickou regionální iniciativu pro integraci infrastruktury (South American Regional Infrastructure Integration Initiative, IIRSA) a investice do výstavby komunikací, spojujících oba oceány.

Mračna na obzoru

Rychlé a výrazné oživení brazilské ekonomiky v roce 2009 bylo z větší části zapříčiněno spojením neortodoxních kompenzačních opatření. Federální vláda se rozloučila s neoliberální politikou, kterou sledovala předchozí administrativa a ve svém prvním funkčním období i sám prezident Lula. Brazilská zkušenost dokazuje, že i sociální politiky mohou podpořit ekonomický růst. Ale přestože situace je stále pod kontrolou, může se právě teď, v době, kdy se světová ekonomika vzpamatovává z mezinárodní krize, tvořit druhá vlna krize a nestability, o jejímž průběhu a výsledku si zatím nemůžeme udělat žádný obrázek.

Social Watch Brazílie

IBASE – Brazílský institut pro sociální a ekonomickou analýzu¹

V poslední čtvrtině roku 2008 zasáhla Brazílii globální krize, která ukončila trend relativně rychlého růstu, v jehož znamení proběhla předchozí tři čtvrtletí. Jak informovala zpráva Social Watch z roku 2009, brazilská ekonomika utrpěla těžkou ránu, protože příliv kapitálu do země se rychle proměnil v jeho únik, čímž domácí měna rychle ztratila na hodnotě a ohrozila skupinu velkých firem, které se spoléhaly na to, že brazilský real bude na trhu finančních derivátů dále posilovat.

Otřes byl těžký, ale nikoli fatální. Už v polovině roku 2009, po pouhých šesti měsících hospodářského propadu, se brazilská ekonomika začala zotavovat. Od té doby hospodářský růst zrychloval a prognózy pro rok 2010 předpokládají růst o minimálně 5,5 – 7 % hrubého domácího produktu (HDP). V polovině roku 2009 byl obnoven příliv zahraničního kapitálu a měnu čekalo další období nadhodnocování směnného kurzu včetně všech rizik, které tato situace přináší. V průběhu prvního pololetí roku 2010 se finanční nestabilita dále zvyšovala pod vlivem problémů s platební bilancí, které v té době živilo mimo jiné Řecko, Portugalsko, Španělsko a Itálie. Tehdy však bylo příliš brzy na to odhadovat, jak se tato situace dotkne Brazílie.

Sociální opatření mohou napomáhat hospodářskému růstu

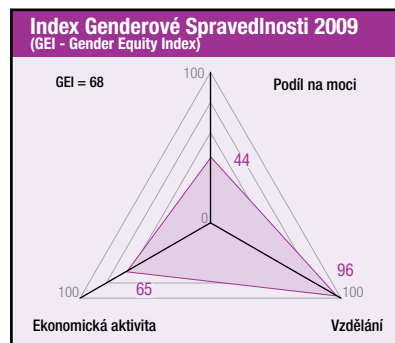
Rychlé a výrazné oživení brazilské ekonomiky v roce 2009 bylo z větší části zapříčiněno spojením neortodoxních kompenzačních opatření. Vláda prezidenta Luize Inácia „Luly“ da Silva se odloučila od neoliberální politiky, která definovala prezidentovo první funkční období mezi lety 2003 a 2007. Oživení bylo dosaženo díky silné domácí poptávce, kterou povzbuzovala opatření na zvýšení minimální mzdy, sociální opatření (zejména „Bolsa Família“, rodinná půjčka)², kroky ke zlepšení dostupnosti úvěrů, které podnikaly státní banky, a menší měrou i fiskální politiky spojené pod zastřešujícím pojmem, známým v Brazílii jako PAC (Program zrychlení růstu). Programy zaměřené na lidi z nižších příjmových skupin rozšířily množství příjemců státní podpory (ve výši jedné měsíční minimální mzdy) například o rodiny

s celkovým příjmem nižším nebo rovným 25 % minimální mzdy na hlavu, invalidy a chudé občany starší 65 let, a kromě toho zahrnuly do důchodového programu i zemědělské pracovníky (včetně těch, kteří do systému nikdy nepřispívali).

Bolsa Família, program, který poskytuje příspěvky rodinám žijícím v extrémní chudobě, rozděluje po celé zemi přibližně 12,5 miliardy realů (asi 6,94 miliardy dolarů). Kromě toho, že jde o efektivní instrument ke snížení extrémní chudoby, který je obecně považován za velmi úspěšný, stala se Bolsa Família také důležitou podporou domácí poptávky, zejména poptávky po zboží krátkodobé spotřeby. Vzhledem k tomu, že chudé rodiny mají tendenci veškerý svůj příjem užívat na spotřebu, zapůsobil tyto granty jako přímá podpora poptávky, která stanovila určité zaručené minimum domácích spotřebních výdajů. Výdaje založené na programu Bolsa Família mají také nepřímý povzbuzující dopad na poptávku a na úroveň ekonomické aktivity. Původní výdaje se stanou příjmy někoho jiného, kdo je opět utratí, čímž vzniká multiplikační podpůrný stimul. Decentralizovaná povaha programu umožňuje směřovat tyto stimuly do lokálních aktivit, čímž se dále posiluje vliv na zaměstnanost a další spotřebu.

Byly to nepochybně právě tyto výdaje, co zabránilo hospodářskému útlumu, který by vznikl jako následek negativního dopadu nepoměrů v platební bilanci, které se projevily na konci roku 2008 a na počátku roku 2009. Brazilská zkušenost ukázala, že i sociální politiky mohou podpořit ekonomický růst, protože nejchudší rodiny, které se staly příjemci dávek, zpravidla projevují velmi vysoký sklon ke spotřebě. Makroekonomický dopad těchto opatření je lepší než u programů zavedených v jiných zemích, například daňových úlev. Ty mají tendenci upřednostňovat lidi s vyššími příjmy (ty, kteří jsou plátcí přímých daní), což tito lidé využívají k vytváření úspor a snižují tak jejich expanzivní efekt.

Druhým pilířem vládní proticyklické politiky bylo zpřístupnění úvěrů. Za podmínek zvýšené nejistoty se dostupnost úvěrů obvykle zhoršuje, protože finanční instituce raději hledají bezpečnější aktiva, než aby svůj kapitál nabývaly jako výnosnější, ale rizikové půjčky firmám či spotřebitelům. To vede k útlumu výroby, protože firmy bez disponibilního kapitálu nemohou najímat zaměstnance ani nakupovat vstupní materiály a spotřebitelé nemají možnost půjčit si na nákup zboží dlouhodobé spotřeby. Federální vláda se rozloučila s neoliberální politikou, kterou sledoval předchozí prezident Fernando Henrique Cardoso i prezident Lula, v jehož prvním funkčním období se vláda ke státním bankám chovala, jako kdyby byly soukromé.

Když soukromé banky v Brazílii, podobně jako v jiných zemích, začaly omezovat svou nabídku úvěrů, Banco do Brasil (komerční banka ovládaná vládou, nikoli centrální bankou), Národní spořitelna (CEF, specializovaná na financování stavebnictví a výstavbu sanitačních projektů) a Národní banka pro sociální a ekonomický rozvoj (BNDES) dostaly za úkol tento nedostatek kompenzovat. Tyto tři banky, z nichž každá se zaměřuje na jiné odvětví ekonomiky, agresivně rozšířily svou činnost a odebraly soukromým bankám značnou část podílu na trhu, čímž je přinutily zvýšit vlastní aktivitu. Trojice bank nejen zvýšila nabídku úvěrů, ale zároveň snížila úrokovou sazbu, čímž soukromé banky donutila k další expanzi, aby přestaly ztrácet podíl na trhu.

Obzvlášť důležitou úlohu v této hře sehrála BNDES, která financuje investice. A právě nárůst investic je klíčovým rysem toho, aby divoký hospodářský růst přešel na dlouhodobě udržitelnou trajektorii. Volbu projektů, do kterých banka investuje své prostředky, sice doprovázela určitá kontroverze, zejména kvůli obavám o jejich dopad na životní prostředí, ale i kvůli vlivu na místní komunity. Jako strategický prvek procesu obnovy ekonomického růstu byla však BNDES vysoce úspěšná.

1 IBASE je členem brazilské sítě Social Watch. Tato zpráva je dílem pracovní skupiny pro finanční liberalizaci a globální veřejnou správu.

2 Bolsa Família je program podmínečně nabízející hotovostní dávku, určenou nejchudším rodinám s dětmi do 17 let.

Ještě kontroverznější byla opatření fiskální politiky, mezi nimiž nejvíce vyniká PAC. Tento program byl spuštěn přes silný odpor veřejnosti, motivovaný zčásti bezprostředními obavami (blížící se prezidentské volby), ale také kvůli možnému dopadu na podnikatelského ducha brazilských drobných podnikatelů. Program zrychlení růstu nepředstavoval o moc víc než konsolidaci starších projektů veřejných investic nebo investic prováděných státními podniky, zejména firmou Petrobras, těžařskou společností ovládanou federální vládou. Velká část projektů narazila na různé potíže, včetně potíží s auditorskými úřady, které kontrolují výdaje federální vlády. Mnozí kritikové zdůrazňují, že skutečná implementace projektů začleněných do PAC zaostávala za tím, jak byly prezentovány, a že projekty nebyly vždy vybírány na základě racionální volby nebo s ohledem na maximální sociální návratnost.

Dopad na podnikatelského ducha se nicméně zdál být pozitivní, včetně stimulační obnovy investic ze strany soukromého sektoru. Ještě důležitější bylo objevení velkých nových ropných ložisek, známých v Brazílii pod názvem Pré-Sal, která v budoucnu změni pozici země na mezinárodním trhu s ropou. Doba, kdy se tato ložiska skutečně začnou těžit, leží dosud v relativně daleké budoucnosti, ale samotná zpráva o jejich existenci stačila ke stimulaci dalších investic ze strany soukromého sektoru.

Zroveň se projevil i další pozitivní faktory. Rychlé a silné oživení čínské ekonomiky zapůsobilo na celý kontinent, protože vývozy nerostného bohatství a zemědělských produktů do Číny navýšily celkový export. Čistý efekt mezinárodního obchodu byl však negativní, protože dovoz rostl rychleji než vývoz. Jinými slovy, Brazílci nakupovali od zbytku světa víc, než kolik zboží a služeb vyprodukovaly v jejich zemi nakupoval okolní svět od nich, takže čistým výsledkem bylo snížení výkonnosti domácí ekonomiky.

Důležitou roli v krizi sehrálo chování kapitálového účtu. Brazilská ekonomika pocítila dopad mezinárodní krize na saldo platební bilance v posledním čtvrtletí roku 2008 zejména v podobě odlivu kapitálu. Tento odliv byl však výsledkem návratu zahraničních finančních investic, které byly učiněny na základě výhledu akciového trhu, a z menší míry na základě úrokové míry, která převyšovala úrokovou míru jinde ve světě. Když tyto investoři utrpěli ztráty na trzích vyspělých zemí, byli nuceni stáhnout kapitál z rozvíjejících se ekonomik, aby tyto ztráty pokryli.

Na rozdíl od předchozích krizí tentokrát nedošlo k odlivu kapitálu, který byl v rukou brazilských držitelů. Naopak, vzhledem k tomu, že krize se týkala především vyspělého světa, nebyly zahraniční kapitálové trhy pro domácí investory nijak lákavé. Aktiva na domácích trzích nabízela nepochybně vyšší výnos než finanční investice do zahraničí, a to při nižším riziku. Brazilská ekonomika nebyla pod tlakem, protože její zahraniční dluh byl pod kontrolou a mezinárodní rezervy byly vzhledem k velikosti ekonomiky dostatečně vysoké. S ohledem na tyto rezervy bylo možné odliv kapitálu bez obtíží snášet, a preventivní swapová linka, vyjednaná s americkou centrální bankou, posílila tuto obranu a neutralizovala další tlaky, které by mohly vést k odlivu kapitálu, čímž výrazně usnadnila zvládnání dalších tlaků.

Rizika na obzoru

Budoucnost však zdaleka není tak optimistická. Je pravda, že krize byla jen krátkodobá a její dopady relativně snesitelné, když uvážíme, že se po velké hospodářské krizi z 30. let minulého století jednalo o druhou nejzávažnější krizi v moderních dějinách kapitalizmu. Jak už bylo řečeno, v polovině roku 2009 se ekonomika téměř úplně zotavila a znovu zamířila k úctyhodným hodnotám růstu, ačkoli ani zdaleka nedosahovala hodnot srovnatelných s Čínou nebo Indií.

Ekonomické zotavení s sebou přináší také příliv kapitálu, který by se pro Brazílii v blízké budoucnosti mohl stát velmi nebezpečný, neboť vede ke zhodnocení domácí měny (trend, který se znovu objevuje po devaluaci na konci roku 2008), což poškozují vývozce a podporuje dovoz, takže vzniká deficit platební bilance a nárůst externí zadluženosti země. Situace je stále pod kontrolou, ale rychle se zhoršuje a nepochybně představuje riziko do budoucnosti. Samotná akumulace rezerv nestačí na to, aby brazilská ekonomika byla v bezpečí. Rostoucí zahraniční dluh posiluje závislost země na externích finančních zdrojích, a pokud dojde k dalšímu nečekanému přerušení tohoto přílivu (jak se to v nedávné minulosti už několikrát stalo), může vyvolat plnohodnotnou krizi. Ještě horší je, že představitelé brazilské vlády nemají k dispozici žádné řešení. Všeobecně se má za to, že kombinace vysokých úrokových sazeb a nadhodnoceného kurzu může být smrtící, ale existuje jen málo prostředků, jak tuto situaci změnit.

Pokud jde o sociální politiku, došlo ke konsolidaci programu Bolsa Família a Lulaova administrativa oznámila záměr jej zachovat natrvalo s tím, že poskytování grantů bude pro další federální vlády závazné. V tuto chvíli by

krokem vpřed bylo definovat strategii sociální podpory včetně konzistentních opatření na podporu zaměstnanosti, na snižování nezaměstnanosti a omezení neformální ekonomiky, opatření na podporu vzdělávání a sociálních opatření, která by zvýšila nejen blahobyt osob z nízkých příjmových skupin, ale i jejich kvalifikaci a produktivitu.

Pokud jde o úvěrovou politiku, není v tuto chvíli třeba zásadních zásahů. Na mezinárodních fórech se řeší zpřísnění finanční regulace, ale brazilská centrální banka je v tomto směru poměrně konzervativní. Agresivita, se kterou státní banky reagovaly na krizi, posloužila jako buďček pro soukromé banky, které se nyní snaží rozšířit vlastní nabídku úvěrů. To může mít pozitivní dopad na cenu kapitálu pro výrobce i na dostupnost půjček pro spotřebitele.

Kromě výše zmíněných rizik spojených s nevyrovnanou platební bilancí se nejistota týká především oblasti investic. To, že první vlna krize, která brazilskou ekonomiku zasáhla na přelomu let 2008 a 2009, způsobila relativně malé škody, posílilo důvěru investorů. Podíl investic je však stále příliš nízký, mnohem nižší, než by bylo zapotřebí k tomu, aby rozvojová ekonomika postoupila mezi vyspělé země. Zejména investice do infrastruktury stále výrazně zaostávají za tím, co by bylo zapotřebí. Ani otázky životního prostředí nejsou dostatečně zohledněny a země možná podporuje investice do sektorů a procesů, které se mohou rychle stát zastaralými. I v případě některých investičních projektů, zejména v oblasti energetiky, panují spory ohledně jejich dopadu na místní community a životní prostředí, což vede k pochybnostem o tom, zda jsou tyto investice uvážlivé.

Nejzávažnější rizika, kterým země bude v blízké budoucnosti čelit, pramení nepochybně ze skutečnosti, že světová ekonomika dosud nepřežila globální finanční krizi. Jak ukázaly silné turbulence, které zasáhly eurozónu, mohou i v budoucnosti číhat další nástrahy. Plnohodnotná krize v eurozóně by pro rozvojové země, a zejména pro Brazílii, mohla mít dokonce ještě ničivější následky než finanční krize roku 2008. Tehdy na překonání krize stačily dostupné nástroje hospodářské politiky. Dnes se však možná už vytváří další vlna krize a nestability, o které nelze předem říci, jak se projeví.

Zdá se však, že předchozí vývoj přinesl důležité poučení – že neoliberalismus a politika laissez passer, která byla pro brazilské vlády do roku 2005-06 charakteristická, by byla smrtící. Aktivní postup, uplatněný v roce 2009, je lepší zárukou bezpečnější budoucnosti pro ekonomiku a společnost. ■

Financování rozvoje v období krize

Zatím nebylo možné zhodnotit dopad světové ekonomické krize na pokroky ve školství a zaměstnanosti v Bulharsku nebo na to, jak se země přiblížila splnění Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs). Je sice zřejmé, že země postupuje vsříc plnohodnotnému členství v Evropské unii, ale dosažení některých rozvojových cílů je stále v nedohlednu. V minulosti bylo Bulharsko příjemcem rozvojové pomoci, nyní patří mezi dárcovské země, ale nesplnilo cíl, stanovený pro objem zahraniční rozvojové spolupráce (ODA) v roce 2010. Neexistují jasné mechanismy nebo postupy pro poskytování pomoci jiným zemím. Je nutné posílit spolupráci a komunikaci mezi zúčastněnými orgány, zahrnout do rozvojových programů genderový rozměr a posílit povědomí občanů.

Bulharská nadace pro genderová studia
Bulharská společnost evropského partnerství

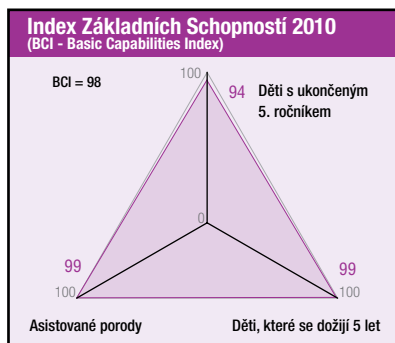
V roce 2008, ještě před začátkem světové hospodářské a ekonomické krize, přitékalo do Bulharska velké množství kapitálu, který zvyšoval hladinu domácí poptávky. Následkem toho se výrazně zvýšil hrubý domácí produkt (HDP) i zaměstnanost, ale zároveň došlo ke zvýšení deficitu platební bilance a ekonomika se začala přehřívat, o čemž svědčilo výrazné zvyšování mezd a dvouciferné hodnoty inflace. Když v posledním čtvrtletí roku 2008 období růstu skončilo, příliv zahraničního kapitálu se zpomalil, což vedlo ke snížení domácí poptávky. Nástup recese u obchodních partnerů země zároveň způsobil propad v objemu vývozu a HDP v následujícím období poklesl o 5,1 %, čímž se rok 2009 stal prvním obdobím negativního růstu od finanční krize z let 1996-1997.

Dlouhé období adaptace

V březnu Mezinárodní měnový fond (MMF) odhadoval, že ekonomiku čeká v roce 2010 zotavení a růst HDP o 0,2 %, ačkoli domácí poptávka bude i nadále klesat.¹ Je celkem pravděpodobné, že úbytek investic povede ke zhoršení dostupnosti úvěrů a útlumu hospodářské aktivity, což by mohlo dále snižovat investice, a co je horší, s poklesem zaměstnanosti bude klesat i domácí spotřeba. To by vedlo k ještě většímu deficitu platební bilance, který se z 8,5 % HDP v roce 2009 zmenšil na 5,5 % HDP v roce 2010. Inflace se podle zprávy MMF bude držet kolem 2,2 %, ale nezaměstnanost patrně vzroste z odhadovaného průměru 7,8 % v roce 2009 na 9,2 % v roce 2010.²

Odhady odborových a zaměstnaneckých organizací však nejsou tak optimistické a předpokládají dvoucifernou inflaci, která by mohla narůst až ke 20 %. Průměrná nezaměstnanost dosahovala v lednu 2010 9,9 %, ale v některých oblastech země šlo až o 15 %.

Vláda sleduje doporučení MMF a očekává, že soukromý i veřejný sektor se nové situaci přizpůsobí. Začala proto na tomto předpokladu formulovat svá opatření. Podle názoru MMF by například soukromý sektor měl přesunout zdroje z neexportních oblastí do odvětví s možností vývozu, což by nepochybně vedlo ke zvýšení HDP. Ale podle MMF bude toto opatření úspěšné jen tehdy, pokud se bude striktně omezovat růst mezd. Ten dramaticky poklesl z vrcholné hodnoty 25 % ve druhém

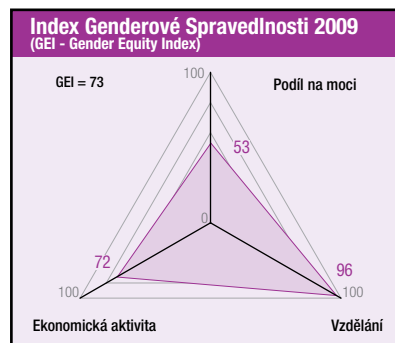

čtvrtletí roku 2008 na 10,6 % v posledním čtvrtletí roku 2009 (v obou případech ve srovnání se stejným obdobím předchozího roku).

Vláda zastává názor, že změny její hospodářské politiky zemi připraví na eventuální přistoupení do eurozóny, což považuje za jedinou životaschopnou strategii jak uniknout z krize. Dále prohlašuje, že zachování fiskální disciplíny a posílení strukturálních opatření posílí základy ekonomiky a její životaschopnost. Proto si za svůj cíl stanovila snížení deficitu v roce 2010 na 0,7 % HDP a zavedla za tím účelem celou řadu opatření, včetně snížení vlastního rozpočtu. To znamenalo zmrazení platů ve státním sektoru i důchodů, propouštění ve veřejné správě a přísnější kontrolu výdajů na zdravotnictví. Postoj MMF je takový, že ačkoli by snížení příspěvků na sociální zabezpečení mohlo zpočátku pomoci snížit mzdové náklady na zaměstnance a tím posílit konkurenceschopnost, hrozí tu riziko zvětšení finanční propasti v systému sociálního zabezpečení a následně potřeby větších transferů. To by zas mohlo ohrozit splnění střednědobých rozpočtových cílů a ukázat se, zejména s ohledem na důchodový systém, jako neudržitelné.

Aby se země této situaci vyhnula, požadoval MMF naléhavě reformu důchodového systému. Mezi jeho doporučení patří zmrazení důchodů pro rok 2010, pomalejší zvyšování důchodů v následujících letech a úprava důchodového systému včetně zvýšení hranice pro odchod do důchodu nebo zvýšení minimálního počtu odpracovaných let, potřebných k získání nároku na důchod.

Po nedávných volbách a během prvních měsíců v úřadě se nová vláda snažila iniciovat diskusi o zvýšení hranice pro odchod do důchodu a počtu odpracovaných let, potřebných k získání nároku na důchod, ale rozhodla se tuto reformu odložit s ohledem na narůstající nezaměstnanost. Zároveň pozastavila vyplácení plateb na zdravotní pojištění, které je stát podle ústavy povinen

platit za občany mladší 18 let, důchodce a příjemce sociální podpory nebo podpory v nezaměstnanosti. Ve snaze zabránit dalšímu nárůstu rozpočtového deficitu nebyly vyplaceny platby ve výši třetiny rozpočtu zdravotního pojištění. Systém zdravotní péče nyní postrádá finanční zdroje na odměňování odborného i administrativního personálu, což na malých městech vedlo až k zavírání nemocničních zařízení. To však vyvolalo masivní protesty, a od března tohoto roku zdravotníci v zemi několikrát stávkovali.

O efektivitě vládních protikrizových politik se dosud vede vášnivá debata. Všechna doposud zavedená opatření jsou procyklická, neboť jejich součástí je snížení výdajů a zpomalení ekonomiky, což povede ke zvýšení nezaměstnanosti a posílení úlohy neformální ekonomiky. Proto je těžko věřit tomu, že vláda bude usilovat o dodržení stanoveného cíle 0,17 % HDP.

Přetrvávající zpátečnictví

V oficiálních kruzích panuje určitá míra optimizmu, pokud jde o pokrok v uskutečňování Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs),³ ale je zřejmé, že Bulharsko čelí významným překážkám v rozvoji, které světová krize jediné prohloubila. V říjnu 2008 druhá Zpráva o plnění Rozvojových cílů tisíciletí⁴ prokázala, že země usiluje o dosažení těchto cílů, a v některých případech dokonce předčila očekávání. Slibně se vyvíjela například snaha stlačit dětskou úmrtnost do roku 2015 na 7 z 1000; ze 14,4 v roce 2001

3 Rozvojový program OSN, „Bulharsko má při plnění MDGs důvod k optimizmu“ (“Bulgaria Has Grounds for Optimism in Push for MDGs”), Bulharsko, 24. října 2008. Ke stažení na: <www.undp.bg/uploads/File/mdg/mdgs_in_bulgaria/MDGs_Progress_ENG_Oct08.pdf>.

4 Rozvojový program OSN, Zpráva o plnění Rozvojových cílů tisíciletí v Bulharsku 2008 (Millennium Development Goals Report for Bulgaria 2008), Bulharsko, říjen 2008. Ke stažení na: <www.undp.bg/publications.php?id=2691>.

1 Mezinárodní měnový fond, 1. března 2010. <www.imf.org/external/np/ms/2010/030110.htm>.

2 Tamtéž.

se jí podařilo do roku 2006 snížit na 11,8. Pokud jde o snahu dosáhnout do roku 2015 dlouhodobého cíle nezaměstnanosti 7 %, je rovněž povzbudivé, že z hodnoty 9,5 % v roce 2001 poklesla na 6 % v roce 2005 a nakonec na 3,9 % v červnu 2007.⁵

Pokrok v plnění Rozvojových cílů tisíciletí je v každém případě nutné posuzovat v kontextu přechodu země směrem k plnému členství v Evropské unii. V tomto rámci obsahovala první bulharská zpráva o plnění MDGs, zveřejněná v roce 2003, cíle pro rok 2015, adaptované na plánovaný proces integrace do EU.⁶ Ale zatímco některé indikátory jako školství nebo nezaměstnanost odpovídají evropským průměrům, jiné – například měsíční příjem, minimální příjem, dětská úmrtnost a různé ukazatele z oblasti životního prostředí – za nimi daleko zaostávají.⁷ Minimální mzda leží pod cílem pro rok 2015 ve výši 170 euro, což znamená, že Bulharsko v evropském kontextu stále patří mezi „země se středně nízkým příjmem“.

Dalším faktorem je to, že pokrok směrem k dosažení MDGs doprovázelo zvyšování nerovnosti a sociálního vyčlenění: asi 10 % obyvatelstva představuje 40 % příjmů a výdajů země. Tento nepoměr, který dále vyostřuje klesající kvalita a rostoucí náklady základního vzdělání a zdravotní péče, znamená větší nerovnost příležitostí. Zejména nízké příjmy, nízká úroveň vzdělání a omezený přístup ke zdravotní péči vytvářely sociální rozdíly, které zásadně poškodily některé oblasti a etnické skupiny, například romskou menšinu.

Rozvojová pomoc: Proměna z příjemce v dáorce

Bulharsko po více než 15 let požívalo výhod plynoucích z bezpočtu rozvojových programů, financovaných Německem, Francií a Velkou Británií, aby se přiblížilo úrovni Evropské unie, a dále dostávalo rozvojovou pomoc od zemí jako Japonsko, Švýcarsko a Spojené státy.

Druhá bulharská zpráva o plnění MDGs obsahovala shrnutí doposud dosažených pokroků, ale tentokrát už z perspektivy plného členství v Evropské unii, což je status, který země oficiálně získala 1. ledna 2007. S touto zprávou se země proměnila z příjemce rozvojové pomoci k začínajícímu dárci, v souladu s cílem č. 8, podporovat celosvětové partnerství pro rozvoj.

Tento závazek aktivně se podílet na rozvojové pomoci EU představoval pro Bulharsko nutnost přispívat na zahraniční rozvojovou spolupráci podle pravidel

stanovených pro nové členské státy EU, včetně cíle 0,17 % hrubého národního důchodu (Gross National Income, GNI) do roku 2010 a 0,33 % GNI do roku 2015. Ale Bulharsko má ke splnění těchto cílů ještě hodně daleko: V roce 2008 poklesla ODA z 16 milionů eur na 13 milionů, což představovalo pouhé 0,04 % GNI. Podle vládní zprávy z roku 2007 se bulharská rozvojová pomoc „bude zaměřovat především na boj s chudobou a napomáhání hospodářskému rozvoji v členských státech (EU),“ zejména v jihovýchodní Evropě a oblastech kolem Černého moře.⁸

Výzvy a příležitosti

Převážná část bulharské ODA směřuje do mezinárodních organizací, např. do agentur OSN, Světové obchodní organizace (WTO) a mezinárodních těles jako Červený kříž. Od roku 2008 Bulharsko přispívá také do Evropského rozvojového fondu (EDF), hlavního nástroje, kterým Unie spravuje rozvojovou pomoc. Podle zprávy z roku 2009⁹ vládní úředníci, kteří se starali o implementaci bulharské ODA, podcenili úroveň příspěvků od soukromých dárců a humanitárních organizací, což se ukázalo být jednou z největších současných slabín zavádění strategie rozvojové pomoci.

Ačkoli existuje jasně definovaný rámec pro správu ODA, Bulharsko nezavedlo konkrétní mechanismy ani procedury na poskytování technické nebo finanční pomoci jiným zemím. To je – spolu s netransparentní infrastrukturou poskytování, administrace a vyhodnocování pomoci – vážnou překážkou efektivní implementace rozvojových programů.

Před rokem 2008 nevznikaly žádné výroční nebo hodnotící zprávy o poskytování rozvojové pomoci. To bylo zčásti zapříčiněno tím, že úloha dárců byla pro zemi něčím novým, a úloha monitorování a vyhodnocování procesů byla podceněna. Neexistují téměř žádné informace o tom, co se dělo dříve, nebo zda bylo vůbec dosaženo nějakého hmatatelného pokroku, především v oblasti finančních zdrojů. Dokonce není jasné ani to, zda vláda kdy měla nějaký plán, neboť neexistují žádné veřejné zprávy o alokaci peněžních fondů do konkrétních projektů nebo sektorů před rokem 2008.

Nutnost transparentního přístupu

Jak bylo řečeno, jednou z nejslabších stránek bulharského systému poskytování rozvojové pomoci je nedostatek

transparentnosti. Informace o rozhodování o poskytnutí pomoci jsou neveřejné a je extrémně obtížné zjistit cokoli o finančních tocích. Vládní informační kanály, např. internetové stránky, neposkytují téměř žádné relevantní informace.

Skutečnost je taková, že přidělování rozvojové pomoci probíhá obvykle na základě jednostranného rozhodnutí. Některé nevládní organizace byly přizvány ke konzultacím, když šlo o formulaci střednědobé strategie pro roky 2009 až 2011, ale pokud by rozvojová pomoc měla být poskytována na základě demokratických mechanismů, je nutné tyto konzultace rozšířit tak, aby zahrnovaly i diskuse o konkrétních tématech, a přizvat k nim představitele partnerských zemí.

Doporučení občanské společnosti

Nevládní organizace předložily celou řadu doporučení, včetně těchto:

- Vláda by měla dát konečnou podobu své strategii a zveřejnit národní strategické zprávy pro země, které považuje za své priority.
- Bulharská platforma pro mezinárodní rozvoj (BPID) by měla navázat pevnější kontakty s vhodnými odborníky v jiných státních institucích.
- Vláda by měla vyčlenit finanční prostředky na školení vládních úředníků a představitelů občanské společnosti, aby posílila dialog a transparentnost.
- U zemí, které jsou považovány za prioritní, by mělo proběhnout hodnocení managementu pomoci (včetně genderového aspektu), stanovení skutečných potřeb a přizpůsobení bulharské rozvojové pomoci tak, aby těmto potřebám odpovídala.
- Vláda by měla pracovat na zahrnutí genderového aspektu jako specifického tematického programu a posílit spolupráci mezi státními institucemi a organizacemi občanské společnosti, zaměřenými na genderovou tematiku.
- Vláda by měla vytvořit fórum, na kterém by se zúčastněné strany včetně organizací občanské společnosti pravidelně setkávaly a diskutovaly o prioritách rozvojové pomoci.
- Vláda by měla zahájit veřejnou informační kampaň, která by jasně pojmenovala závazky Bulharska v oblasti zahraniční rozvojové pomoci. ■

5 Cílovou hodnotou pro měsíční příjem v Bulharsku je 280 eur do roku 2015. Roku 2001 šlo jen o 91 eur, ale do roku 2009 stoupl průměrný měsíční příjem na 300 eur.

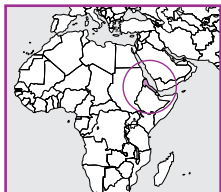
6 Rozvojový program OSN, *Zpráva o plnění Rozvojových cílů tisíciletí v Bulharsku 2003 (Millennium Development Goals Report for Bulgaria 2003)*, Bulharsko, říjen 2003. Ke stažení na: <www.undp.bg/publications.php?id=1161&lang=en>.

7 Podle zprávy o plnění Rozvojových cílů tisíciletí v roce 2008 dosahovala dětská úmrtnost 10,4 na 1000 živě narozených dětí, zatímco evropský průměr činil 4,7. V jiné oblasti, energii z obnovitelných zdrojů, se podíl pohyboval mezi 4 a 7 % oproti průměru Evropské unie, který činil 20 %.

8 Ministerstvo zahraničních věcí, „Úloha Bulharska v mezinárodní rozvojové spolupráci“ (“Bulgaria’s policy on participation in international development cooperation”), koncept, 18. června 2007.

9 Vessela Gertcheva, „Bulharská oficiální rozvojová a mírová pomoc“ (“Bulgarian Official Development Assistance and Peacebuilding”), Mírová iniciativa Partnerství pro demokratickou změnu, listopad 2008. Ke stažení na: <www.initiativeforpeacebuilding.eu/pdf/Bulgarian_Official_Development_Assistance_and_Peacebuilding.pdf>.

Rukojmí vlastní vlády

Eritreu téměř 20 let vedla vláda, která vznikla z osvobozenického hnutí a jejíž mandát nebyl stvrzen žádnými svobodnými a spravedlivými volbami. Politická represe nikdy neprobíhala tak otevřeně jako v prvním desetiletí nového milénia. Vláda nepřetržitě maří hospodářské i rozvojové aspirace lidí. Tváří v tvář novým sankcím, které na zemi v prosinci 2009 uvalila Rada bezpečnosti OSN, se hospodářská obnova a sociální rozvoj i nadále zdají být nedosažitelnými cíli.

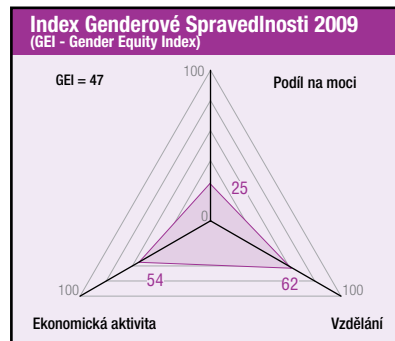
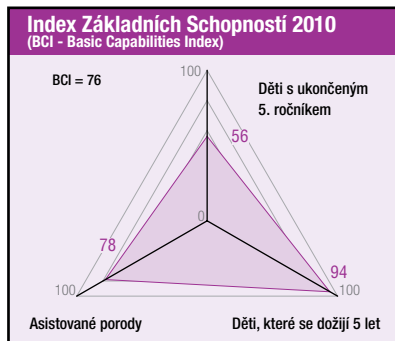
Eritrejské hnutí za demokracii a lidská práva (EMDHR)
Daniel R. Mekonnen

Eritrea je jednou z 33 nejméně rozvinutých zemí v Africe a zároveň jednou z nejzadluženějších chudých zemí na světě.¹ Pokrok směrem k mezinárodně dojednaným cílům sociálního rozvoje, jako jsou Rozvojové cíle tisíciletí, postupuje jen velmi pomalu a v mnoha ohledech se situace od stavu, který zachycovala Zpráva Social Watch 2009 (první, jež obsahovala zprávu o Eritreji), ještě zhoršila. Velká část obyvatelstva žije v bídě, která je hlavní příčinou hladovění a podvýživy.

Rozvojová politika versus lidská práva

Ačkoli následek globální hospodářské krize zasáhla i Eritreu, přímé zahraniční investice (FDI) ani rozvojová pomoc tím nijak vážně neutrpěly. Několik těžbařských společností se zabývá pátráním po ložiscích vzácných minerálů a existují náznaky, že některé z nich v blízké budoucnosti začnou s vývozem. Neexistují však ani institucionální a právní záruky, ani transparentnost požadovaná k tomu, aby tato skutečnost mohla pozitivně ovlivnit sociální vývoj. Pokud jde o oficiální rozvojovou pomoc (ODA), Evropská unie, hlavní (a možná jediný) mezinárodní dárcce, podepsala s vládou v září roku 2009 dohodu, která formalizovala příslibenou rozvojovou pomoc v hodnotě 122 milionů eur (150 milionů dolarů). Tyto prostředky jsou zemi poskytovány i přes odpor mezinárodních skupin pro lidská práva, které s ohledem na špatnou pověst Eritreje v otázkách transparentnosti pochybují o tom, zda budou opravdu použity na zamýšlené účely. Vložení tak velkého finančního obnosu do rukou vlády, která má jednu z nejhorších pověstí na světě ve věci porušování lidských práv, navíc vysílá do světa zcela nevhodnou zprávu.

Není to poprvé, kdy země obdržela obrovskou sumu ODA. Ale zkušenosti ukazují, že pokud jde o změnu životní úrovně obyčejných Eritrejců, zahraniční pomoc hraje kvůli nepovedeným hospodářsko-politickým opatřením a extrémní úrovni politické represe jen minimální roli. Možná dojde k určitému pokroku, zejména pokud jde o investice do fyzické infrastruktury jako školy, nemocnice, silnice či přehrady. Ale jen málo investic směřuje k lidem, ač právě oni by měli být příjemci zahraniční pomoci. Všechny veřejné projekty v zemi od roku 2002

byly prováděny archaickým způsobem manuální prací, včetně případů nucených prací.² To spolu s alarmujícími zprávami o porušování lidských práv přimělo tisíce Eritrejců k tomu, aby opustili zemi. Podle Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) pocházela v roce 2008 druhá největší skupina uprchlíků na světě právě z Eritreje – o azyl nově požádalo 62 700 uprchlíků z této země.³ Obyvatelstvo, které se podílí na bezprecedentním a neustávajícím exodu, nemá žádný užitek z nově vybudované infrastruktury v zemi. To je ukázkou rozvojové politiky, která není koordinována s ohledem na dodržování lidských práv.

Hladomor a zapírání

Ačkoli Eritrea leží v jedné z nejušších částí Afriky a vyskytují se zde jen slabé a nahodilé srážky, 80 % obyvatelstva je závislý na jednoduchém farmaření a obdobích deštů.⁴ Sezóna roku 2009 nebyla v tomto ohledu žádnou výjimkou, ale období sucha spolu s prudkým nárůstem ceny hlavních potravin prohloubily zranitelnost velké části eritrejské společnosti, zejména žen a dětí.⁵

Dětský fond Organizace spojených národů ve své Zprávě o humanitární činnosti 2010 poukazuje na to, že

počet dětí trpících akutní podvýživou, které byly v roce 2009 přijaty do terapeutických vyživovacích středisek, byl dokonce šestkrát vyšší než v roce 2008. Uvádí, že děti byly náchylnější k průmům a dalším infekčním chorobám, což bylo následkem akutní podvýživy, špatných hygienických podmínek a nedostatku pitné vody.

Nedostatek přístupu k vodě zhoršuje špatný zdravotní stav dětí i žen. V roce 2009 byla většina malých a středně velkých vodních nádrží buď vyschlá, nebo v nich zbývalo jen málo vody. Lidé ze zoufalství začali používat vodu z vlastních vrtů, kterou obvykle používají jen pro napájení domácích zvířat, a tím tyto zdroje ještě intenzivněji vyčerpávají.⁶

Pro rok 2010 navrhl UNICEF celonárodní plošný program doplňkové výživy, který byl zaměřen na 1 milion Eritrejců – přibližně jednu čtvrtinu obyvatelstva země – se zvláštním ohledem na děti do pěti let.⁷ Z odhadů Světového potravinového programu (World Food Programme, WFP) a Organizace pro výživu a zemědělství (Food and Agriculture Organization, FAO) dále vyplývá, že od listopadu 2009 dva ze tří Eritrejců trpí podvýživou.⁸ To znamená, že Eritrea má druhé největší procento výskytu podvýživy na světě hned po občanskou válkou zmínané Demokratické republice Kongo. Jedním z projevů této skutečnosti je dramatický nárůst počtu dětí, které žebrají na ulicích hlavního města Asmary.⁹ Vláda však přes

1 Odbor pro ekonomické a sociální otázky OSN. *Nový pohled na chudobu: Zpráva o světové sociální situaci*, New York, 2010. Ke stažení na: <www.un.org/esa/socdev/rwss/docs/2010/fullreport.pdf> (8. března 2010).

2 G. Kibreab, „Nucená práce v Eritreji“, *Journal of Modern African Studies*, 47 (2009), 64 a 67.

3 Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, „Globální trendy: Uprchlíci, azylanti, navrátkci, vnitřní vysídlení a osoby bez státní příslušnosti“, Ženeva 2009. Ke stažení na: <www.unhcr.org/4a375c426.html> (10. září 2009).

4 Nadace Bertelsmann, „Bertelsmannův transformační index (BTI) 2010: Zpráva o Eritreji“, Gütersloh, 2009, 9. Ke stažení na: <www.bertelsmann-transformation-index.de/fileadmin/pdf/Gutachten_BTI2010/ESA/Eritrea.pdf> (8. března 2010).

5 Dětský fond Organizace spojených národů, „Zpráva o humanitární činnosti: Partnerství pro děti v nouzi“, New York, 2010, 23. Ke stažení na: <www.unicef.org/har2010/files/UNICEF_Humanitarian_Action_Report_2010-Full_Report_WEB_EN.pdf> (8. března 2010).

6 *Tamtéž*, 24.

7 Jeremy Clarke, „UNICEF požaduje 24,8 milionu dolarů pro eritrejský fond“, Reuters, 4. března 2010. Ke stažení na: <www.af.reuters.com/article/topNews/idAFJ0E6230F020100304> (9. března 2010).

8 „Eritrea: Africká verze Severní Koreje?“ *The Christian Science Monitor*, 2009. Ke stažení na: <www.csmonitor.com/World/Africa/2009/1110/p06s12-woaf.html?page/2> (9. listopadu 2009).

9 N. Hirt, „V Eritreji se sny neuskutečňují: Anomie a rozklad rodiny jako důsledek strukturální militarizace společnosti“, *GIGA*

závažnost alarmujících zpráv nikdy nepřipustila, že by krize opravdu byla tak vážná. Prezident Isaias Afwerki opakovaně popřel, že by se v zemi rozmáhal hladomor, a prohlašoval, že žádný nedostatek potravin nehrozí; poslední takové tvrzení padlo na jednání s vysokými vládními úředníky 8. března 2010.¹⁰ Vláda rovněž odpřela vstup do země zástupcům některých humanitárních organizací, kteří chtěli navštívit oblasti nejsilněji postižené hladomorem.

Klesající příjmy a nadměrné vojenské výdaje

Neexistuje veřejně přístupná podoba národního rozpočtu, je tedy těžké sledovat strukturu vládních příjmů a výdajů. Některé zdroje však uvádějí, že téměř jednu třetinu národní ekonomiky představují transfery ze zahraničí.¹¹ Země má v poměru ke svému počtu obyvatel jednu z nejméně zahraničních diaspor: ze 4 milionů obyvatel jich více než jeden milion žije v zahraničí. Od eritrejské diaspory přicházejí transfery tří typů: peníze, zaslané příbuzným v zemi; peníze, které vláda oficiálně vybere na 2% daní z příjmů; a peníze vybírané na podporu „rozvojových projektů“, „národní obrany“, „fondu mučedníků“ a dalších záležitosti. Prostředky spadající do posledních dvou kategorií shromažďují eritrejské ambasády ve světových metropolích. Transfery příbuzným byly v minulosti přeposílány především prostřednictvím finančních institucí, které byly pod kontrolou vlády. Vzhledem k dlouhodobému nadhodnocování národní měny, nakfa, dnes mnoho Eritrejců využívá alternativní kanály. To způsobilo vládní pokladně znatelnou ztrátu tvrdé měny. Kromě toho se kvůli narůstající politické represii hodnota transferů spadajících do druhých dvou kategorií výrazně snížila.

Vzhledem k tomu, že eritrejská vláda patří mezi nejvíce tajnůstkářské režimy na světě, neví eritrejská veřejnost téměř nic o tom, jak a na jaké účely se státní prostředky vynakládají. Existují však zprávy, podle kterých má vláda jedny z nejvyšších výdajů na obranu na světě. Bonnské Mezinárodní centrum pro konverzi (Bonn International Centre for Conversion, BICC) ve své výroční zprávě z roku 2009 označuje Eritreu za nejvíce militarizovanou zemi na světě, zatímco Mezinárodní institut strategických studií (International Institute for Strategic Studies, IISS) ji umístil na druhé místo.¹² Z dal-

ší zprávy vyplývá, že eritrejská armáda čítá 600 000 aktivních a záložních vojáků.¹³ Obě části ozbrojených sil jsou od počátku hraničního konfliktu s Etiopií v letech 1998-2000 neustále ve stavu mobilizace, což vedlo ke zvýšení vojenských výdajů na úkor hospodářského oživení a sociálního rozvoje. Podle zprávy BICC padne na armádu 20 % eritrejského HDP, zatímco organizace Christian Solidarity Worldwide (CSW) a Human Rights Concern–Eritrea (HRC–E) tuto částku odhadují na 25 % HDP.¹⁴ Vzhledem k malému rozsahu eritrejské ekonomiky a počtu obyvatel jsou její vojenské výdaje a poměr ozbrojených sil k civilnímu obyvatelstvu více než přeměřené.

Silící mezinárodní izolace

Jen málo rozvojových zemí se dokáže vypořádat s výzvami hospodářského rozvoje bez mezinárodní spolupráce. Eritrea však nemá dobré vztahy s mezinárodní komunitou. V posledních deseti letech o ní mezinárodní média a pozorovatelé hovoří jako o „osamělém koutku světa“, „věznic pod širým nebem“, „africké Severní Koreji“, „páříském ostrovním státě“ a „gravitačním středem všech špatných důvodů“.¹⁵ Z velké části je to způsobeno rigidní politickou kulturou vlády, alarmujícím rozsahem porušování lidských práv i archaickým a bláhovým experimentem v hospodářské samostatnosti.

Na regionální a mezinárodní úrovni byla pověst Eritreje těžce poškozena její destruktivní úlohou v téměř všech konfliktech, které se na Africkém rohu odehrávaly. Tento nestálý region byl dlouhodobě poškozován konvenčními válkami mezi jednotlivými státy, gerilovou válkou, státními převraty a revolucemi. Od vyhlášení nezávislosti v roce 1991 svedla Eritrea válku se všemi svými prostředními sousedy – s Džibutskem, Etiopií a Súdánem –, jakož i se Somálskem, se kterým ani nemá společnou hranici. Kromě toho se země dostala do ozbrojeného konfliktu i s Jemenem.

Kvůli nepřátelskému chování svých vůdců se Eritrea dostala do očividné izolace na všech regionálních i mezinárodních fórech, od Mezivládního úřadu pro rozvoj (Intergovernmental Authority on Development, IGAD), regionální organizace zemí Afrického rohu, až po Africkou unii a OSN. V roce 2009 vedlo znechucení mezinárodního společenství z destruktivních aktivit eritrej-

ské vlády k zavedení přísných represivních opatření ze strany Rady bezpečnosti OSN. Rezolucí 1907 byl na zemi uvalen režim sankcí, jehož součástí je zbrojní embargo, zákaz cestování a zmrazení aktiv.¹⁶ Druhá dvě opatření se týkají vysokých představitelů vlády a finančních institucí pod jejich přímou nebo nepřímou kontrolou.

Rezoluce 1907 byla přijata na popud IGAD a podporována Africkou unií, čímž se z ní stalo první rozhodnutí OSN, které formálně iniciovala Africká unie, ač je namířeno proti jednomu z jejích členských států. Vláda zareagovala dezinformační kampaní, jejíž součástí bylo zmanipulování eritrejské diasporu a vyvolání „davových protestů“ proti přijetí rezoluce ve světových metropolích. Existují spekulace, podle kterých se přijetí rezoluce může projevit na snížení přímých zahraničních investic, protože některá její ustanovení se týkají kapitálových toků ve vlastnictví cizích státních příslušníků a společnosti.

Budoucí výzvy

Země v současnosti nevydává žádná cestovní povolení pro nezávislé pozorovatele, zejména v oblasti lidských práv a politického vývoje. Kvůli tomu je i nadále extrémně obtížné vyhodnotit pokroky i nezdarů v plnění Rozvojových cílů tisíciletí, případně poskytnout věrohodný obraz situace v zemi. I přes tato přísná omezení existuje několik hodnověrných zpráv, kompilovaných nezávislými pozorovateli a think-tanky, a převážná většina z nich Eritreu popisuje jako stát neodvratně směřující k úpadku a zemi, která je už dnes předurčena ke kolapsu.¹⁷

Největším problémem je nedostatek politické vůle na straně vlády, která odmítá demokratizaci, prosazování lidských práv a liberalizaci ekonomiky. Stejně jako v předchozích letech vláda naprosto selhává v plnění závazků vůči mezinárodnímu společenství a povinnosti bojovat s chudobou, prosazovat genderovou rovnost a podporovat dodržování lidských práv. Eritrea trpí represemi vládnoucí strany, Eritrejské lidové osvobozené fronty, její zmatečné hospodářské politiky a rostoucí mezinárodní izolace. Bez mírového politického přechodu k demokracii budou tyto problémy i nadále představovat obrovské překážky v cestě země k hospodářskému oživení a sociálnímu rozvoji. ■

Working Papers, 119/2010, leden 2010, 13, 26.

10 Ministerstvo informací, „Garance nárůstu produktivity národních cílů a vizi: Prezident Isaias“, Shabait.com News, 8. března 2010. Ke stažení na: <www.shabait.com/news/local-news/1252-raising-productivity-guarantee-of-national-objectives-and-vision-president-isaias> (8. března 2010).

11 *The Christian Science Monitor*, *op. cit.*

12 BICC, „Globální index militarizace (GMI)“, 2009. Ke stažení na: <www.bicc.de/uploads/pdf/publications/jahresbericht/2009/gmi_worldmap_2009.pdf> (9. prosince 2009); IISS, *Vojenská rovnováha: Roční vyhodnocení globálních vojenských kapacit a zbrojních ekonomik*, Londýn, 2009. Ke stažení na: <www.iiss.org/publications/military-balance/> (9. prosince 2009).

13 Nadace Bertelsmann, *op. cit.*, 4, 13.

14 CSW a HRC–E, „Zpráva o dodržování lidských práv v Eritreji, předložená periodické kontrole Výboru pro lidská práva OSN“, duben 2009, 7.

15 N. Myers, „Africká Severní Korea: Eritrejská věznic pod širým nebem“, *Zahraníční politika*, červenec/srpen 2010. Ke stažení na: <www.foreignpolicy.com/articles/2010/06/21/african_north_korea?page=0,1> (8. července 2010).
R. Reid, „Traumatická transformace: Lovecká sezóna v Eritreji“, *African Affairs*, 105 (2006), 638.

16 Organizace spojených národů, UN Doc S/RES/1907, 23. prosince 2009. Ke stažení na: <www.unhcr.org/refworld/docid/4b66c06cd.html> (3. června 2010).

17 Mirový fond, Index padlých států, 2010. Ke stažení na: <www.fundforpeace.org/web/index.php?option=com_content&task=view&id=99&Itemid=140> (8. července 2010).

Je zapotřebí víc

Globální finanční krize představuje pro Indonésii, která už dříve čelila potížím v podobě velkého zahraničního dluhu, korupce a selhání makroekonomických opatření na vyměnění chudoby, dodatečnou zátěž. Nejsilněji dolehla na zaměstnance, protože společnosti ve snaze šetřit svá aktiva přistoupily k rozsáhlému propouštění. Občanská společnost trvá na tom, že vláda musí podniknout strategické kroky a učinit z potírání chudoby integrální součást národního rozpočtu.

Social Watch Indonésie
M. Firdaus (ASPPUK)
Wahyu Susilo (INFID)
Nani Zulminari (PEKKA)

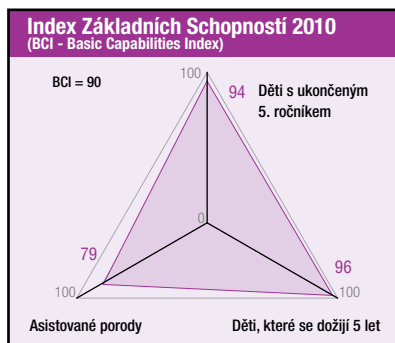
Ačkoliv si Indonésie během globální recese vedla lépe než její sousedé, stále trpí dopady finanční krize, která v polovině roku 2008 otřásla světovou ekonomikou. A přestože centrální banka odhadovala hospodářský růst na 5,6 % pro rok 2010 a dokonce 6,5 % pro rok 2011, ohlášená smrt politikých opatření dává tušit, že vláda je poněkud znepokojena. Tato opatření, zaměřená na posílení jistoty ekonomických subjektů a investorů, nespĺnila svůj účel a namísto toho vyvolala nejistotu ohledně budoucnosti národní ekonomiky.

Jedním z důvodů, proč země svým hospodářským výkonem převyšovala okolní státy, je skutečnost, že není tak závislá na vývozech. Nicméně mnoho odvětví – například kaučukové a palmové plantáže, těžba dřeva a výroba nábytku, hornictví, ruční výroba (zejména textil a oděvy), automobilový průmysl, elektronika a fernesná výroba - bylo krizí silně postiženo. Výzkumný institut SMERU, který v roce 2009 zaznamenával různé intenzivní dopady krize, poukázal na to, že nejhůř byli postiženi lidé s nejnižšími příjmy.¹ Nestabilita na pracovním trhu vedla ke snížení úrovně mezd a ke zvýšení počtu pracovníků v neformálním sektoru. Ženy byly snížením příjmu či ztrátou zaměstnání postiženy častěji než muži – například ve střediscích rukodělné výroby a výroby nábytku Lombok Barat a Jepara už mnoho žen přišlo o svá pracovní místa. Situace by se mohla výrazně zhoršit, pokud by zkolaboval i oděvní průmysl, který zaměstnává téměř výhradně ženy.²

Další překážka v boji proti chudobě

Před nástupem globální krize vláda navýšila rozpočet na boj proti chudobě z 51 bilionů rupií (5,5 miliardy dolarů) v roce 2007 na 58 bilionů rupií (6,3 miliardy dolarů) v roce 2009.³ Úroveň výsledků však bohužel neodpovídá velikosti rozpočtu: počet obyvatel, žijících v chudobě, klesl o pouhých 2 %.

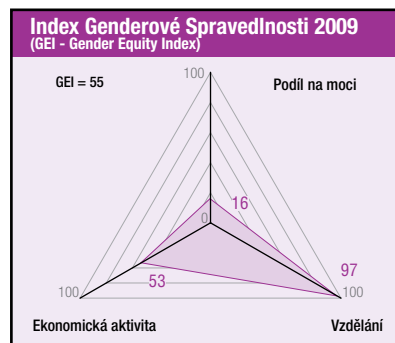
Procentní podíl obyvatel žijících pod hranicí chudoby (z celkového počtu přibližně 230 milionů obyvatel) v posledních letech fluktoval: 15,97 % v roce 2005,

17,75 % v roce 2006, 16,58 % v roce 2007, 15 % v roce 2008 a 14,5 % v roce 2009.⁴

Cílové hodnoty, ke kterým se vláda snažila chudobu v zemi stlačit, byly 9,5 % v roce 2005, 8,9 % v roce 2006, 7,9 % v roce 2007 a 6,6 % v roce 2008.⁵ Původní cíl 8,2 % pro rok 2009 byl následně upraven na 12-14 %, ale skutečná míra chudoby je stále vyšší.⁶ Programy na vyměnění chudoby v mnoha vládních institucích na národní i lokální úrovni nebudou stačit na vyřešení problému chudoby, pokud nedojde k reformě byrokracie a projevu politické vůle.

Dopady globální krize mohou boj proti chudobě ještě dál zkomplikovat, protože Indonésie čelí problémům jako velký zahraniční dluh, korupce a nedostatek konzistence mezi makroekonomickou politikou na jedné straně a konkrétními opatřeními na omezení chudoby na straně druhé. V srpnu 2009 Indonéská banka oznámila, že zahraniční dluh země dosáhl 165 miliard dolarů.⁷ Z rozpočtových statistik, které zveřejňuje ministerstvo financí, vyplývá, že na splácení zahraničního dluhu je ve státním rozpočtu vyčleněna vyšší částka než pro sektor školství nebo zdravotnictví: na zahraniční dluh a úroky z něj bylo v roce 2009 určeno 10,4 miliardy dolarů, zatímco na školství připadalo jen 9 miliard a na zdravotnictví dokonce jen 1,7 miliardy dolarů.⁸

Dopad na pracující

V poslední době proběhlo mnoho skandálů ohledně vládního protekcionismu, které jsou připomínkou toho, že v období krize nenesou náklady hospodářského propadu bohatí a mocní, ale pracující. Společnosti trvají na tom, že musejí propuštět zaměstnance, aby ochránily vlastní aktiva, a vláda je v tom podporuje.⁹ Kromě toho, že od září 2008 zaniklo 250 000 pracovních míst, Mezinárodní organizace práce odhaduje, že v roce 2009 bylo následkem globální finanční krize propuštěno 170 000 indonéských pracovníků. Nezaměstnanost se v loňském roce odhadovala na 8 % a předpokládá se, že bude dále narůstat.¹⁰

Například největší hornická společnost v Indonésii, Bumi Resources, se dočkala zvláštního zacházení ze strany vlády, když hodnota jejich akcií začala dramaticky klesat a mnozí členové vlády se hlasitě zasazovali za to, aby vláda zakročila a zachránila ji. Jejím hlavním akcionářem je PT Bakrie & Brothers Tbk, společnost, které předsedá Aburizal Bakrie, který je zároveň předsedou strany Golkar, jež je součástí vládnoucí koalice.

Finanční krize zároveň ohrožuje i indonéské migranty, protože nutí země, do kterých vycestovali za práci, zaměstnávat více domácích pracovních sil. Indonéská konfederace odborových svazů varovala v roce 2009 před tím, že do konce roku by se ze zahraničí mohlo vrátit až 300 000 migrantů, kteří přišli o práci v Jižní Koreji a Malajsii.¹¹

1 SMERU, „Monitorování socioekonomického dopadu globální finanční krize na Indonésii“. Ke stažení na: <www.smeru.or.id/crisismonitoring_reportintro.php?id=4>.

2 *Tamtéž*.

3 Dian Kuswandini, „Náprava chudoby: Budeme věřit číslům?“, The Jakarta Post, 27. prosince 2008.

4 Národní institut rozvoje plánování, *Zpráva o plnění Rozvojových cílů tisíciletí v Indonésii 2009*, Jakarta.

5 *Tempo*, 26. října 2008.

6 Dian Kuswandini, op. cit.

7 Wahyu Susilo, „Posledních 5 let k dosažení Rozvojových cílů tisíciletí“, GCAP-SENCA, 29. října 2009. Ke stažení na: <www.gcap-senca.net/index.php?option=com_content&task=view&id=208&Itemid=1>.

8 *Tamtéž*.

9 Ames Gross a Andrew Connor, „Indonésie a globální finanční krize: Co by manažeři lidských zdrojů určitě měli vědět“, Pacific Bridge, březen 2009. Ke stažení na: <www.pacificbridge.com/publication.asp?id=127>.

10 *Tamtéž*.

11 Hera Diani, „Pro propuštěné dělníky v Indonésii vypadá budoucnost bledě“, *The Irrawaddy*, 19. listopadu 2009. Ke stažení na: <www.irrawaddy.org/article.php?art_id=17254>.

Vláda mylně očekávala, že transfery od migrantů, pracujících v zahraničí, jí v období krize poskytnou alternativní zdroj příjmů. Někteří politikové a analytici byli dokonce přesvědčeni, že by vláda měla podporovat nárůst počtu těchto migrantů, protože jejich transfery by mohly přispět ke snížení volatility indonéské rupie.¹² Indonésie očekávala, že do roku 2010 transfery od migrantů dosáhnou výše až 10 miliard dolarů.¹³

Rozvojové cíle tisíciletí v Indonésii

Národní institut rozvojového plánování nedávno konstatoval, že Indonésie do roku 2015 nesplní Rozvojové cíle tisíciletí, zejména ty, které se vztahují k úmrtnosti matek, HIV a ochraně životního prostředí.¹⁴ Podle Rozvojového programu OSN v Indonésii:¹⁵

- více než 35 milionů lidí, čili 15,4 % obyvatel, žije pod hranicí chudoby;
- podíl obyvatel s trvalým přístupem k čisté vodě a hygienickým potřebám se v posledních letech významně nezměnil;
- více než 30 % obyvatel měst a 50 % ve venkovských oblastech nemá přístup k pitné vodě z vodovodů;
- úmrtnost matek zůstává s hodnotou 307 úmrtí na 100 000 porodů jednou z nejvyšších v jihovýchodní Asii;

- infekce HIV a AIDS se rychle šíří po celé zemi, přičemž obzvláště silně postihla Papuu a rizikové městské oblasti;
- přibližně 95 % dětí nastoupí do základních škol, ale jen 81 % z nich pokračuje na druhý stupeň;
- mezi léty 1997 a 2000 bylo každoročně vykáčeno 3,5 milionu hektarů lesa.

Boj proti chudobě: nutnost většího nasazení

Kromě navýšení rozpočtů a nárůstu fiskálních stimulů vláda podnikla další kroky na snižování chudoby včetně přijetí Zákona 40 2004 o Národním systému sociálního zabezpečení.¹⁶ Cílem tohoto zákona je poskytnout sociální zabezpečení všem občanům, nejen těm, kteří jsou u Národního statistického úřadu registrováni jako chudí. Zavádí pět národních programů sociálního zabezpečení, které pokrývají zdravotní pojištění, pojištění proti úrazům na pracovišti, starobní důchod, penzijní pojištění a životní pojištění. Zákon požaduje vybudování mechanismu, který bude shromažďovat prostředky z povinných příspěvků, aby si všichni občané mohli dovolit uspokojit alespoň základní životní potřeby včetně přístupu ke zdravotní péči. Vláda však uvedla v platnost jen jediný předpis, který se týká procedur a organiza-

ce Výboru sociálního pojištění, zatímco další důležité aspekty – například vznik Úřadu sociálního zabezpečení, který měl dohlížet na implementaci zákona – byly dosud přehlíženy. Zatím je tedy stále v platnosti původní systém pojištění.

V letech 2009 a 2010 lidí žijících v chudobě ubývá jen velmi pomalu a tento jev navíc není podpořen pokrokem v lidském rozvoji. Ve Zprávě o lidském rozvoji 2009¹⁷ byla Indonésie označena za zemi s celou řadou problémů a klesající životní úrovní. Na žebříčku Indexu lidského rozvoje se od roku 2005, kdy obsadila 107. příčku, do roku 2009 propadla na 111. místo, horší než Filipíny (105.) či Palestina (110.).

Vláda musí přistoupit ke strategickým opatřením, která by stávající situaci vyřešila. Zprv je nutné integrovat boj proti chudobě do národního rozpočtu, podporovat úsilí organizací občanské společnosti a vyhybat se neefektivním a vzájemně se překrývajícím programům. Zadruhé musí vládní reformy obsahovat vymýcení korupce a zavedení principů dobré správy. Existence strategického plánu na snížení dluhu a zamezení dalšímu zadlužování je základním předpokladem pro budoucí udržitelný rozvoj. ■

12 Reuters, „Indonésie očekávala v roce 2010 větší množství peněz od svých migrantů pracujících v zahraničí“, *The Jakarta Globe*, 30. října 2009.

13 *Tamtéž*.

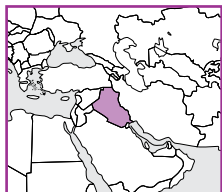
14 „Indonésie nesplní Rozvojové cíle tisíciletí“, *The Jakarta Post*, 20. dubna 2010.

15 Viz: <www.undp.or.id/mdg/>.

16 Ke stažení na: <www.sjsn.menkokesra.go.id/dokumen/publikasi/buku_reformasi_sjsn_eng.pdf>.

17 Rozvojový program OSN, *Zpráva o lidském rozvoji*, New York, 2009. Ke stažení na: <www.hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2009/>.

Přetrvávající genderové násilí je překážkou rozvoje a míru

Rozvojové programy pro ženy a mládež
 Irácká asociace Al-Amal
 Basma AlKhateeb

Ačkoli irácké ženy obvykle hrály ve zdejší společnosti poměrně aktivní roli, dlouhá léta konfliktů a mezinárodních sankcí jejich postavení výrazně ovlivnila. Trpěly násilím a poškozením socioekonomického přídava země. Podle průzkumu, který v roce 2008 provedl Oxfam ve spolupráci s asociací Al-Amal, zastává přibližně 35,5 % žen úlohu hlavy domácnosti, což je primárně způsobeno nedávným konfliktem.¹ Zejména ve venkovských oblastech se ženy musely zhostit úkolů, které obvykle zastávali muži, ale při tom zvládat i vlastní tradiční práce, a každý den musí tvrdě pracovat, aby si zajistily alespoň základní životní úroveň.

Podle ústavy z roku 2005 (čl. 14) je ženám zaručena rovnost před zákonem. To jim zároveň zaručuje právo na život a osobní bezpečnost (čl. 15) a chrání je před násilím (čl. 29). Tyto principy dále posiluje právo na svobodu a důstojnost (čl. 37), zatímco zákaz uplatňování trestů mimo těch, které stanoví zákon (čl. 19) jasně vyjadřuje nezákonnost vražd „ze cti“. Přes tuto zákonnou ochranu však dominance konzervativních hodnot a mužské nadvlády ve společnosti spolu s pokračujícím ozbrojeným konfliktem a nedostatečným systémem vymáhání práva vystavují ženy a dívky mnoha druhům násilí.

Genderové násilí

Z lokálních a národních průzkumů vyplývá, že násilí vůči ženám a dívkám je v Iráku velmi rozšířené, byť s regionálními variacemi, a vyskytuje se na všech úrovních společnosti. Z velké části souvisí se zažitými kulturními praktikami a přetrvávajícími potížemi se zavedením vlády zákona. Nejčastěji hlášené formy násilí jsou bití, pálení, ženská obřízka (na severu země), nucené sňatky v raném věku a emocionální, psychické a fyzické týrání včetně zločinů „ze cti“.

Z průzkumu provedeného na celostátní úrovni vyplynulo, že 83,1 % žen se stalo obětí aspoň jedné formy manželského omezení, 33,4 % hlásilo aspoň jednu formu emocionálního nebo psychického týrání a 21,2 % žen se podle svých vlastních slov stalo obětí fyzického násilí.² Podle průzkumu UNICEF 59 % žen a dívek ve

Křehká politická situace a nedostatečná vláda zákona proměnily iráckou společnost v nebezpečné prostředí, které nepřeje rozvoji ani stabilitě. Irácké ženy čelí nesnadným životním podmínkám, berou na sebe další zodpovědnosti a bojují s bezpočtem problémů. Na denním pořádku jsou nejen nucené svatby, ale také vraždy ve jménu rodinné „cti“, sebevraždy z donucení, bití, znásilnění, prodeje do sexuálního otroctví či omezování osobní svobody a pohybu. Je nutné chopit se nových příležitostí nejen na podporu sociální obnovy země, ale také na povzbuzení a podporu nových institucionálních struktur, legislativy a jejího prosazování na ochranu politických, ekonomických, sociálních a kulturních práv žen.

věku od 15 do 59 let věří, že muž má právo bit svou ženu.³ Podíl žen, které se provdaly před 18. rokem života, činil v roce 2006 26,8 %; ve městech to bylo 25,8 %, ve venkovských oblastech 28,9 %.⁴

Ani platné zákony nejsou zcela v pořádku. Ačkoliv Irák přistoupil na mezinárodní úmluvy o lidských právech včetně Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW), v jeho právním systému stále existují ustanovení, která omlouvají znásilnění, únosy, napadení i vraždy žen a dívek, případně omezují tresty, které hrozí pachatelům takových činů. Pod zámkou obnovy cti a zachování pořádku v rodině tyto zákony podřazují ženy mužům a přispívají k zachování násilí v rodině i ve společnosti.

Sexuální násilí

Je extrémně obtížné získat přesné údaje o množství případů znásilnění a sexuálního násilí v Iráku, protože zdravotnické ani soudní instituce nevedou žádné statistiky. Za hranicemi iráckého Kurdistanu existuje pouze několik azylových domů pro ženy a oběti násilí se nehlásí ve zdravotnických zařízeních ani na policii z obavy, že by je čekal trest vlastní rodiny. V rámci bezpečnostního, sociálního a kulturního kontextu, jakož i zkušeností z jiných konfliktních situací, je rozumné předpokládat, že nahlášené případy představují jen malou část z celkového počtu.

Analýza zpráv humanitárních organizací a novinových článků z období od března 2003 do května 2008 naznačuje skutečné rozměry problému. Studie ministerstva pro ženské záležitosti z roku 2005 hovoří

o 400 zdokumentovaných případech znásilnění v období od pádu režimu Saddáma Husajna (duben 2003) a dobou vzniku studie.⁵ Zpráva za období duben 2004 - září 2007 (17 měsíců) uvádí 400 případů znásilnění žen a 35 případů znásilnění mužů.⁶ Jiná zpráva však uvádí, že mezi únorem a červnem roku 2006 (5 měsíců) bylo jen v Bagdádu znásilněno přibližně 60 žen a dalších 80 se stalo obětí „jiné formy sexuálního zneužívání“.⁷

Bez ohledu na záruky stanovené ústavou obsahuje irácký trestní zákoník z roku 1969 a následující úpravy Revoluční vládní rady (RCC) řadu ustanovení, která přivádí oči nad násilím vůči ženám, stanovují pro tyto případy nižší tresty, a v některých případech dokonce pachatele činí z kriminálního hlediska beztrestným. Podle trestního zákoníku je znásilnění přestupkem podle občanského práva, což znamená, že stát nemůže proti pachateli podniknout žádné kroky bez souhlasu poškozené nebo jejího právního zástupce. Jednou z nejkontroverznějších částí zákoníku je článek 398, podle kterého může být znásilnění nebo sexuální napadení pachateli prominuto, pokud se s obětí ožení. Vzhledem k tomu, že neexistuje žádná právní norma, která by tomu odporovala, platí toto ustanovení i v případech, že oběť je nezletilá.⁸ Obhájci tohoto ustanovení argumentují tím, že chrání zájmy oběti, protože její čest může být obnovena svatbou s pachatelem, a tím lze předejít hrozbě možné „vraždy ze cti“ ze strany rodiny nebo komunity. Ve skutečnosti však toto ustanovení slouží k institucionalizaci hanby a zneuctění oběti znásilnění, čímž ještě víc ohrožuje její život a bezpečnost.

Vražda s polehčujícími okolnostmi

Ke zločinům ze cti dochází z celé řady příčin včetně cizoložství, odmítnutí sňatku s mužem, kterého vybrala rodina, pokusu uzavřít sňatek s někým, koho rodina neschvaluje, předmanželského sexu, znásilnění nebo dokonce jen podezření ze spáchání kteréhokoliv z těchto

5 Americká právník asociace a Irácký projekt právního rozvoje (ABA/ILDP), *Postavení žen v Iráku: Aktualizované hodnocení iráckého de iure a de facto vztahu k mezinárodním právním standardům*, prosinec 2006. Ke stažení na: <www.abanet.org/rol/publications/iraq_status_of_women_update_2006.pdf>.

6 IRIN, „Irák: Mnozíci se připady zneužívání žen“, 14. září 2005. Ke stažení na: <www.irinnews.org/report.aspx?reportid=25476>.

7 IRIN, „Irák: Místní nevládní organizace varuje před množícími se případy sexuálního zneužívání“, 14. června 2006. Ke stažení na: <www.irinnews.org/report.aspx?reportid=27013>.

8 Součástí zákona je ustanovení, že proces bude obnovou a případný trest vstoupí v platnost, pokud se obžalovaný s obětí rozvede bez oprávněného důvodu během tří let po ukončení procesu.

1 Oxfam International, *Jejími slovy: Irácké ženy mluví o svých největších potížích a problémech - průzkum*, 2009. Ke stažení na: <www.oxfam.org.uk/resources/policy/conflict_disasters/iraq-in-her-own-words.html>.

2 Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo plánování a rozvojové spolupráce a Světová zdravotnická organizace, *Irácká republika*

– zpráva o stavu irácké rodiny 2006/7. Ke stažení na: <www.iauiraq.org/reports/firs_report_en.pdf>.

3 UNICEF, *Pokrok pro děti: Světí vhodný pro děti – statistická ročenka*, č. 6, prosinec 2007.

4 *Tamtéž*.

činů. Nejčastěji jde o vraždy, ale vyskytují se i jiné formy násilí jako zohavení či zmrazení.

Irácký trestní řád posuzuje vraždy ze cti jinak než jiné vraždy. V iráckém Kurdistanu byly zákony, které povolují snížení trestu u zločinů ze cti, v roce 2000 zrušeny, ale ve zbytku země stále platí. Rozhodnutí č. 6 Revoluční vládní rady z ledna 2001 rozšířilo kategorii zločinů ze cti a připustilo snížení trestní sazby za vraždu manželky nebo blízké příbuzné ženského pohlaví, pokud motivem činu bylo zachování rodinné cti. Podle článku 130 trestního zákoníku může být trest v takových případech snížen na pouhý rok vězení (zatímco v opačném případě by pachatelé hrozil trest smrti) nebo šest měsíců (jako alternativa doživotního vězení). Tento přístup je neslučitelný s nezákonností takového činu a napomáhá jeho uplatňování jako formy mimosoudního trestu, který je podle ústavy nepřipustný.

Výbor CEDAW vyjádřil nad iráckou praktikou vražd ze cti hluboké obavy.⁹ Irácké aktivistky vedou v součinnosti s celou řadou národních a mezinárodních institucí kampaň za změnu zákonů a požadují, aby parlament zrušil statut „vražda ze cti“ a soudil jejich pachatele stejně jako ostatní vrahy. Vzhledem ke slabé pozici vlády a konzervativnímu postoji parlamentu však panuje hluboká skepse nad tím, že by k této reformě v dohledné době došlo.

Mnoho dalších zločinů zůstává nepotrestáno

Existuje celá řada dalších zločinů souvisejících s genderovým násilím, u kterých současné zákony oběť nechrání. Naopak, pachatelé ve většině případů vyvážnou bez trestu, nebo jsou jejich tresty výrazně sníženy. Mezi takové zločiny patří:

- **Únosy.** Podle článku 423 iráckého trestního zákoníku se únos ženy trestá odnětím svobody v maximální délce 15 let; stejně jako v případě znásilnění a pokusu o znásilnění je však trest prominut, pokud se pachatel s obětí ožení.
- **Domácí násilí.** Podle článku 41 zákoníku má manžel zákonné právo trestat svou manželku; ačkoli zákon stanoví, že takový trest je přípustný „v mezích zákona nebo zvyklostí“, neurčuje žádné konkrétní omezení a zvyklostní meze nejsou definovány.
- **Obchod s lidmi a prostituce.** Přestože ústava zakazuje obchod s ženami a dětmi a prostituce je trestným činem, ženy a dívky prodané do nevěstinců mají jen malou naději na záchranu. Kromě toho není obchodování s lidmi zařazeno do oficiálních statistik ministerstva vnitra jako trestný čin a není součástí školení policistů.

- **Ženská obřízka.** Na jihu Iráku jde o ojedinělou praxi, ale mnozí se zprávy, že se ženská obřízka znovu rozšířila na severu země. Neexistuje zákon, který by takový zákrok zakazoval, a ačkoli ministerstvo zdravotnictví zastává stanovisko, že lékaři nejsou oprávněni jej provádět, nejsou k dispozici zákonné prostředky, jak tento zákaz prosazovat.
- **Nábožensky motivované násilí a kmenové praktiky.** Zpráva ABA/ILDP z roku 2006 uvádí, že v atmosféře rostoucího sektářského napětí extremistické skupiny sunnitů a šiitů požadují, aby ženy nosily hidžáb a vyhýbaly se „nemorálnímu“ a „neislámskému“ chování s tím, že je v opačném případě bude čekat krutý trest.¹⁰ V Basře, druhém největším městě v Iráku, bylo v roce 2007 zabito a zohaveno 133 žen, jejichž těla byla pohozena do popelnic spolu se vzkazy, které ostatní varovaly před „porušováním islámského učení“.¹¹
- **Násilí proti ženám ve výkonu trestu.** Ačkoli se zprávy o zneužívání vězňů v Abú Ghrajb soustředily výhradně na mučení, sexuální zneužívání a ponižování iráckých mužů, celá řada zdrojů uvádí, že ženy zadržované ve věznicích trpěly stejným zacházením včetně znásilnění. Podle zprávy společnosti Human Rights Watch utajení okolností zadržování žen ve vězení „vzešlo z tajné dohody mezi rodinami a okupačními silami“: Rodiny se obávaly společenské stigmatizace a mnohonárodní síly v Iráku se bály odsouzení ze strany humanitárních organizací a odplaty ze strany Iráčanů.¹² Podle Ministerstva zahraničí Spojených států amerických se zneužívání žen formou výhrůžek, zastrasování, bití a elektrických šoků dopouštěla také irácká policie.¹³

Možnosti budoucího vývoje

„Genderová spravedlnost“ zůstává v poválečných společnostech, jakou je i ta irácká, zpravidla pouhou iluzí, ačkoli i zde je patrný určitý pokrok. Tento pojem znamená mnohem více než pouhou spravedlnost v soudní síni; jeho součástí je rovnoprávné postavení a účast žen na jednání o mírových dohodách, plánování a implementaci mírových operací, tvorbě a fungování nové vlády (včetně agentur a institucí zaměřených na potřeby žen a dívek), poskytování vzdělávacích příležitostí v plném rozsahu, participaci na oživení a růstu ekonomiky a rozvíjení kultury, která podporuje nadání, schopnosti a blahobyt žen a dívek.

Kříze mohou rozbit společenské bariéry a tradiční patriarchální vzorce a nabídnout tak příležitost pro vznik spravedlivější společnosti, která bude respektovat a chránit práva žen a v níž se genderová rovnost stane normou v institucionálních i společenských rámcích. Takových příležitostí je nutno využít nejen na podporu sociální obnovy, ale také na povzbuzení a podporu nových institucionálních struktur, legislativy a jejího vymáhání na ochranu politických, ekonomických, sociálních a kulturních práv.

Doporučení

Následující kroky naznačují, jak by mezinárodní komunita – Organizace spojených národů, dárcovské země a mezinárodní agentury – mohla podpořit postavení iráckých žen:

- Vyjednat s iráckou vládou podmínky, za kterých bude dodržovat své závazky v oblasti ochrany lidských práv a umožní ženám podílet se na politickém životě, mírovém procesu a procesu národního smíření.
- Přednostně poskytovat finanční podporu pro školení o genderové rovnosti na ministerstvech vnitra a spravedlnosti, na soudním dvoře, na univerzitách, v právnických školách a v nevládních organizacích.
- Poskytovat iráckým organizacím občanské společnosti školení ve věci právního povědomí, zejména s ohledem na Rezoluci Rady bezpečnosti 1325 (SCR 1325)¹⁴ a sponzorovat školení, workshopy, konference a mediální kampaň s touto tematikou.
- Přidělit diplomatickým misím v Iráku genderového poradce, který by se věnoval dodržování mezinárodních a národních závazků země z hlediska genderové rovnosti.
- Poskytovat humanitární pomoc Iráčanům v uprchlických táborech v Jordánsku a Sýrii, které z velké většiny naplnily ženy a děti, a zprostředkovat azyl pro ty, kdo hledají útočiště v evropských a severoamerických zemích. ■

9 Výbor CEDAW, „Souhrnný záznam z 468. shromáždění“, CEDAW/C/SR/468, 14. června 2000. Ke stažení na: <www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw23/lraq%20as%20adopted.html>.

10 ABA/ILDP, *op. cit.*

11 MADRE, „Kdo v Basře zabíjí ženy?“ 9. ledna 2008. Ke stažení na: <www.madre.org/index/resources-12/madre-articles-35/news/who-is-killing-the-women-of-basra-71.html>.

12 Human Rights Watch, „Atmosféra strachu: Sexuální násilí a únosy žen a dívek v Bagdádu“, *Iraq*, 15(7), červenec 2003. Ke stažení na: <www.hrw.org/en/node/12305>.

13 Ministerstvo zahraničí Spojených států amerických, *Zpráva o dodržování lidských práv v Iráku 2005*, 8. března 2006. Ke stažení na: <www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2005/61689.htm>.

14 SCR 1325, přijatá Radou bezpečnosti 31. října 2000, měla omezit dopad válečných konfliktů na ženy a posilil jejich účast při řešení konfliktů a budování udržitelného míru. Ke stažení na: <www.un.org/events/res_1325e.pdf>.

Demontáž rozvojové spolupráce

Italská společnost byla těžce postížena finanční krizí. Reakce vlády spočívala především ve snížení výdajů v klíčových oblastech včetně školství, zdravotnictví, sociální péče a financování místních samospráv. I financování rozvojové spolupráce bylo postíženo drastickými úspornými opatřeními a Itálie v současnosti nedostává svým mezinárodním závazkům. Skutečnost, že vláda v roce, kdy Itálie předsedá G8, zapomíná na rozvojovou spolupráci, nijak nepřekvapila organizace občanské společnosti, které už dříve kritizovaly nedostatky strategického plánu financování rozvojové agendy.

Koalice Social Watch, Itálie¹

Společenský dopad finanční krize byl v Itálii obrovský. Nepostihl jen ekonomiku země jako takovou – státní dluh vzrostl v roce 2009 o 5,2 % a zkrachovalo více než 9000 podniků (o 23 % více než v roce 2008²) – ale zejména pracující a domácnosti. Nezaměstnanost stoupla na téměř 8 %³ a třetina domácností jen s obtížemi přežívá z měsíce na měsíc, aniž by se zadlužila.⁴ Zdaleka nejhůř pak finanční krize postihla migranty.⁵

Bankovní systém nebyl výrazně zasažen, ani nevyužil vládou poskytnuté pobídky na podporu a úvěrování podniků a jednotlivců. Vláda zároveň snížila výdaje v klíčových oblastech včetně školství, zdravotnictví, sociální péče a financování místních samospráv. V roce 2009 proběhl v italském městě L'Aquila (které bylo nedávno poničeno zemětřesením) summit G8, a Itálie byla kritizována za nedostatek silného vedení v přípravné fázi summitu a za snížení rozpočtu pro rozvojovou pomoc. Byl to další rok privatizací veřejných podniků a infrastruktury, doprovázených dalšími případy korupce a daňových úniků (korupce se během roku 2008 zvýšila o 229 % a podle odhadů se celá jedna třetina Italů vyhýbá placení daní).⁶

1 Autorem úvodu je Jason Nardi; „Přehližení rozvojové spolupráce“ napsal Tommaso Rondinella, „Financování rozvojové agendy“ Andrea Baranes (CRBM) a Roberto Sensi (MAIS), „Porušování lidských práv v zahraničí“ Alessandro Palchetti (Amnesty International – italská sekce), „3. cíl: Nedostatek strategií pro dosažení genderové rovnosti“ Beatrice Costa (Coord. Campagna 30 anni CEDAW - Lavori in corsa) a „7. cíl: Referendum o vodních zdrojích“ Tommaso Fattori (Forum Italiano dei Movimenti per l'Acqua).

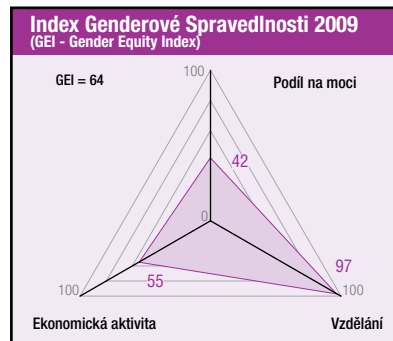
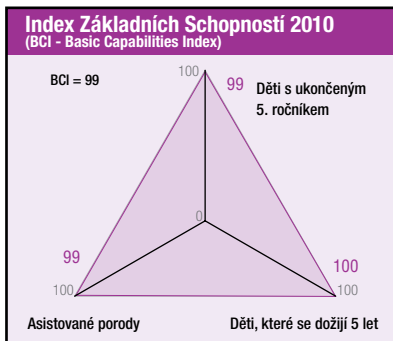
2 *La Stampa*, „Crisi, nel 2009 picco di imprese fallite.“ 1. března 2010. Ke stažení na: <www.lastampa.it/edizione/cmsSezioni/economia/201003articoli/52697girata.asp>.

3 Míra nezaměstnanosti v Itálii v roce 2009 dosahovala 7,8 %, zatímco v roce 2008 to bylo jen 6,8 %. Odhadovaná míra pro rok 2010 je 10,5 %. Viz: EconomyWatch. „Itálie: Ekonomické statistiky a indikátory.“ Ke stažení na: <www.economywatch.com/economic-statistics/country/Italy/>.

4 Keynesiano, „Crisi: Duro impatto della recessione sul mercato del lavoro.“ 29. ledna 2010. Ke stažení na: <www.keynesiano.wordpress.com/2010/01/29/crisiduro-impatto-della-recessione-sul-mercato-del-lavoro>.

5 Podle zpráv firem specializovaných na převody peněz se v první polovině roku 2009 hodnota transferů oproti předchozímu roku snížila o 10 až 15 %. Viz: Giulio Giangaspero, „Le rimesse dall'Italia in tempo di crisi.“ *Working Paper Cespi*, 63/2009. Ke stažení na: <www.cespi.it>.

6 NPR, „Do života Italů proniká kultura korupce“, 12. března 2010. Ke stažení na: <www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=124366357&ft=1&f=1004>.

Přehližení rozvojové spolupráce

Poslední státní rozpočty potvrdily ztrátu zájmu o rozvojovou spolupráci. V období 2009 – 2011 bylo na tuto kapitolu vyčleněno 321,8 milionu, 331,26 milionu a 215,7 milionu eur (398 milionů, 409,73 milionu a 266,63 milionu dolarů), což znamená pokles prostředků ministerstva zahraničních věcí na rozvojové projekty o 56 %. Chování vlády v této oblasti právě v roce, kdy Itálie předsedala skupině G8, by se mohlo zdát rozporuplné, není však příliš překvapivé, pokud uvažíme výdaje na organizaci samotného summitu G8, které byly výrazně vyšší (odhadují se na 600 milionů dolarů⁷) než roční výdaje na mezinárodní spolupráci.

Podle Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) prochází 74 % italské oficiální rozvojové pomoci (ODA) multilaterálním systémem. To znamená, že efektivita participace země v mezinárodních institucích spravujících rozvojové financování není transparentní a postrádá demokratickou odpovědnost. V roce 2010 italská ODA nedosáhne příslibené úrovně 0,5 % hrubého národního důchodu, což vede k tomu, že Evropa nedosáhne kolektivního cíle 0,56 %, a to i přes dobré výkony země, které tuto hodnotu již překročily.⁸ Pokus o reformu systému rozvojové spolupráce – která je nezbytná pro zajištění vyšší efektivity, koherence a stability zdrojů – zahájila už předchozí administrativa, ale v současnosti je pozastaven.

V lednu 2010 byla v Římě po šestileté přestávce zveřejněna první zpráva OECD o italské rozvojové spolupráci (tzv. peer review). V roce 2004 Výbor pro rozvojovou

pomoc (DAC) navrhl provést do roku 2009 třináct základních reforem, mezi které patřilo mimo jiné navýšení zdrojů a posílení jejich spolehlivosti, lepší zaměření na priority, nábor nových expertů, zjednodušení administrativních procedur a příprava monitoringu, evaluace a přijetí nového zákona, který by definoval legislativní rámec italského systému rozvojové spolupráce. Doporučení z roku 2004 byla bohužel z velké části ignorována a seznam se postupem času prodlužoval. Počet doporučení vzrostl na 19,⁹ včetně přetrvávající potřeby nové legislativy, přizpůsobení objemu zdrojů rozsahu mezinárodních závazků, důrazu na koherenci rozvojové politiky a implementaci monitoringových a evaluačních procesů.

Financování rozvojové agendy: nedostatečné strategie

Navzdory klesajícímu významu G8 a nástupu G20 jako nového mezinárodního fóra se vláda snažila využít své předsednictví v první jmenované skupině k vylepšení vlastního mediálního obrazu doma i v zahraničí. Itálie se však téměř nijak neprojevovala v průběhu multilaterálních summitů v letech 2008 a 2009, zaměřených na financování rozvoje a dopad globální krize na rozvoj.¹⁰ Jediný původní návrh, který země předložila, bylo zavedení „globálních právních standardů“, souboru pravidel regulujících finanční operace za účelem omezení spekulativních aktivit a urychlení oživení globální ekonomiky po krizi. Tento návrh, jehož konkrétní obsah dosud nebyl upraven do finální podoby, doposud nezískal dostatečnou mezinárodní podporu a ne-

9 OECD, „Itálie: Zpráva Výboru pro rozvojovou pomoc (DAC) 2009 – Hlavní nálezy a doporučení“ (2009). Ke stažení na: <www.oecd.org/document/60/0,3343,en_2649_34603_44387452_1_1_1_1_0.html>.

10 Na Konferenci o globální finanční a hospodářské krizi v červnu 2009, kde byla většina zemí zastoupena minimálně na ministerské úrovni, vedl italskou delegaci úředník ministerstva zahraničí.

vedl k zásadním změnám na finančních trzích, u kterých byla zapotřebí přísnější regulace.

V rámci iniciativy Evropské unie „Aid for Trade“, která vznikla roku 2007 spolu se Strategii společné pomoci výměnou za obchod, italské rozvojové programy dosud nepředstavily žádnou konkrétní obchodní strategii. Zpráva Evropské komise o iniciativě „Aid for Trade“ za rok 2009¹¹ uvádí, že projekty „Aid for Trade“ jsou součástí asistenčních strategií u méně než 25 % partnerských zemí. Kromě toho panují obavy ohledně kvality, kvantity a cílů těchto programů.

Většina „pomoci výměnou za obchod“ směřuje do infrastruktury, která spolu s budováním nových kapacit představovala 76 % celkových výdajů v období 2002 – 2006. Itálie je jedním z hlavních propagátorů investic soukromých společností do infrastrukturních projektů v rámci bilaterálních i multilaterálních rozvojových programů, zejména v rámci Evropské investiční banky. Ta financuje kontroverzní projekty v afrických zemích, například stavbu přehrad (Gilgel Gibe v Etiopii a Budžagaži v Ugandě) a těžební aktivity (Demokratická republika Kongo a Zambie), a to bez jasných rozvojových, sociálních a environmentálních cílů.

V širším pohledu je dosud nejasné, jestli je vláda ochotná po finanční krizi a nedávných fúzích a akvizicích, které se dotkly italských nadnárodních společností, revidovat bilaterální investiční smlouvy, které v posledních letech výrazně ovlivnily situaci některých rozvojových zemí. Vláda v současnosti nepodniká žádné smysluplné kroky na prosazování vyšších standardů pro exportní úvěrové agentury, které podporují investice italských společností na celém světě, často s negativními dopady pro globální Jih.

Porušování lidských práv v zahraničí

Ve své zprávě o ropném průmyslu v deltě Nigeru¹² organizace Amnesty International dokumentuje dopady těžby a výroby ropy, kterou provádějí nadnárodní ropné společnosti, na místní obyvatelstvo a životní prostředí. Jednou z neaktivnějších společností v Nigérii je italská společnost Eni, která působí v 77 zemích a je pátou největší ropnou společností na světě po Exxon Mobil, BP, Royal Dutch, Shell a Total.

Na těžbě ropy v deltě Nigeru se podílí nigerská vláda, dceřiné společnosti nadnárodních koncernů jako Eni, Shell a Total a místní společnosti. Obrovská ložiska ropy přinesla zemi miliardové zisky, ale většina lidí žijících v oblasti těžby žije v chudobě. Znečištění životního prostředí těžce postihlo půdu, ovzduší i vodní zdroje v deltě a porušilo tak lidská práva jejich obyvatel. Amnesty International je přesvědčena, že těžbařské společnosti operující v deltě, včetně italské Eni, musí zahájit úklido-

vé činnosti včetně informování a konzultací s místními komunitami. Společnosti musí dále zveřejnit všechny informace o dopadu jejich činnosti na lidská práva, včetně vyhodnocení vlivů na životní prostředí (EIA) či jiných studií týkajících se dopadu jejich aktivit na místní komunity.

Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs): občanská společnost v akci

3. cíl: Nedostatek strategií pro dosažení genderové rovnosti. Včasná analýza zpráv a programových prohlášení ze strany organizací občanské společnosti má v otázce prosazování genderové rovnosti klíčový význam, protože zde doposud převažují vágní vyjádření a nedostatek informací o opatřeních, jejich výsledcích a budoucích strategiích. Dobrým příkladem byla příprava podkladů pro Peking+15 a Konvence o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW); ačkoliv odpovídaly italským globálním závazkům, obsahovaly obrovské nedostatky, pokud jde o konzultace s organizacemi občanské společnosti a transparentnost celého procesu. Zejména zpráva o CEDAW se vůbec nezabývala oblastmi, u kterých Výbor CEDAW vyjadřoval své pochybnosti ve zprávě z roku 2005, zejména zdravotní péče pro migrantky, přezívání genderových stereotypů v médiích a neadekvátní politické zastoupení žen na lokální i národní úrovni. Současná zpráva postrádá strategickou vizi a systematická opatření na podporu rovnosti příležitostí a posílení postavení žen; uvádí opatření, zákony a statistické údaje bez jasného časového zařazení a vykazuje jen nepatrné konkrétní pokroky v otázkách, které vyžadují větší institucionální nasazení.

V listopadu 2009 představili ministři pro rovné příležitosti a pro sociální věci program Itálie 2020: Akční program pro začlenění žen do pracovního trhu. Většina navrhovaných opatření se zakládá na zaměstnávání na částečný úvazek, čímž implicitně předpokládá, že sloučení zaměstnání a péče o domácnost by i nadále mělo zůstat úkolem, určeným v převážné většině případů, ne-li výhradně, jen ženám.

7. cíl: Referendum o vodních zdrojích. Právo na přístup k vodě je zakotveno v celé řadě mezinárodních úmluv. 7. cíl požaduje snížení počtu obyvatelstva, které nemá udržitelný přístup k pitné vodě a základní hygieně. Úmluva o ochraně a využívání hraničních vodních toků a mezinárodních jezer Hospodářské komise OSN pro Evropu podporuje účast veřejnosti v relevantních rozhodovacích procesech¹³ a směrnice EU pro vodní politiku stanoví, že „voda není komerčním produktem jako ostatní výrobky, ale spíše dědictvím, které musí být chráněno, střeženo a nakládáno s ním jako s takovým.“¹⁴

Po dobu 15 let probíhá v Itálii postupná privatizace správy vodovodních společností, ať už z iniciativy míst-

ních samospráv nebo díky zákonu, který ji prosazuje. Polovinu italských domácností dnes zásobují akciové společnosti ve smíšeném (veřejném+soukromém) vlastnictví, druhou polovinu akciové společnosti ve veřejném vlastnictví. Ve městech jako Arezzo a Aprilia, kde se soukromé společnosti začaly zapojovat do vlastnictví vodovodů, došlo k exponenciálnímu nárůstu cen a výraznému omezení investic. V posledním desetiletí ceny vzrostly o 62 % (ve srovnání s 25% inflací) a investice poklesly o dvě třetiny z 2 miliard eur na 0,7 miliardy eur. Spotřeba privatizované vody v příštích 10 letech podle odhadů vzroste o téměř 20 %.

V reakci na katastrofické dopady na společenské a ekologické rovině a s ohledem na právo na přístup k vodě v Itálii i na celém světě se během posledního desetiletí zrodilo silné hnutí, spojující stovky národních a lokálních organizací a spolků. V roce 2007 bylo posbíráno přes 400 000 podpisů na podporu lidem předloženého zákona, který navrhoval novou podobu správy vodních zdrojů, ale parlament jej neschválil. Jádrem zákona bylo prosazování demokratické participace občanů proti dosavadní maximalizaci zisku. V roce 2010 se v rámci informační kampaně podařilo nasbírat více než milion podpisů požadujících vypsát na rok 2011 referendum o veřejné správě vodních zdrojů.

Kromě hnutí občanské společnosti se aktivizovala také celá řada místních samospráv. Například v regionu Puglia byla schválena rezoluce proti privatizaci AQP, největšího akvaduktu v Evropě, a budoucí správa vodních zdrojů byla zajištěna přijetím zákona o veřejné správě.

Závěr

Současná finanční krize vedla k drastickým škrtům v sektoru rozvojové spolupráce. Italský návrh zavést „globální právní standardy“ doposud nevyvolal velkou pozornost, zato nutné reformy finančního sektoru se stále odkládají. Jak země chudne, sílí xenofobie a migranti, zvláště Romové jsou stále častěji obětmi diskriminace a násilí. Organizace občanské společnosti se pokoušejí bránit ústavní práva, zejména právo na svobodu tisku a nezávislost soudního systému.

Pokud italské příspěvky na rozvojovou pomoc nedosáhnou doporučení OECD, bude příspěvek země k dosažení Rozvojových cílů tisíciletí neznatelný či dokonce přímo kontraproduktivní, protože bude zpomalovat celoevropské aktivity a globální vedení. Zejména první část 8. cíle („obrátit pozornost na speciální potřeby nejméně rozvinutých, vnitrozemských a malých ostrovních rozvojových států“) vyžaduje výrazné navýšení ODA. Následkem současné italské politiky se tento cíl dnes zdá ještě méně dosažitelný než dříve. ■

11 Ke stažení na: <www.ec.europa.eu/development/icenter/repository/COMM_NATIVE_SEC_2009_0442_4_Aid-for-Trade-monitoring-report-2009_EN.pdf>.

12 Amnesty International, *Nigérie: Ropa, znečištění a chudoba v deltě Nigeru*, Londýn, 2009. Ke stažení na: <www.amnesty.org/en/library/asset/AFR44/01/7/2009/en/e2415061-da5c-44f8-a73c-a7a4766ee21d/af440172009en.pdf>.

13 Ke stažení na: <www.unece.org/env/water/>.

14 Ke stažení na: <www.ec.europa.eu/environment/water/index_en.htm>.

Nedostatečné politiky

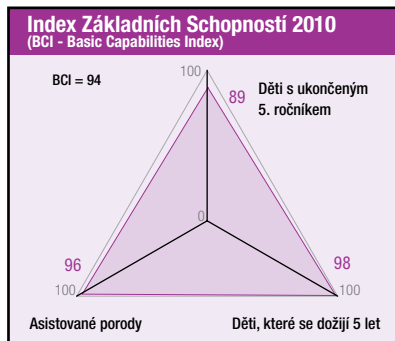
Kolumbie zaměřila investice na omezování chudoby a rozšiřování ekonomických, sociálních a kulturních práv, aby dosáhla Rozvojových cílů tisíciletí. Přesto však rozvoj v posledních letech nedosahoval ani minimální úroveň a leží hluboko pod standardy, které stanovil Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva (CESCR). Země až do roku 2008 prožívala významný hospodářský růst, který se však neprojevil zlepšením sociální situace, a skutečnost, že mezinárodní pomoc je spravována centrální vládou, brání pokusům realizovat alternativní projekty.

Corporación Cactus, Secretaría Técnica Nacional de la Plataforma Colombiana de Derechos Humanos, Democracia y Desarrollo

Kolumbie byla více než 40 let zmiřována vnitřními ozbrojenými konflikty, které vyvolaly vážnou humanitární krizi s nuceně vnitřně vysídlenými, kteří potřebují přístřeší. Počet vnitřně uprchlíků je v Kolumbii druhý největší na světě: odhaduje se na 4 miliony, což představuje téměř 9 % celkového počtu obyvatel.¹

Země obsadila také druhou nejhorší příčku v regionu na žebříčku nerovnosti příjmů, a to s Giniho indexem 0.576.² Daňový systém je otevřeně regresivní, s výrazným podílem nepřímých daní, které zatěžují sektory s nižšími příjmy, zatímco sektory s vyššími příjmy využívají celou řadu daňových výjimek. Tato situace se ještě dále zhoršila kvůli reformám systému rozdělování finančních prostředků mezi centrální vládou a jednotlivými departamenty,³ které vedly k drastickému omezení výdajů na zajištění zdravotní péče, vzdělávání a dostupnosti pitné vody. V roce 2005 tato ztráta odpovídala 0,6 % HDP, v roce 2006 to bylo 1,1 % a v roce 2007 už byla ztráta odhadována na 1,3 % HDP,⁴ z čehož vyplývá, že investice do těchto tří klíčových oblastí setrvale klesají. Podle odhadů budou v letech 2008–2016 investice do zdravotní péče, vzdělávání a pitné vody zkráceny o částku mezi 66,2 a 76,6 miliardy kolumbijských pesos (asi 34 až 41 miliony dolarů).

Podle oficiálních statistik se 27,7 % obyvatelstva nedaří uspokojit základní životní potřeby.⁵ Asi 40,8 % domácností má pouze nejistý přístup k potravinám, více než 20 % dětí do věku pěti let trpí podvýživou, 63,7 % obyvatel nemá přístup k energiím a 36 % trpí nedostatkem proteinů.⁶

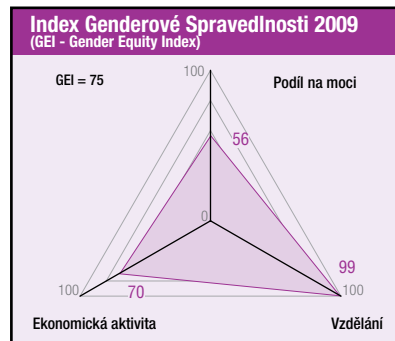

Rozvojové cíle tisíciletí

Pokud jde o sociální politiku, stát zaměřil všechno své úsilí na snižování extrémní chudoby a hladu a plnění úkolů stanovených Rozvojovými cíli tisíciletí. V březnu 2005 Národní rada pro hospodářskou a sociální politiku (CONPES) navrhla politický a institucionální rámec k dosažení těchto cílů do roku 2019 – čtyři roky po stanoveném termínu („Dokument 091“). Vláda vysvětlila, že tento rok určila proto, že bude zároveň dvousetletým výročním bitvím u Boyacá, důležitého okamžiku v boji země za nezávislost.⁷

Ačkoli toto rozhodnutí je v souladu s Miléniovou deklarací, vyvolalo negativní dopady, pokud jde o závazky země podporovat ekonomická, sociální a kulturní práva. Vzhledem ke skutečnosti, že státní sociální politika je nastavená k dosažení minimálních cílů, pokrok v naplňování určitých práv se zastavil, neboť veškeré prostředky plynou do programů, které podporují jedinou část obyvatelstva a přehlížejí skutečnost, že jiní lidé jsou stejně vážně zasaženi problémy jako chudoba nebo nezaměstnanost.⁸

Co je horší, nejenže snaha o dosažení Rozvojových cílů tisíciletí snížila úsilí o zlepšení ekonomických, sociálních a kulturních práv, pokrok v naplňování samotných rozvojových cílů tomu neodpovídá. Kolumbie je například jedinou zemí v regionu, která nezajišťuje bezplatné všeobecné základní vzdělání.⁹ Existují výjimky v podobě místních samospráv, které z vlastní iniciativy

zrušily nebo snížily poplatky za studium, ale Kolumbie jako země bezplatné vzdělání neposkytuje. To vytváří obrovské nerovnosti, protože přístup ke vzdělání závisí na socioekonomickém postavení rodiny, a ačkoli se vzdělání rozšířilo, jen 34,1 % obyvatel ve věkové skupině 5 – 17 let získá kvalitní vzdělání.¹⁰

Pokud jde o úmrtnost matek, je situace podobná. Indikátor této proměnné je stále velmi vysoký – 80 úmrtí na 100 000 živě narozených – prakticky stejně jako před 25 lety. Ačkoli rozvojovým cílem tisíciletí bylo snížit tuto hodnotu o tři čtvrtiny, plán CONPES navrhuje snížení o pouhých 55 %.¹¹

Vládní program

Plán CONPES je úzce propojen s vládním rozvojovým modelem pro období 2006–2010, Národním rozvojovým plánem 2006–2010 „Rozvoj pro všechny“. Plán zjednodušeně řečeno navrhuje financovat boj proti chudobě a plnění Rozvojových cílů tisíciletí pomocí cílených asistenčních politik a ekonomického růstu v sektorech, které generují pracovní místa.¹²

Hlavní program vlády, nazvaný „Rodiny v akci“, zahrnuje dávky pro rodiny žijící pod hranicí chudoby, za předpokladu, že matka zaručí, že její děti budou pravidelně navštěvovat školu, do které jsou zapsány. Praktické výsledky tohoto programu však nebyly uspokojivé, zejména proto, že dosud přetrvávají problémy nedostatečné infrastruktury, kapacity, programů a učitelů, „geografické, sociální a ekonomické bariéry, které omezují přístup ke vzdělávacím institucím a službám,

1 Informace převzaty z Consultoría para los Derechos Humanos y el Desplazamiento Forzado (CODHES). Ke stažení na: <www.codhes.org/Publicaciones/infocartagena.pdf>.

2 Ricardo Bonilla a Jorge Iván González (koordinátoři), *Bien-estar y macroeconomía 2002-2006: el crecimiento inequitativo no es sostenible* (Bogotá, Kolumbijská národní univerzita, Contraloría General de la República, 2006), 37.

3 Zákon č. 01 z roku 2001 a zákon č. 011 z roku 2006.

4 Centro de Investigaciones para el Desarrollo (CID), *Bien-estar y macroeconomía 2007. Más allá de la retórica* (Bogotá, Kolumbijská národní univerzita, CID, 2007), 142.

5 Národní statistický úřad (DANE), sčítání lidu 2005.

6 Instituto Colombiano de Bienestar Familiar (ICBF), *Encuesta Nacional de la Situación Nutricional de Colombia ENSIN 2005*, Bogotá, 2007, 323, 243, 245.

7 Alberto Yepes, „¿Desarrollo para todos? In: *Sin democracia, sin derechos* (Bogotá: Plataforma Colombiana de Derechos Humanos, Democracia y Desarrollo [PCDHDD], duben 2008), 89.

8 Tamtéž, 92.

9 PCDHDD, *Informe Alterno al Quinto Informe del Estado Colombiano ante el Comité de Derechos Económicos, Sociales y Culturales*, Bogotá, březen 2010, 105. Ke stažení na: <www.justiciaporcolombia.org/sites/justiciaporcolombia.org/files/u2/Informe_Alterno_PCDHDD.pdf>.

10 Tamtéž, 10–11.

11 Yepes, op. cit., 92; Instituto Colombiano de Bienestar Familiar (ICBF), op. cit.

12 Departamento Nacional de Planeación, *Plan Nacional de Desarrollo 2006–2010*. Ke stažení na: <www.dnp.gov.co/PortalWeb/PND/PND20062010/tabid/65/Default.aspx>.

jakož i útoky proti vzdělávacím institucím v rámci socio-politického násilí, které v zemi přetrvává.¹³

Dalším faktorem je skutečnost, že program posiluje patriarchální model rodiny, ve které žena pečuje o děti, zatímco muž pracuje v zaměstnání, aby rodinu finančně zajišťoval. Tento program „činí ženu zodpovědnou za to, co se děje v rodině, činí z ní pečovatelku a tím narušuje rozvoj politik postavených na plném uznání ženských práv, která jsou zakotvena v mnoha mezinárodních úmluvách.“¹⁴ Jelikož program není kombinován s politikami na zvýšení produktivity nebo vytváření nových pracovních míst, nepředstavují dávky nic víc než krátkodobou výpomoc, která nemá reálný dopad na rozvoj lidských zdrojů, a nevedou ani k rovnějšímu přístupu ke vzdělávání.

Hospodářský růst

První funkční období prezidentské vlády (2002-2006) spadalo do doby celosvětového posilování růstového cyklu. Celá řada faktorů tehdy svědčila hospodářskému růstu, poptávka na mezinárodních trzích rostla, zisky z kolumbijských vývožů (především ropa) stoupaly, mezinárodní úvěry byly snadno dostupné a úrokové sazby klesaly.

Hospodářský růst se však neprojevil zvýšením kvality života v nejhudších vrstvách společnosti. Podle názorů odborníků byla hlavní příčinou tohoto nedostatku skutečnost, že kolumbijská ekonomika je z velké části spekulativní. Vláda si jako prioritu stanovila nákup státních dluhopisů, které do finančního sektoru vypustila národní banka TES. To mělo dva významné následky: zaprvé, že mnoho státních úřadů neplní svou „normální funkci, protože jejich zdroje jsou součástí nákupu zdrojů v systému TES,¹⁵ a zadruhé, že finanční sektor dosaho-

val slušných zisků jen tím, že půjčoval kolumbijskému státu, což vedlo ke snížení nabídky úvěrů pro podniky a domácnosti.

Dalším faktorem, který ovlivňoval hospodářský růst v období 2002-2006, bylo zvýšení vládních výdajů na posílení válečného úsilí, čili tzv. vojenské keynesiánské, kdy stát zvyšuje výdaje na obranu, aby povzbudil hospodářský růst. Ačkoli tato politika vede k pozitivnímu vývoji na makroekonomické úrovni, nepřispívá ke vzniku nových pracovních míst ani k potírání chudoby.

Kromě výše uvedeného se vláda snažila povzbudit vznik nových pracovních míst tím, že změnila legislativu regulující uzavírání pracovních smluv. Základem jejího postoje je tvrzení, že nezaměstnanost není důsledkem de-industrializace ani cyklů v mezinárodní ekonomice, nýbrž důsledkem toho, že kolumbijský zákoník práce dává zaměstnancům ve formální ekonomice nepřiměřené záruky, což odrazuje podniky od možnosti vytvářet nová plnohodnotná pracovní místa. V tomto kontextu vláda iniciovala program reformy pracovního práva, jehož součástí bylo prodloužení pracovní doby, snížení příplatků za práci o státních svátcích a omezení náhrady splatné při propuštění bez udání důvodu. I přes tato opatření se míra nezaměstnanosti zvyšuje: z 11,3 % v roce 2008 na 12 % v roce 2009 a na 14,6 % v lednu 2010.¹⁶

Úloha mezinárodní pomoci

Mezinárodní rozvojová pomoc pro Kolumbii se řídí Pařížskou deklarací, která kromě jiného usiluje o svedení většiny pomoci pro demokracii a rozvoj do rukou národních vlád a nastavení jednotných procedur, podle kterých jsou tyto zdroje využívány.¹⁷ Proto plyne velká část zdrojů od dárcovských zemí do Prezidentské agentury pro

sociální péči a mezinárodní spolupráci (dále jen Social Action), která je investuje v souladu s vládní politikou (Strategie na posílení demokracie a hospodářský rozvoj, 2007-2013).

Nejvýznamnějším aktérem v této oblasti je G24, skupina 24 zemí, které financují programy na podporu rozvoje, demokracie a lidských práv v celé řadě zemí včetně Kolumbie. Agentura Social Action byla vládou založena jako nástroj centralizace mezinárodní pomoci, zejména zdrojů ze Spojených států a Evropy, a jejich investování v souladu s platným rozvojovým modelem, ačkoli tento systém dává vzniknout všem výše uvedeným negativním důsledkům.

Výsledkem je to, že organizace občanské společnosti, jejichž představa rozvoje a demokracie se rozchází s tou vládní, už z tohoto zdroje nedostávají žádné finance, čímž se výrazně zpomaluje implementace alternativních rozvojových modelů. A co je ještě horší, zdroje určené pro nezávislé agentury pro rozvojovou spolupráci byly v zemích G24 výrazně omezeny, protože stále větší část rozvojové pomoci do Kolumbie plyne prostřednictvím agentury Social Action. Mnozí nezávislí poskytovatelé pomoci se z Kolumbie museli stáhnout nebo se spojit s jinými agenturami či vytvořit konsorcia, protože jim docházejí finanční zdroje. Tím došlo ke snížení počtu iniciativ, které je možné podporovat, což vede k další marginalizaci určitých částí obyvatelstva.

Ačkoli samotný záměr směřovat rozvojovou pomoc skrze národní rozvojový plán a rozpočet namísto sledování priorit dárců je chválný, zůstává nutnost podporovat aktivity organizací občanské společnosti, které jsou klíčové pro to, aby tyto plány byly skutečně celonárodní, inkluzivní a efektivní. ■

13 Tamtéž, 102.

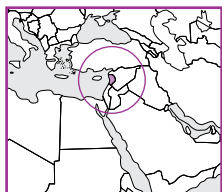
14 Tamtéž, 200.

15 Jorge Iván González, "Los banqueros se enriquecen mientras que la indigencia aumenta". In: PCDHDD, *¿Continuidad o desembrujo?*, Bogotá, prosinec 2009, 20. Ke stažení na: <www.ciase.org/?apc=i-----&x=1000>.

16 Carmen Salcedo, "Evolución de la tasa de desempleo," *Portafolio*, únor 2009. Ke stažení na: <www.portafolio.com.co/negocios/consultorio/2009-03-12/ARTICULO-WEB-NOTA_INTERIOR_PORTA-4871203.html>.

17 Pařížská deklarace, přijatá na fóru v Paříži v březnu 2005, si klade za cíl racionalizaci činností, eliminaci duplicit, zavedení povinnosti plánování, definování indikátorů a standardizaci procedur pro management pomoci.

Potřeba nové sady cílů

Libanon má jeden z nejvyšších poměrů dluhu k HDP na světě a postrádá komplexní vizi a akční plán na zvýšení produktivity a efektivní alokaci zdrojů pro boj proti chudobě. Od roku 1992 spojovala poválečná finanční architektura rekonstrukci pomocí expanzivní fiskální politiky s monetárními restrikcemi, čímž ponechala jen malý prostor pro socioekonomický vývoj. S ohledem na priority snižování chudoby a diskriminace je potřeba stanovit novou sadu rozvojových cílů, u kterých bude dlouhodobé financování rozvoje součástí celkové růstové strategie.

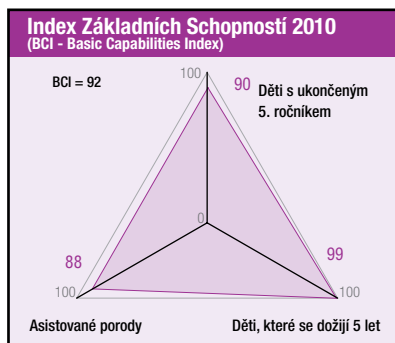
Libanonská unie handicapovaných (LPHU)
Rabih Fakhri

I po desátém výročí vyhlášení Rozvojových cílů tisíciletí zůstávají tyto úkoly pro Libanon prioritou. Mimo jiné byly začleněny do Sociálního akčního plánu (SAP), jednoho z pilířů programu ekonomických reforem, který vláda roku 2007 předložila třetí Konferenci dárcovských zemí v Paříži. Tento plán identifikoval potřebné sociální reformy a navrhl celou řadu intervencí jako mechanismy zachytných sítí, hotovostní transfery a celkovou reformu služeb ve školství a zdravotnictví. Ačkoli však byl pro dohled nad jeho implementací ustanoven ministerský výbor, o tři roky později je plán stále v pilotní fázi a výbor kvůli politické nestabilitě ukončil činnost.

Poslední zpráva o plnění Rozvojových cílů tisíciletí (2008) zdůrazňuje, že Libanon je na dobré cestě splnit cíle, které se týkají vzdělávání a dětské a mateřské úmrtnosti. Velkou výzvou při rozvoji však zůstává rozšířená chudoba. Podle nedávné studie klesl mezi lety 1997 a 2007 počet lidí žijících v extrémní chudobě z 10 % na 8,5 % (ačkoli v roce 2005 to bylo jen 8 %), avšak 28,5 % obyvatelstva spadá podle definice pod hranici chudoby. Pětina populace žije mezi horní a dolní hranicí chudoby.¹

Existuje vzájemná závislost mezi chudobou a regionálními rozdíly, nedostatečným přístupem ke vzdělávání, genderovými rozdíly a nezaměstnaností. Podle výsledků studie je 82 % extrémně chudých a 78 % chudých soustředěno na severu země v pohoří Libanon a v údolí Bekáa. Obě tyto oblasti vykazovaly v letech 2004 – 2005 nejnižší podíl nominálních výdajů. Každý pátý obyvatel chudinských oblastí je negramotný, zatímco u zbytku populace to je jeden z osmi. Genderová propast ve vzdělávání přetrvává a negramotnost žen je dvakrát rozšířenější než negramotnost mužů – jde o 11,8 % a 5,6 %.²

Nezaměstnanost je mnohem rozšířenější mezi chudými, 14 % oproti 6,7 % u ostatního obyvatelstva, a míra nezaměstnanosti žen je téměř dvojnásobná než u mužů (26,6 %, respektive 13,5 %).³ Nezaměstnanost mládeže (15-24 let) je dalším faktorem pozitivně korelovaným s chudobou, protože 48,4 % nezaměstnaných

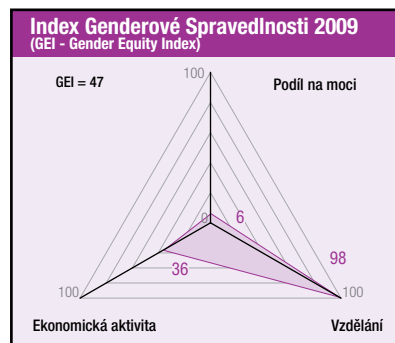

představuje právě mládež.⁴ Chudí představují jen nepoměrně malou část státních zaměstnanců; většinou pracují v neformálním sektoru – jde o dvě třetiny chudých –, což zvyšuje jejich zranitelnost.⁵

Rozvoj na základě práv

Rozvoj založený na dodržování práv je nezbytným předpokladem toho, aby lidé žili důstojným životem. Libanonská legislativa stále obsahuje diskriminační ustanovení proti marginalizovaným skupinám a genderové mezery v politickém procesu zdržují proces reforem. Ženy stále nemohou přenést národnost na své děti a některá ustanovení trestního zákoníku tolerují „zločiny ze cti“ a manželské znásilnění.

Handicapovaní lidé jsou další skupinou, která trpí systematickou diskriminací. Polovina postižených obyvatel Libanonu je negramotná a jen 26 % z těch, kteří by byli schopni pracovat, má zaměstnání.⁶ Obhájci handicapovaných nadále lobbují za zákony, které by zaručovaly přístup ke vzdělání, zaměstnání, zdravotní péči a financím. Jak uvedla Houđa Boukhariová, nejde o fyzické postižení, ale o kulturní předsudky, které handicapovaným komplikují život. „V libanonském kulturním kontextu je narození postiženého dítěte považováno nejen za smutnou událost, ale také za pohanu a zneuctění celé rodiny.“⁷

Libanonská finanční architektura

Přestavba státního aparátu a fyzické infrastruktury země byla jádrem poválečných rekonstrukčních plánů, které byly zavedeny na počátku 90. let minulého století. V průběhu období těsně po skončení války (1992-1997) se makroekonomický model spoléhal převážně na přísun zahraničního kapitálu. Odhaduje se, že přímé náklady tohoto prvního období rekonstrukce přesahovaly 4 miliardy dolarů.⁸ Libanonské finanční instituce zavedly fixní směnný kurs, aby opanovaly inflaci, a důsledkem tohoto opatření bylo nadměrné zadlužení země, která se snažila akumulovat rezervy nutné k ubránění monetární politiky. Úroková míra vyskočila na doposud nepoznanou úroveň (v roce 1995 činila 35 % na 12měsíční státní dluhopisy).

Hospodářský růst, vyvolaný rekonstrukčním bojem, roku 1997 nečekaně skončil. Zároveň s tím prudce vyletěl veřejný dluh, jehož úroky pohlovaly více než polovinu příjmů státu. Do roku 2004 dosáhly veřejné investice do státního aparátu 107 % původně plánovaných investic a v infrastruktuře dosáhla tato hodnota výše 190 %. Zdroje určené pro sociální a produktivní sektor však v tomto období nedosahovaly ani 50 %, respektive 90 % plánovaných hodnot.⁹

Vláda se ucházela o oficiální rozvojovou pomoc (ODA), v níž viděla klíčový faktor zachování finanční stability – restrukturalizaci dluhu, zhodnocení měny a běžné státní výdaje. Roku 2002 získala v průběhu II. Konferen-

1 Heba Laithy, Khalid Abu-Ismaíl a Kamal Hamdan, *Chudoba, růst a rozdělení příjmů v Libanonu* (Brasília, Brazílie: International Poverty Centre, 2008). Ke stažení na: <www.ipc-undp.org/pub/IPCCountryStudy13.pdf>.

2 Tamtéž.

3 Tamtéž.

4 Rozvojový program OSN pro Libanon, *Zpráva o plnění Rozvojových cílů tisíciletí 2008: Libanon*, Bejrút, 2008. Ke stažení na: <www.undp.org.lb/communication/publications/downloads/MDG_en.pdf>.

5 Tamtéž.

6 Údaje převzaty od Libanonské unie handicapovaných.

7 Houđa Boukhari, „Neviditelné oběti: Práce s matkami dětí s poruchami učení“, in: *Gender a postižení: Zkušenosti žen ze Středního východu*, ed. L. Abu-Habib (Oxford: Oxfam, 1997), 37.

8 Ghassan Dibeh, *Zahraniční pomoc a hospodářský rozvoj v poválečném Libanonu*, Univerzita Organizace spojených národů – výzkumná práce WIDER č. 2007/37, červen June 2007. Ke stažení na: <www.works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=ghassan_dibeh>.

9 Ghassan Dibeh, *Politická ekonomie poválečné rekonstrukce v Libanonu*, Univerzita Organizace spojených národů – výzkumná práce WIDER č. 2005/44, červenec 2005. Ke stažení na: <www.works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=ghassan_dibeh>.

ce dárcovských zemí v Paříži asi 10,1 miliardy dolarů, v roce 2007 byla na třetí konferenci přislíbena zahraniční půjčka (granty a „měkké“ úvěry) ve výši 7,5 miliardy. Ministerstvo financí v poslední zprávě o vývoji (z prosince 2009) zdůrazňuje přijetí 3,7 miliardy dolarů z celkem domluvených 5,87 miliardy. Čísla ukazují, že více než polovina těchto zdrojů bude využita na podporu rozpočtu.

Výdaje a rozvoj

Z rozboru veřejných výdajů vyplývá, že dluhová služba a veřejné služby v letech 1997 – 2006 pohlcovaly větší podíl veřejných zdrojů. Zato výdaje na školství a zdravotnictví představovaly v této době pouhých 15 %, respektive 6 %. Kromě toho bylo 88 % výdajů na školství použito na mzdy veřejných zaměstnanců, zatímco 86 % zdrojů určených pro zdravotnictví financovalo hospitalizaci jednotlivců v soukromých komerčních nemocnicích.¹⁰ Zdroje určené na rozvoj obou těchto sektorů byly minimální.

Libanonský daňový systém byl na počátku 90. let minulého století reformován směrem ke straně nabídky. Nejvyšší daň z příjmů klesla z 32 % na 10 % a finanční společnosti byly zdaněny jednotnou sazbou 10 %, se snížením na 5 % pro společnosti činné ve stavebnictví. Výrobní sektor platí progresivní daň ze zisků mezi 3 % a 10 %.¹¹ V roce 2001 byla zavedena jednotná 10% daň z přidané hodnoty (DPH).

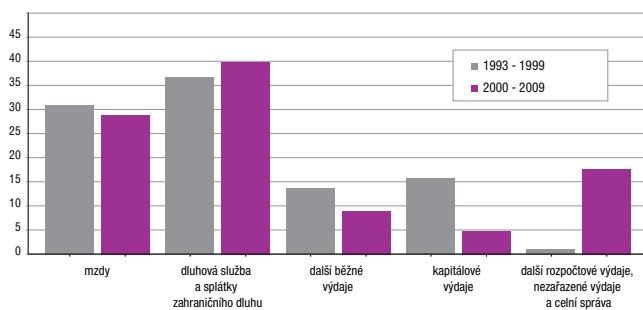
Avšak aktivity založené na výnosech, jako například transakce s nemovitostmi, bankovní a finanční operace, stejně jako hazardní hry a letecká přeprava osob i zboží jsou od DPH osvobozené. Z podrobné revize veřejných příjmů vyplývá, že daně činily v letech 2000 – 2009 67 % všech příjmů, přičemž většinu z nich představovaly příjmy z nepřímého zdanění. V roce 2009 činily nepřímé daně 75 % všech daňových příjmů – DPH 32 %, pohonné hmoty 11 %, cla 11 % a ostatní 21 %. Oproti tomu zdanění zisků, mezd, výnosů, úroků a nemovitostí činilo jen 25 % daňových výnosů.

Takto regresivní daňový systém spolu s desetiletím zmražených mezd a restriktivní monetární politiky zhoršil životní podmínky lidí ze střední a nižší příjmové vrstvy. Koncentrace bohatství se v tomto období zvýšila a nejhudších 20 % Libanonců představovalo jen 7,1 % celkové spotřeby, zatímco nejbohatších 20 % spotřebovalo 43,5 %.¹² Přibližně 2 % střadatelů drží 59 % všech bankovních vkladů.¹³

Přímé zahraniční investice (FDI)

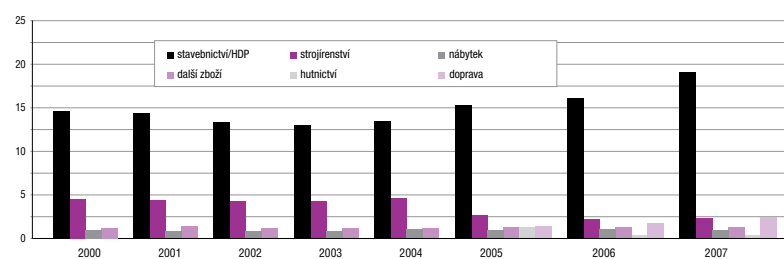
V letech 2000-2007 Libanon přilákal nezanedbatelné množství přímých zahraničních investic – například 28 % celkového FDI, které roku 2003 získala Ekonomická a sociální komise pro západní Asii – a dosáhl nejvyšší poměr FDI ku HDP.¹⁴ Přímé zahraniční investice se však

TABULKA 1: VEŘEJNÉ VÝDAJE PODLE TYPU (1993 – 2009)

Zdroj: Autorova kalkulace založená na údajích zveřejněných ministerstvem financí.

Tabulka 2: Tvorba hrubého fixního kapitálu podle typu HDP v období 2000 - 2007

Zdroj: Autorova kalkulace založená na libanonském státním rozpočtu z let 2000-2007

jen zřídka byly orientovány na sektory reálné ekonomiky (produkci zboží a služeb); většinou šlo o nemovitosti, bankovní a turistický ruch (v roce 2007 téměř 90 %).¹⁵ Zatímco v roce 2007 byla vydána stavební povolení na 9 milionů čtverečních metrů, v roce 2008 už to bylo 16,1 milionu.¹⁶ To přímo souvisí s nárůstem arabského FDI o 918 milionů dolarů mezi lety 2007 a 2008.¹⁷ Stejně tak i hodnota transakcí v tomto sektoru v období 2003-2008 nárůstala průměrně o 17,6 % ročně (a o 54,4 % jen v roce 2008).¹⁸ Tabulka 2 zachycuje skutečnost, že většina tvorby hrubého kapitálu v letech 2000-2007 se odehrávala v sektoru stavebnictví. Tyto zisky jsou však osvobozeny od zdanění.

Závěrečné poznámky

Vzhledem k tomu, že Libanon má jeden z nejvyšších poměrů dluhu k HDP na světě (153 % v červnu 2009), je nezbytné, aby strategie dluhového managementu nasměrovala oficiální rozvojovou pomoc k investicím do zvyšování produktivity a zastavila současnou praxi, kdy jsou tyto zdroje využívány téměř výlučně k restruktura-

lizaci dluhů. Kromě toho je nutné implementovat dynamickou, proticyklickou finanční architekturu. Vláda musí poskytnout více pobídek, které by nasměrovaly přímé zahraniční investice do průmyslu náročného na pracovní sílu a zabránily tomu, aby tyto investice směřovaly pouze do nemovitostí a finančních aktivit.

Strategie na omezení chudoby by měla usilovat o víc než jen splnění 1. Rozvojového cíle tisíciletí. Sociální akční plán je pouze omezenou, krátkodobou intervencí. Rozvojová politika by měla podporovat vznik nových pracovních příležitostí pro středně a málo kvalifikované pracovní síly. Musí zajistit přijatelné pracovní podmínky pro chudé – v tomto kontextu zůstávají klíčem pro boj proti chudobě pracovní místa v oficiální ekonomice. V neposlední řadě je zapotřebí také reformovat strukturu daňového systému směrem k přímému zdanění zisků generovaných při transakcích s nemovitostmi a ve finančním sektoru. Pro posílení redistribučního efektu je nutné zavést rovnější systém zdanění. ■

10 R. Fakhri, *Efektivita veřejných výdajů v Libanonu a dalších tranzitních demokraciích*, Bejrút, 2010.

11 Wassim Shahin, „Libanonská ekonomika v 21. století“, in: *Druhá Libanonská republika*, ed. K. Ellis (Gainesville, Florida: University Press of Florida, 2002).

12 Laithy et al., *op. cit.*

13 Fafo, Ministerstvo sociálních věcí a Rozvojový program OSN, „Al-Wadeh Al-Iktisadi Al-Ijtimai, Dirassa L Ahwal L Maisha“, 2004, 55–57.

14 Ekonomická a sociální komise pro západní Asii, *Zpráva o přímých zahraničních investicích v roce 2008*. Ke stažení na: <www.eswca.un.org/information/publications/edit/upload/

edgd-08-tech1-e.pdf>.

15 Libanonský investiční a rozvojový úřad, *Výhody investování v Libanonu*. Ke stažení na: <www.slideshare.net/mhdbadr/investing-in-libanon-new-presentation-restructured-presentation>.

16 Bank Audi, *Lebanon Real Estate Report*, červenec 2009. Ke stažení na: <www.menafn.com/updates/research_center/Lebanon/Economic/audi220709e.pdf>.

17 *Tamtéž*.

18 *Tamtéž*.

Vzorný žák neoliberalizmu je v krizi nejslabším článkem

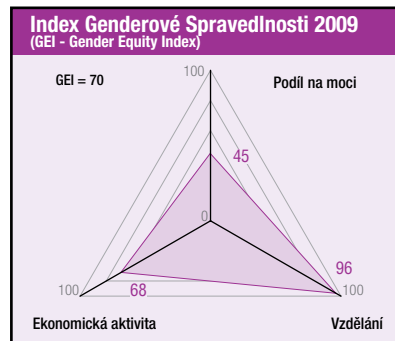
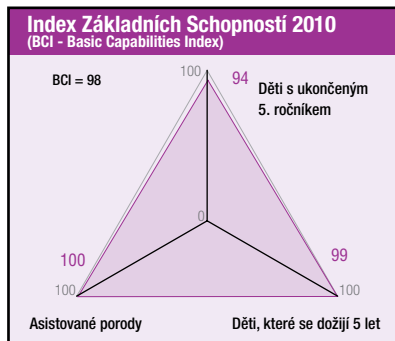
Přestože Maďarsko bylo první zemí ve východní Evropě, která v roce 1982 přijala předpisy Mezinárodního měnového fondu, a mělo před svými sousedy značný náskok ve vývoji, když přijímalo tržní ekonomiku, nyní je nejslabší ekonomikou v regionu. Důvodů pro tento vývoj je několik, společně však způsobily, že se země zmitá mezi potenciálními sociálními bouřkami – pokud nedojde ke změně – a totálním kolapsem velmi zranitelné ekonomiky. V pozadí číhá fantom pravicového extremismu, který je živěn všeobecnou nespokojeností.

ATTAC MAĎARSKO
Matyas Benyik

Maďarsko má jednokomorový parlamentní systém, kterému dominují dvě strany: Maďarská socialistická strana a pravicová Fidesz - Maďarská občanská unie. Demokratické instituce se zdají být robustní a pravděpodobně takové i zůstanou, přestože strany prosazují bezohlednou politiku, zaznivá netolerantní rétorika, objevuje se korupce na vysokých postech a politická pravice se radikalizuje vůči romské menšině. Politická elita se navzájem osočuje, ale je připravena provadět další reformy podle doporučení Mezinárodního měnového fondu (MMF). Obyvatelstvo je však silně proti tomu, jak se ukázalo během protestů proti nedávné reformě zdravotnictví.¹

Na intervenci MMF v roce 2008 nebylo nic nového. Čím se však situace lišila od ostatních krizí, to byla reakce mezinárodních finančních institucí, které podporovaly stabilizaci proti bezprecedentní hysterii nadnárodního soukromého kapitálu. Jak podotýká László Andor², maďarský ekonom a bývalý člen výboru Evropské banky pro obnovu a rozvoj, „explicitním cílem intervence provedené ze strany mezinárodních finančních institucí je zabránit eskalaci sociální krize a ochraňovat obchodní strukturu maďarské ekonomiky včetně výrazné úlohy, kterou některé maďarské společnosti hrají v širším regionu“.³

V polovině října 2008 byl ohlášen úvěrový balíček ve výši 20 miliard eur, který měl být využit převážně na ortodoxní stabilizační opatření. Kromě toho, že měl pomoci maďarské ekonomice, byl tento balíček signálem pro celý region. Ačkoli Maďarsko bylo pravděpodobně jedinou zemí, která se v daném období odhodlala k pro-cyklickému utahování opasků, MMF původně (v říjnu 2008) požadoval ještě výraznější snížení deficitu. V dubnu 2009, když se moci ujala nová vláda, se MMF a EU domluvily na zvýšení cílového deficitu z 2,9 % na 3,9 % HDP pro rok 2009 a na 3,8 % pro rok 2010.⁴

Vzorný žák

Zatímco většina bývalých socialistických zemí získala členství v Mezinárodním měnovém fondu a Světové bance až v roce 1989, Maďarsko tak učinilo už v roce 1982, což mu umožnilo přijmout některé tržní reformy podstatně dříve, než tak učinily sousední země. To dalo Maďarsku postavení vzorného žáka neoliberalizmu ve východní Evropě. Nijak to však zemi nepomohlo zbavit se velkého zahraničního dluhu. Připojila se k „novému systému“ s největší per capita zadlužeností, ale vláda se – na rozdíl od té polské – rozhodla zdržet jakýchkoli programů na snížení dluhu.

Ačkoli Maďarsko bylo nejvyspělejší z nových členských států Evropské unie, zůstávalo finančně nejvíce zranitelné. V rané fázi transformace se poměr dluhu k HDP nesnižoval, ba právě naopak rostl, a „maastrichtský dluhový poměr“ byl snížen (na přibližně 51 %) jen díky období výjimečně silného přílivu přímých zahraničních investic na konci 90. let.⁵

Andor potvrzuje, že „je řada dalších důvodů, proč se Maďarsko v době současné mezinárodní finanční krize stalo nejslabším článkem v regionu“. Vzhledem k tomu, že HDP se až v roce 1999 vrátilo na úroveň roku 1989, se podle jeho názoru všechny vlády uchýlovaly k riskantním finančním řešením, aby zlepšily faktor „dobrého pocitu“. Jedna vláda rozjela lehkomyšlné programy subvencí pro každého, kdo si chtěl postavit nebo koupit dům, další zvýšila platy ve veřejném sektoru o 50 %. Díky ambicióznímu programu výstavby silnic získalo Maďarsko nejlepší dálniční síť v regionu, ale zaplatilo za to astronomickým

nárůstem státního dluhu.⁶

Kromě fiskální politiky sehrála určitou úlohu i politika monetární, která přispěla k fatální zranitelnosti ekonomiky. Maďarská centrální banka, Magyar Nemzeti Bank (MNB), přistoupila v roce 2001 na paradigma cílování inflace, které nikdy nebylo myšleno pro použití u malých, otevřených ekonomik, závislých na tocích zahraničního obchodu, investic a financí. MNB od ortodoxního uplatňování tohoto paradigmatu neustoupila ani na jaře 2008, kdy centrální banky po celém světě snižovaly úrokové sazby ve snaze vyhnout se recesi. Až v červenci 2009 začala MNB snižovat úrokové sazby. V lednu 2010 inflace narostla – oproti 4,2 % v roce 2009 – na 6,4 %.⁷

Podobně se ani ve věci domácích úvěrů denominovaných v zahraničních měnách neudělalo nic proto, aby zadlužení klesalo, ačkoli mezinárodní pozorovatelé upozorňovali na to, že rozšířená měnová substitute by se snadno mohla stát zdrojem finanční nestability, neboť přispívala k neudržitelně silnému postavení forintu. Podle Andora bylo Maďarsko už od poloviny 70. let nejzadluženější zemí v regionu. Proto se také stalo obětí obou velkých finančních krizí posledních 30 let. A je to také důvod, proč se na počátku října 2008 stalo cílem panických spekulací a útěku kapitálu, ačkoli přísná rozpočtová pravidla, platná už od června 2006, výrazně zlepšila fiskální bilanci (z asi 10 % téměř na 3 % HDP).⁸ Andor uvádí, že „úspěšná opatření z období 2006-2008, která představovala obrovské sociální oběti a promarněnou příležitost k růstu, nestačila na napravení omylů předchozích pěti let, a nezlepšila ani celkový stav ekonomiky, protože úroveň zadlužení (v poměru k HDP) se ani v období, kdy byla úspěšná opatření uplatňována, výrazně nesnížila“.⁹

1 Tato zpráva byla připravena v únoru 2010. V parlamentních volbách v dubnu téhož roku byli vládnoucí socialisté poraženi, posílila extrémně pravicová strana Jobbik a Maďarská občanská unie (Fidesz) dosáhla jasného vítězství. Nová vláda přislíbila celou řadu změn, ale solva se dostala k moci, začala sledovat neoliberalní agendu a doporučení MMF a EU.

2 V únoru 2010 se László Andor stal novým komisařem EU zodpovědným za zaměstnanost, sociální otázky a inkluzi.

3 László Andor, „Maďarsko v období finanční krize: Případová studie“, *Debate: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 17, č. 3 (2009). Ke stažení na: <www.informaworld.com/smppt/content-content=a917910016?bios=true&db=all#b917910016>.

4 Tamtéž.

5 Maastrichtský dluh je stanoven pro postup při nadměrném deficitu. Jeho poměr k HDP je jedním z kritérií, podle kterých se u členských států Evropské unie hodnotí stav veřejných financí. Viz: L. Andor, „Bumerang-efekt v Maďarsku“, *The Guardian*, 29. října 2008. Ke stažení na: <www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/oct/29/creditchunch.eu>.

6 Tamtéž.

7 Tamtéž.

8 Andor, „Maďarsko v období finanční krize: Případová studie“, *op. cit.*

9 Tamtéž.

Budoucí výzvy

Finanční krize představuje pro maďarskou ekonomickou politiku komplexní výzvu. Vláda stojí před několika zásadními problémy, k jejichž řešení musí:

- v krátkodobém horizontu zastavit hospodářský propad a zajistit nárůst likvidity
- ve střednědobém horizontu vytvořit rámec pro dynamičtější růst
- v dlouhodobém horizontu dosáhnout konsenzu v otázce, jak by se maďarský finanční systém dal učinit méně otevřeným, aby ekonomika země nebyla tak zranitelná a zmenšila se pravděpodobnost, že v budoucnu dojde k podobným krizím

Andor dodává, že „klíčovým motivem tohoto programu bude pravděpodobně konvergence k eurozóně, ačkoliv příklady Irska a Řecka dokazují, že přijetí eura samo o sobě neochrání zemi před finančními bouřkami, pokud se nepodaří eliminovat základní nerovnováhy“.¹⁰

Podle maďarského Ústředního statistického úřadu stoupl počet nezaměstnaných mezi lety 2008 a 2009 o 28 %. Během jediného roku stoupla nezaměstnanost ze 7,9 % na 10,1 %. Ztráta 98 000 pracovních míst představuje pro vládu četné náklady – pokles daňových příjmů, nárůst výdajů na sociální dávky, vyplácení předčasných důchodů a podpory v nezaměstnanosti. Ale kromě toho vznikají i dodatečné společenské náklady v podobě zdravotní péče, vandalizmu a drobné trestné činnosti.

V tomto kontextu některá z úsporných opatření vlády – která se dotknou většiny klíčových sociálních programů – zcela jistě nezaměstnanost ještě prohloubí. Jeden příklad za všechny: škrty v rozpočtu postihnou programy na podporu začlenění mentálně a psychicky postižených osob na trh práce, čímž se integrace těchto osob značně zkomplikuje a omezi se jejich naděje na nalezení práce.

Věřejné služby a korupce

Tři největší společnosti provozující hromadnou dopravu, totiž Budapeštská dopravní společnost, státní železnice a maďarské aerolinky, se nacházejí ve stejně nepříjemné situaci. K tomu, že se pohybují na pokraji bankrotu a že nemohou dál provozovat svou činnost bez přísunu

dotací zveňčí, se u druhých dvou jmenovaných přidává ještě špatné hospodaření a rozsáhlá korupce ve vedení. Konec finanční podpory by pro tyto společnosti mohl mít katastrofální následky.

Na lokální úrovni prožívají místní samosprávy podobnou situaci. Některé z nich už vyhlásily insolvenční, jiné byly donuceny se zadlužit, aby mohly obyvatelům poskytovat základní služby, a další za tyto služby pro nedostatek financí přestaly platit.

Kromě toho se i přes soustavnou snahu parlamentu poskytnout zemi právní rámec, který by umožňoval bojovat proti korupci na nejvyšší úrovni podle mezinárodních standardů, v tomto smyslu mnoho nezměnilo.¹¹ Ve vyšetřování starých skandálů nebylo dosaženo významnějšího pokroku a nové se stále objevují. Korupce je v Maďarsku rozšířenější než ve všech ostatních zemích Evropské unie.

Ekonomika

Hlavním problémem, se kterým se maďarská ekonomika v současnosti potýká, je její přílišná závislost na dovozu. Nejenže na změnu tohoto stavu nebyly podniknuty žádné kroky, ale byl naopak ještě zhoršen neobvyklým a neopodstatněným posílením forintu, nedůsledností ve výběru daní a existencí dovozních pobídek, což jsou všechno faktory, které společně podkopávají konkurenceschopnost národní produkce.

Dalším komplexním a nevyzpytatelným problémem, který se zemi nepodařilo překonat a který jí prakticky znemožňuje přenést se přes hospodářskou krizi, jsou prudce rostoucí úrokové sazby. V tomto ohledu sehrál klíčovou roli Mezinárodní měnový fond. Pokaždé, když se vláda pokusí snížit úrokové sazby, začne forint rychle a prudce oslabovat, což národní banku nutí úrokové sazby znovu zvýšit. Kvůli tomu se z maďarské ekonomiky stal velký rezervní fond pro zahraniční investory hledající zaručené vysoké výnosy, kterých by ve svých zemích nemohli dosáhnout.

Jedním ze způsobů, jak by vláda mohla zabránit monetárním spekulacím a nadměrnému růstu úrokových sazeb, by bylo zavést určitou formu kontroly nad přílivem a odlivem zahraničního kapitálu. Ovšem Mezinárodní měnový fond, na jehož pomoc se země musela spolehnout, aby se vyhnula bankrotu, je tradičním od-

půrcem takových opatření a zakazoval je jako omezování ekonomické svobody.¹² Hrozba náhlého znehodnocení měny – které by mělo katastrofální dopad na úspory a na hodnotu majetku a vedlo by k dramatickému nárůstu chudoby – zatlačila zemi do slepé uličky.

Stabilní spotřebitelské ceny, které jsou základem efektivního fungování každé ekonomiky, v Maďarsku prakticky neexistují. Nejvíce znepokojivý je nárůst ceny elektřiny a zemního plynu, který spolu s propadem příjmů dohnal mnoho domácností k tomu, že účty za energie přestaly platit, a to i přes nabídku půjček, se kterou dodavatelé energií přišli ve snaze vyhnout se ukončení dodávek.

Hrozba společenské nespokojenosti

Dva nejviditelnější následky současného stavu věci jsou obrovská nespokojenost se socialistickou vládou a prudký nárůst odporu vůči nadnárodním firmám ve společnosti.¹³ S rostoucím tlakem ve všech částech společnosti se hrozba občanských nepokojů zdá stále reálnější. To však neznamená, že obyvatelstvo země přinutí vládu zřít se direktiv Mezinárodního měnového fondu nebo zavést reformní opatření na podporu ekonomiky. (Existuje celá řada příkladů zemí, které prosazovaly direktivy MMF přes protesty a dokonce i přes masová povstání.)

Ekonomická nejistota vyvolává mezi obyvateli země na jedné straně apatii, na druhé straně různé formy extremismu, což je patrné například na sílící popularitě ultrapravicové strany Jobbik. V současnosti se v maďarské společnosti objevují i zcela extrémní pravicová hnutí a silný trend historického revizionismu, který s nostalgii poukazuje na období fašistického hnutí a jeho symboly.

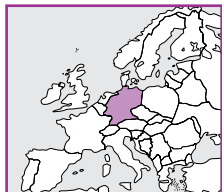
Nesnášenlivost vůči menšinám a radikální tendence pravice od roku 2006 výrazně zesílily. Došlo k celé řadě útoků proti Romům včetně úmrtí šesti osob a několika ozbrojených napadení. Maďarská garda – hnutí, které otevřeně hlásá xenofobní, protizidovské a protiromské názory a je úzce spojeno se stranou Jobbik – nadále rekrutuje nové členy a posiluje svůj systém domobrany proti tomu, co označuje za „cikánskou kriminalitu“, ačkoli Městský soud v Budapešti toto hnutí už v roce 2008 rozpustil a zakázal. ■

11 Jeden z nejznámějších případů se týkal jednoho z ředitelů Maďarské centrální banky a současného premiéra Gordona Bajnaie, kteří převedli velkou část svého majetku na zahraniční účty.

12 Mezinárodní měnový fond nedávno připustil, že určitá míra kontroly nad pohybem kapitálu představuje jisté výhody, ale je nepravděpodobné, že by to Maďarsku prospělo.

13 Názor, že ne všechno by mělo být v soukromých rukou, jasně vyjádřili obyvatelé jihomaďarského města Pécs, kde městský úřad převzal kontrolu nad vodárnou a zabránil tak vstupu francouzské společnosti Suez.

Přehlížení chudoby a životního prostředí

Nová vláda, která vzešla z voleb v roce 2009, zatím neudělala nic pro chudé a další občany, kterých se dotkla finanční krize. Na trhu práce ani ve věcech sociální politiky není vidět žádný nový směr a ožebračování velké části společnosti pokračuje. Kromě toho nehrají v reakci vlády na hospodářskou krizi žádnou významnější úlohu ani environmentální otázky. Podle Světového fondu na ochranu přírody (WWF) mělo jen 6 z 32 pobídkových opatření pozitivní dopad na životní prostředí, a pouze 13 % z nich je možné považovat za udržitelné.

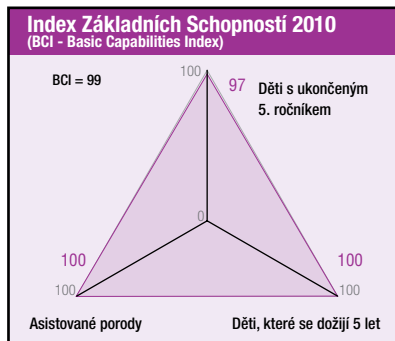
Social Watch Německo
Uwe Kerkow

Přestože vláda investovala do bankovního a průmyslového sektoru 480 miliard eur v podpůrných opatřeních a dalších 107 miliard eur v rámci stimulačních balíčků, finanční krize se na německé ekonomice viditelně podepsala. Je pravda, že o práci přišlo méně lidí, než se původně předpokládalo, ale ti, kdo v zaměstnání zůstali, se musí smířit s nižšími příjmy. V roce 2009 se poprvé ve více než šedesátileté historii Spolkové republiky zaměstnanci dočkali 0,4 % snížení reálných hrubých mezd a platů (přibližně 100 eur).¹ Tento pokles v příjmu na hlavu způsobilo především rozšíření práce na částečný úvazek a snížení přesčasů. Pošizen byl zejména sektor výroby, kde příjem na hlavu poklesl o 3,6 % (ačkoli v přepočtu na hodinovou mzdu šlo o navýšení o 4,4 %).

Další zhoršení sociálních podmínek

Asi 6,5 milionu lidí – více než jeden z pěti zaměstnanců – podle zprávy Institutu pro zaměstnanost a kvalifikaci při Univerzitě Duisburg-Essen pracuje za hodinovou mzdu, která je nižší než minimální mzda.² Zároveň výrazně stoupl podíl zaměstnanců s odbornou kvalifikací, kteří jsou nuceni pracovat v sektoru s nízkou mzdou. Pracovníci bez formální kvalifikace dnes představují jen asi 20 % zaměstnanců tohoto sektoru.

Zhoršující se podmínky se dotýkají všech znevýhodněných skupin společnosti: v polovině roku 2009 počet příjemců potravinové pomoci v programu Tafel poprvé překročil jeden milion obyvatel.³ Charitativní program Tafel funguje ve většině německých měst, přijímá potraviny, které darují výrobci a prodejci z komerčního sektoru, a s pomocí asi 40 000 dobrovolníků poskytuje základní potraviny lidem, kteří nejsou schopni si je zajistit vlastními prostředky. Předseda Spolkového sdružení Tafel, Gerd Häuser, požadoval, aby vláda jmenovala komisaře pro boj s chudobou, „vybaveného pra-

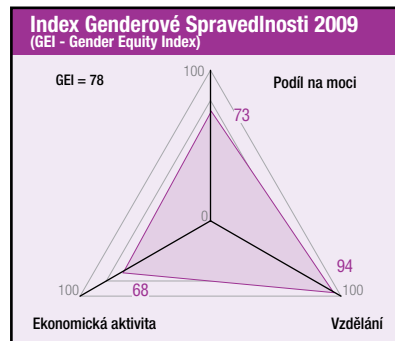

vomocemi dost silnými na to, aby koordinoval činnost čtyř spolkových ministerstev⁴, která usilují o snížení chudoby, a účinkoval jako styčný důstojník pro soukromé společnosti, jako je například iniciativa Tafel nebo charitativní spolky.”⁵

Zájem o životní prostředí je pouze teoretický

Otázky životního prostředí hrály ve vládní odpovědi na finanční krizi jen nevýznamnou roli. Většina stimulačních opatření byla jednoznačně zaměřena na expanzi soukromé dopravy. Diskutabilní je zejména institut „šrotovného“, který spočíval v jednorázové státní dávce ve výši 2.500 eur pro každého majitele staršího vozu, který jej nechal sešrotovat a koupil si nový. Německý motoristický svaz (Verkehrsclub Deutschland, VCD) tuto koncepci kritizoval a namítal, že by se pro ochranu životního prostředí dalo udělat mnohem více, kdyby dávka byla vázána na environmentální kritéria, nebo kdyby se celá částka investovala do rozvoje alternativních dopravních prostředků. Podle názoru VCD by navíc rozvoj veřejné dopravy a dodatečná montáž ekologických technologií měly větší efekt na vytváření nových pracovních míst a zlepšování celkové ekologické situace.⁶

Z celkové analýzy environmentálních dopadů ekonomických stimulačních balíčků, kterou vytvořil Světový fond na ochranu přírody, vyplývá, že jen 6 z 32 pobídkových opatření mělo pozitivní dopad na životní prostředí, a pokud jde o finanční náklady, pouze 13 % z nich je možné považovat za udržitelné.

Jedinou pobídkou, která měla podle zprávy přímý vliv na životní prostředí, jsou investice do energetických úspor v oblasti bydlení. To, co naopak úplně scházelo, byl „inovativní přístup k omezení dopravy a podpora energeticky úsporných produktů a výrobních procesů“. Přibližně 8 % stimulačních opatření životnímu prostředí ve skutečnosti uškodilo, a pokud šlo o alokaci finančních zdrojů, environmentální kritéria nehrála téměř žádnou roli.⁷

Matoucí a rozporuplná rozvojová politika

Je pravděpodobné, že Německo ani zdaleka nesplní předeběžný cíl pro zvyšování oficiální rozvojové pomoci (ODA) na 0,51 % hrubého národního důchodu do roku 2010. Na konci roku 2009 k tomu nový spolkový ministr pro rozvoj Dirk Niebel v jednom rozhovoru řekl: „Plán Evropské unie postupovat krok za krokem je projevem vůle, nikoli závazkem podle mezinárodního práva. S výchozí pozicí 0,38 % neexistoval způsob, jak bychom mohli za jediný rok dosáhnout ODA v poměru 0,51 %.”⁸ Německé příspěvky na rozvojovou pomoc v roce 2009 dosahovaly výše 11,982 miliardy dolarů oproti 13,981 miliardy dolarů v roce 2008. Tento propad o téměř 2 miliardy dolarů způsobil především konec rozpočtových odpisů opuštěných dluhů a odpovídá poklesu poměru ODA/GNI z 0,38 % na 0,35 %.⁹ Spolková kancléřka

1 Spolkový statistický úřad, „Vývoj mezd v průběhu hospodářské krize roku 2009“, tisková zpráva č. 117, 25. března 2010. Ke stažení na: <www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/EN/Navigation/Statistics/VerdiensteArbeitskosten/Bruttoverdienste/Bruttoverdienste.psm1> (31. května 2010).

2 Institut pro zaměstnanost a kvalifikaci, „Zpráva 2009-05“, červenec 2009. Ke stažení na: <www.iaq.uni-due.de/iaq-report/2009/report2009-05.php>.

3 ARD, „Počet příjemců potravinové pomoci vzrostl na jeden milion“, 12. června 2009. Ke stažení na: <www.tagesschau.de/inland/tafel106.html>.

4 Spolkové ministerstvo práce a sociálních věcí; Spolkové ministerstvo rodiny, seniorů, žen a mládeže; Spolkové ministerstvo zdravotnictví a Spolkové ministerstvo financí.

5 ARD, 12. června 2009, *tamtéž*.

6 Podklady VCD. Ke stažení na: <www.vcd.org/konjunkturpaket_ii.html>.

7 Von Sebastian Schmidt, Florian Prange, Kai Schlegelmilch, Jacqueline Cottrell a Anselm Görres, „Jsoú německé stimulační balíčky dlouhodobě udržitelné?“ („Sind die deutschen Konjunkturpakete nachhaltig?“), studie pro WWF (Green Budget Germany, 12. června 2009). Ke stažení na: <www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/pdf_neu/Konjunkturpaket_D_V25_12-06-2009.pdf>.

8 „Stupňový plán EU není mezinárodněprávně závazný“ („EU-Stufenplan ist keine völkerrechtliche Verpflichtung“), Domradio online, 18. listopadu 2009. Ke stažení na: <www.domradio.de/aktuell/artikel_58664.html>.

9 Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), „Rozvojová pomoc v roce 2009 vzrostla a většina darců splní

Angela Merkelová však prohlásila: „Zavázali jsme se a i nadále jsme odhodláni splnit Rozvojové cíle tisíciletí pro Afriku. Usilujeme o splnění cíle věnovat do roku 2015 0,7 % našeho hrubého národního důchodu na rozvojovou pomoc. To je mimo jiné i morální zodpovědnost.“¹⁰

Aby Německo tohoto cíle dosáhlo, musela by se ODA každoročně, počínaje tímto rokem, zvýšit o zhruba 2 miliardy eur. V roce 2010 však rozpočet Spolkového ministerstva pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (BMZ), které vyplácí přibližně 54 % německé rozvojové pomoci, stoupl jen o 256 milionů eur na 6,07 miliard eur.¹¹ Celkově německá ODA dosáhne v roce 2010 přibližně 0,4 % hrubého národního důchodu.¹²

Co však německé rozvojové spolupráci v současnosti obzvlášť schází, to jsou ambice bránit klimatickým změnám. Ještě před kodaňskou Konferencí OSN o klimatických změnách přislíbilo Německo 420 milionů eur na mezinárodní ochranu klimatu.¹³ Na počátku března 2010 však vyšlo najevo, že jen jedna šestina této částky – 70 milionů eur – jsou opravdu „nové peníze“.¹⁴

Jedním z aspektů, které stále silněji ovlivňují rozvojovou politiku, je civilně-vojenská spolupráce. Zejména v Afghánistánu, kde německá armáda, Bundeswehr, tvoří část intervenčních sil, panuje velká snaha propojit vojenské strategie s rozvojovou pomocí. Charitativní organizace Welthungerhilfe popisuje situaci následovně:

Propojení vojenského a rekonstrukčního mandátu způsobilo vážné problémy. Vzhledem k tomu, že se rozvojová pomoc, kterou poskytují provinční rekonstrukční týmy, stala součástí vojenské strategie, opoziční síly v současnosti napadají i rozvojové pracovníky – ačkoli jsou politicky neutrální a řídi se pouze principy poskytování humanitární pomoci.¹⁵

Německo upírá postiženým dětem právo na účast ve většinovém školství

Vernor Muñoz, zvláštní zpravodaj OSN pro právo na vzdělání, navštívil Německo na počátku roku 2010 a opětovně vyjádřil kritiku vůči vzdělávacímu systému, který podle něj nenabízí ve většinovém školství dostatek míst pro děti s postiženími jako Downův syndrom. Ačkoli je inkluzivní školství jedním z požadavků Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením, kterou Německo v roce 2007 ratifikovalo, asi 400 000 postižených dětí (85 %) navštěvuje zvláštní školy.^A

Muñoz už v roce 2007 ve své zprávě pro Radu pro lidská práva vyjádřil přesvědčení, že „proces klasifikace, který se odehrává na nižším sekundárním stupni (...) nehodnotí studenty adekvátním způsobem a místo toho, aby působil inkluzivně, je exkluzivní; během své návštěvy si totiž měl příležitost ověřit, že například děti z chudých rodin a děti migrantů – ale i postižené děti – jsou klasifikačním systémem negativně ovlivňovány.“^B

Reakce vlády na tuto zprávu se skládá jen z několika odstavců, ve kterých se nevyjadřuje k podstatě kritiky: „Povinná školní docházka se týká [postižených dětí] stejně jako dětí a mladých lidí bez postižení. (...) Žáci s postižením jsou vyučováni buď ve většinových školách společně s nepostiženými žáky, anebo ve speciálních školách (Sonderschulen) a školách pro děti se zvláštními potřebami (Förderschulen).“^C Ve skutečnosti se však problémem zabývá intenzivněji, než by se z výše uvedeného citátu mohlo zdát. V roce 2008 byl německý Institut pro lidská práva pověřen monitorováním implementace Úmluvy.^D Prostředky pro tento průzkum poskytuje Spolkové ministerstvo práce a sociálních věcí a roční rozpočet na monitoring činí v současnosti 430 000 eur. ■

Rapporteur on the right to education, Vernor Muñoz. Addendum: Mission to Germany, 13–21 February 2006”, A/HRC/4/29/Add.3.

A Christian Füller, „Lidská práva ne na měsíci“

(“Menschenrechte nicht für den Mond”), taz.de, 9. července 2009. Ke stažení na: <www.taz.de/1/zukunft/wissen/artikel/1/menschenrechte-nicht-fuer-den-mond>.

B Human Rights Council, „Zpráva zvláštního zpravodaje pro právo na vzdělání, Vernor Muñoz. Dodatek: Cesta do Německa, 13. – 21. února 2006“ (“Report of the Special

C Spolkové ministerstvo pro vzdělávání a výzkum, „Zpráva zvláštního zpravodaje OSN pro právo na vzdělání“ (“Bericht des UN-Sonderberichterstatters für das Recht auf Bildung”). Ke stažení na: <www.bmbf.de/de/7763.php>.

D Viz <www.institut-fuer-menschenrechte.de/de/monitoring-stelle.html>.

své závazky pro rok 2010“ (“Development Aid Rose in 2009 and Most Donors Will Meet 2010 Aid Targets”), tisková zpráva, 14. dubna 2010. Ke stažení na: <www.oecd.org/document/11/0,3343,en_2649_34487_44981579_1_1_1_1,00.html>.

10 Spolková vláda, „Vyjádření spolkové kancléřky Merkelové v doslovném znění“ (“Regierungserklärung von Bundeskanzlerin Merkel im Wortlaut”), rozhodnutí vlády, 10. listopadu 2009. Ke stažení na: <www.bundesregierung.de/Content/DE/Regierungserklaerung/2009/2009-11-10-merkel-neue-Regierung.html>.

11 BMZ, „Německé Ministerstvo pro rozvoj přes nepříznivé prostředí bere závazky Německa vážně“ (“In Spite of Difficult Environment, Germany's Development Ministry Takes Germany's Commitments Seriously”), tisková zpráva, 19. března 2010. Ke stažení na: <www.bmz.de/en/press/pm/2010/march/pm_20100319_45.html>.

12 Evropská unie, „Kde EU stojí v otázce financování rozvoje a kam by měla směřovat?“ (“Where is the EU in Terms of Financing for Development and Where Should the EU Go?”), tisková zpráva, 21. dubna 2010. Ke stažení na: <www.ec.europa.eu/development/center/files/europa_only/twelvelve_points_MDG_en.pdf>.

13 Focus online, „Německo je připraveno zaplatit 420 milionů na ochranu klimatu“ (“Deutschland zur Zahlung von 420 Millionen für Klimaschutz bereit”), 11. prosince 2009. Ke stažení na: <www.focus.de/politik/weitere-meldungen/klimagipfel-deutschland-zur-zahlung-von-420-millionen-fuer-klimaschutz-bereit_aid_462180.html>.

14 Spiegel online, „Vláda skrblí při platbách chudým zemím na ochranu klimatu“ (“Regierung Knausert bei Klimaschutz-Zahlungen an Arme Länder”), 5. března 2010. Ke stažení na: <www.spiegel.de/wissenschaft/natur/0,1518,681989,00.html>. Viz také: <www.wir-klimaretter.de/nachrichtensep/politik-nachrichten/5463-neuer-haushalt-neues-glueck>.

15 Welthungerhilfe, „Rozvojová pomoc pro Afghánistán: Bezpečnostní situace nebyla nikdy tak výbušná jako dnes“ (“Entwicklungshelfer in Afghanistan: 'Nie war die Sicherheitslage

Celková podpora Spolkového ministerstva pro hospodářskou spolupráci a rozvoj pro Afghánistán v roce 2010 dosahovala hodnoty 144 milionů eur,¹⁶ čímž se Afghánistán stal největším příjemcem německé rozvojové pomoci.¹⁷ Niebel však na Londýnské konferenci o Afghánistánu na počátku roku 2010 oznámil, že příspěvek bude navýšen až na 250 milionů eur ročně. „K tomuto účelu použijeme pro období do roku 2013 miliardu eur,“ stojí v tiskové zprávě ministerstva.¹⁸ Pro srovnání: Civilní mírová služba (kterou Německo v roce 1999 založilo jako nový nástroj mírového působení a prevence krizí) dostala v roce 2009 i 2010 na své aktivity 30 milionů eur ročně.¹⁹

so explosiv wie jetzt”). Ke stažení na: <www.welthungerhilfe.de/afghanistan-sicherheit-entwicklungshelfer.html> (12. dubna 2010).

16 BMZ, „Dodatečné prostředky na stabilizační opatření v Afghánistánu a pro podporu státní správy v Pákistánu“ (“Additional Funds for Stabilisation Measures in Afghanistan and for Fostering Good Governance in Pakistan”), tisková zpráva, 24. listopadu 2009. Ke stažení na: <www.bmz.de/en/press/pm/2009/november/pm_20091124_103.html>.

17 Terres des Hommes a Welthungerhilfe, „Kurs na Kodaň“, *Pravda o rozvojové pomoci* (“Kurs auf Kopenhagen,” *Die Wirklichkeit der Entwicklungshelfer*), 17 (2009), 57. Ke stažení na: <www.tdh.de/content/themen/weitere/entwicklungspolitik/shadow-dac/index.htm>.

18 BMZ, „Plánované posílení civilní rekonstrukce v Afghánistánu“ (“Civilian Reconstruction in Afghanistan to Be Strengthened”), tisková zpráva, 28. ledna 2010. Ke stažení na: <www.bmz.de/en/press/pm/2010/january/pm_20100128_15.html>.

19 Tamtéž, 55.

Pohyb vpřed

Vláda musí klást větší důraz na hospodářská stimulační opatření, která jsou udržitelná a která se zaměřují na rostoucí počet lidí žijících v chudobě. Zajistit, aby lidé mohli uspokojovat své každodenní potřeby, je úloha, která podle Social Watch představuje ve vyspělých ekonomikách jednu ze základních funkcí státu.

Pokud se týká rozvojové spolupráce, musí Německo dostát svým závazkům v ODA a věnovat více prostředků na ochranu klimatu. V případě Afghánistánu požaduje organizace Welthungerhilfe striktní separaci mandátů s tím, aby se Bundeswehr staral o bezpečnost a rozvojoví poradci o rozvoj. S ohledem na finanční rozsah podpory, kterou Německo této zemi poskytuje, získává tento požadavek na závaznosti. ■

(Omezené) období tzv. „demografického bonusu“

Coordinadora Civil!
Adolfo Acevedo

Nikaragujský vzdělávací systém je poměrně zpátečnický, a to nejen pokud jde o pokrytí, ale i z hlediska kvality. Jen 86 % dětí ve školním věku skutečně nastoupí na základní školu a jen 40 % z těch, kteří nastoupí do první třídy, se dostanou do šestého ročníku.² Pouhých 45 % mladých lidí nastupuje na střední školu a jen 44 % z těch, kteří ji začnou studovat, ji úspěšně dokončí.³ Když vezmeme v úvahu, že ukončené středoškolské vzdělání je minimální podmínkou k tomu, aby člověk začal stoupat nad hranici chudoby, existuje jen jediný možný závěr: Nikaragua své občany nepřipravuje na takový život, jaký by měli mít.

To má velmi negativní dopad na rozvoj země, zejména s ohledem na současnou demografickou situaci. Podle sčítání obyvatelstva z roku 2005⁴ se populace v produktivním věku (15 – 59 let) rychle rozrůstá. Mezi lety 1995 a 2005 se počet obyvatel v této věkové kategorii zvýšil o bezprecedentních 29,2 % s ročním nárůstem kolem 2,6 %, což je podstatně více než průměrný nárůst obyvatelstva (1,78 %). V roce 1990 spadalo do věkové skupiny lidí mladších 15 let asi 46 % Nikaragujsců, 49,3 % bylo v produktivním věku a jen 4,8 % dosáhlo důchodového věku. Na každé dítě mladší 15 let tedy připadalo 1,1 dospělého v produktivním věku.

Dnešní populace mladší 15 let však představuje mnohem menší procentní podíl na celkovém počtu obyvatelstva, přičemž jde o úbytek v absolutních číslech. V roce 2005 představovaly děti mladší 15 let pouze 34,6 %, zatímco podíl populace v produktivním věku vzrostl na 56,5 % a lidé starší 60 let tvořili zbývajících 5,6 % obyvatelstva. To znamená, že v roce 2005 na každé dítě mladší 15 let připadalo 1,53 dospělého.

Nejdůležitějším aspektem tohoto demografického posunu je skutečnost, že zatímco děti ve společnosti ubývá, prudce narůstá počet dospělých, kteří se stávají součástí pracovní síly země.

Vláda se nesnaží využít tzv. „demografický bonus“, který zemi pro následujících 20 let nabízí jedinečnou příležitost k rozvoji. Vzhledem k tomu, že podíl obyvatelstva mladšího 18 let každoročně klesá, přichází právě teď vhodná příležitost investovat do vzdělávání nové generace, která bude schopna zvýšit úroveň příjmů na hlavu. Rozvojové plánování by mělo upřednostňovat veřejné vzdělávání a směřovat do tohoto sektoru v příštích 10 letech minimálně 7 % hrubého domácího produktu (HDP), aby byly dosaženy základní vzdělávací cíle. Pokud Nikaragua nebude investovat do vzdělávání nyní, bude na to už příliš pozdě.

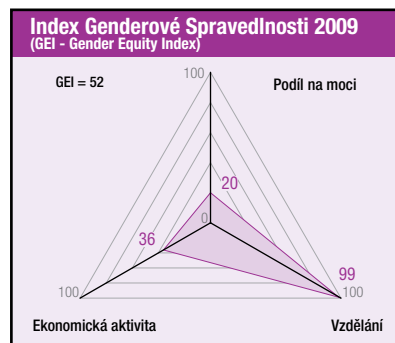

„Demografický bonus“ a snižování chudoby
Odhaduje se, že nikaragujská pracovní síla se každým rokem rozroste o 118 000 mladých lidí, což je největší nárůst v celých dějinách země. Tento proces se nazývá „demografickým bonusem“ (či „demografickou dividendou“) a odehrává se nejen ve městech, ale i ve venkovských oblastech, ačkoli v těch není tento vývoj tak markantní.

Z makroekonomického hlediska to znamená, že pokud tato rozrůstající se pracovní síla najde produktivní zaměstnání, bude se ekonomický růst země zrychlovat. Pokud k tomu dojde, dokud klesá nárůst počtu obyvatel, zvýší se tím průměrný důchod na hlavu, a protože se rodí méně a méně dětí, nabízí se možnost zvýšit investice na hlavu, které proudí do jejich vzdělání. Urychlení ekonomického růstu by tedy mohlo být zkombinováno s výrazným omezením chudoby.

Příkladem země, která tuto politiku úspěšně implementovala, je Jižní Korea. V 50. letech minulého století byla tato země chudší než většina států v Latinské Americe, ale za několik desetiletí se téměř úplně zbavila chudoby.

Nezbytnou podmínkou využití tohoto „demografického bonusu“ je však nejen to, aby se počet obyvatel v produktivním věku rychle zvětšoval, ale také to, aby co největší podíl těchto obyvatel skutečně našel na trhu práce vhodné zaměstnání. V tomto směru představuje jednu z nejvýraznějších překážek pro Nikaraguo skutečnost, že účast žen na pracovním trhu je zde tradičně velmi nízká, protože jsou nuceny starat se o děti. Jen 36,7 % žen v produktivním věku se pohybuje na trhu práce.⁵ To znamená, že 63 % žen ve věku 15 – 59 let

postrádá jakýkoli zdroj příjmů, a to dále omezuje jejich samostatnost spolu se skutečností, že nemají možnost ovlivnit, jakým způsobem budou využity zdroje domácnosti.

Pokud však země chce využít „demografického bonusu“ na snížení chudoby tak, jak se to relativně rychle podařilo zemím v jihovýchodní Asii, je nutné dopřát lidem v produktivním věku vhodné vzdělání a školení, aby se mohli ucházet o vysoce produktivní a dobře placené pracovní pozice. Kromě toho musí být formální sektor ekonomiky schopen práci tohoto druhu efektivně poskytovat.

Bonus nebo sociální katastrofa?

Většině Nikaragujsců, kteří v tuto chvíli dosáhli nebo brzy dosáhnou produktivního věku, se dostalo jen (rozsahem i kvalitou) nedostatečného vzdělání. To je zřejmé, vezmeme-li v úvahu, že průměrná délka školní docházky v těchto ročnících a ve vrstvách s nejnižšími příjmy činí pouhých 3,2 až 5,1 roku.⁶

Podle nejnovější „Zprávy o chudobě“, kterou o Nikaragui vypracovala Světová banka, jsou lidé, kteří nedokončili středoškolské vzdělání, tj. ti, kteří za sebou mají méně než 11 let školní docházky, téměř neodvratně odsouzeni k životu pod hranici chudoby.⁷ Teprve u jednotlivců, kteří absolvovali 11 let školní docházky, čili dokončili střední školu, se průměrné příjmy začínají zvedat (těsně) nad hranici chudoby.

Asi 76 % populace mladší 18 let, tedy většina nikaragujské mládeže, žije v 60 % nejchudších domácnostech. To znamená, že většina mladých lidí v zemi má

1 Coordinadora Civil se skládá z asi šesti set nevládních organizací, síť a jednotlivců z celé Nikaraguy.
2 IPS, „A la casa del último analfabeto“, 20. července 2007. Ke stažení na: <www.ipsnoticias.net/nota.asp?idnews=41582>.
3 La Prensa, „Nicaragua con bajo acceso a educación secundaria“ (Nikaragua trpí nedostatečným přístupem k sekundárnímu školství), 14. března 2010. Ke stažení na: <www.laprensa.com.ni/2010/03/14/economia/19086>.
4 Národní statistický úřad, VIII Censo de Población y IV de Vivienda, květen 2006. Ke stažení na: <www.cies.edu.ni/documentos/censo2005/Informe%20Resumen%20del%20VIII%20Censo%20de%20Poblacion.pdf>.

5 „Nicaragua desperdicia sus mejores años“, La Prensa, 16. července 2010. Ke stažení na: <www.laprensa.com.ni/2010/07/16/nacionales/31702>.

6 Adital, „Nicaragua en la encrucijada de la 'transición demográfica'“, 3. listopadu 2009. Ke stažení na: <www.adital.com.br/site/noticia.asp?lang=ES&cod=42527>.

7 Viz „7% del PIB a Educación nos sacará de la pobreza“, El Nuevo Diario, 12. března 2010. Ke stažení na: <www.impresso.elnuevodiario.com.ni/2010/03/12/nacionales/120649>.

jen velmi omezený přístup ke vzdělání. Když vezmeme v úvahu silnou pozitivní korelaci mezi průměrnou úrovní vzdělání a vyšší příjmů, znamená to, že většinu lidí čeká v příštích 50 letech namáhavá práce v neformální ekonomice, která jim nikdy neumožní přenést se nad hranici chudoby.

Z analýzy struktury nikaragujského pracovního trhu vyplývá, že téměř 70 % pracovních příležitostí v neformálním sektoru je nejistých. Asi 65 % zaměstnanosti dnes představují řemeslníci a lidé pracující „na volné noze“ či v malých ekonomických jednotkách, které tvoří jednotlivce či rodina ve městě či na venkově, a které čítají 1 až 5 lidí. Nemají tedy naprosto žádný přístup k finančním zdrojům. To odráží národní profil, podle kterého je většina domácností nucena věnovat se nějaké ekonomické aktivitě, aby si zajistila základní prostředky k přežití.

Tato situace je výsledkem rozvojového modelu založeného na „komparativní výhodě“, který byl v zemi prosazován po více než dvě desetiletí. Tento model počítal s komparativně velkou nabídkou pracovních sil, ale i s tím, že tyto pracovní síly jsou velmi málo kvalifikované, čímž jsou vedeny k práci za velmi nízké mzdy. Jedním z následků tohoto stavu je skutečnost, že chudoba a nerovnost nevyhnutelně přecházejí z jedné generace na druhou.

Největší nárůst populace v produktivním věku v dějinách země by potenciálně mohl představovat příležitost ke snížení úrovně chudoby za relativně krátkou dobu. Ale tato příležitost dosud nebyla využita, a to především ze dvou shora uvedených důvodů: Zprv proto, že většina mladých lidí, kteří se dostávají do produktivního věku, dosáhla jen nízké úrovně vzdělání, což je odsuzuje ke špatně placeným pracovním pozicím. A zadržuje proto, že jen 53 % populace v produktivním věku skutečně vstupuje na pracovní trh, což je dáno velmi nízkou mírou participace žen.

Následky této neschopnosti využít demografický bonus zasahují daleko za bezprostřední či střednědobý časový horizont. Nikaragua nejen přichází o velkou příležitost, ale zároveň zasévá semeno budoucí socio-demografické katastrofy.

Bonus a demografická nevýhoda

Jen 20 % nikaragujské pracovní síly se podílí na programu sociálního zabezpečení, takže 80 % pracujících, kteří dosáhli důchodového věku, odchází na odpočinek bez úspor a podpory a jsou odkázáni pouze na rodinné příslušníky a na charitativní organizace. Tato závislost by se mohla ještě posílit kvůli současnému důchodovému systému, v němž současné výdaje pokrývají především příspěvky pracujících. V následujících letech bude počet důchodců, a tím i množství peněz vyplácených na důchodech, narůstat až do té míry, kdy příspěvky pracujících účastníků nebudou stačit na to, aby pokryly výdaje systému.

Podle omezeného množství dostupných informací Ústav sociálního zabezpečení (INSS) přibližně v roce 2016 přestane být schopen pokrývat vyplácené důchody při stávající úrovni příspěvků a tento deficit se bude nadále zvětšovat. Aby INSS dostal svým závazkům, bude nucen použít technické rezervy, které za dobu své existence nakuuloval, ale odhaduje se, že tyto rezervy vydrží jen do roku 2020. Zazněly návrhy na „reformu parametrů“, ale i ta by celému systému dopřála přinejlepším dvacetiletý odklad nevyhnutelného konce.

Pokud se situace nezmění, budou za 25 až 30 let, tedy v době, kdy se populační trend naplno projeví, lidé v důchodovém věku stále více a více závislí na pracujících. Ovšem tou dobou se počet obyvatel v této věkové kategorii začne znovu snižovat.

Většina pracujících bude v okamžiku, kdy dosáhne důchodového věku, pravděpodobně zaměstnána v neformálním sektoru a tím odsouzena k chudobě. „Demografický bonus“ pomine ve chvíli, kdy podíl lidí v produktivním věku přestane narůstat oproti podílu závislé populace (děti, důchodci) a začne znovu klesat. S nárůstem podílu závislé populace bude progresivně klesat příjem na hlavu a tím i příjem domácností. Demografický bonus se tak postupně stane demografickou nevýhodou.

Budoucnost se musí změnit dnes

Podle Jorge Campose z Populačního fondu OSN v Nikaragui se „demografická příležitost, která se dnes nabízí, nebude víckrát opakovat a potrvá jen omezenou dobu. Pokud jí stát bude chtít využít, bude muset už od této chví-

le vhodným způsobem investovat dostatečné množství prostředků. Kromě toho musí dojít k zavedení vhodných politických opatření, která mladým lidem umožní vstup na trh práce s odpovídajícím vzděláním, dovednostmi a zdravotním stavem. Pokud země nedosáhne tohoto stavu včas, jinými slovy pokud na jeho dosažení nezačne okamžitě pracovat, promění se tato příležitost v sociální katastrofu s vysokou mírou nezaměstnanosti, nejistotou obyvatel a masovou emigrací, která celou situaci nepochybně ještě zhorší.“⁸

Je nutné investovat minimálně 7 % HDP do veřejného vzdělávacího systému. Teprve pak může země pomýšlet na dosažení základních cílů ve vzdělávání:

- 100% docházky do prvního ročníku základní školy,
- 80% úspěšnosti při získávání základního vzdělání,
- 75% úspěšnosti při získávání středoškolského vzdělání,
- průměrně 9 let školní docházky v celé populaci.

K dosažení investic ve výši 7 % HDP je nutné současné rozpočtové prostředky vyhrazené pro ministerstvo školství zdvojnásobit, nebo je přinejmenším navýšit na ekvivalent 6 % HDP. Ale podle oficiálních projekcí se rozpočet pro tento rezort, který v roce 2009 představoval 4 % HDP⁹, bude v následujících letech spíše zmenšovat. V roce 2013 má činit pouze 3,55 % HDP. Tato pochmurná situace nastane jen dva roky před koncem období stanoveného k dosažení Rozvojových cílů tisíciletí.

Rozvojové cíle tisíciletí požadují, aby do roku 2015 všechny děti dostaly možnost dokončit cyklus základního vzdělání. V současnosti je dosažení tohoto cíle zcela nerealistické; je zapotřebí masivních investic do školství, aby se do budoucna docílilo radikální změny. Tato varianta je však velmi nepravděpodobná, protože země nečiní ani sebemenší pokroky v nápravě stávající situace.

Podíl mládeže na nikaragujské populaci klesá. Tím klesá i počet dětí a dospívajících, do kterých by bylo zapotřebí investovat, protože to jsou právě oni, kdo zemi mohou zbavit chudoby. Správný čas na investování do mládeže a změnu budoucnosti země je právě teď. Pokud se tento krok odloží na zítřek, může být už příliš pozdě. ■

8 Adital, *op. cit.*

9 Tamtéž.

Zahraniční pomoc postrádá jasné vymezení

Polsko, někdejší příjemce rozvojové pomoci, je dnes dárcovskou zemí, jednou z těch, které se snaží uzavřít rozvojovou propast mezi státy světa. Ale i přes tuto svou novou úlohu na politické scéně se země stále potýká s vedlejšími efekty transformace v tržní ekonomiku. Kromě toho se v národní ekonomice, a následně i v domácnostech, citelně projevil dopad světové finanční krize.

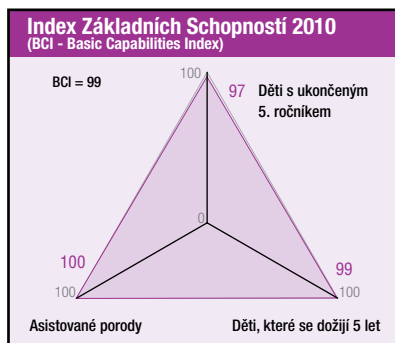
Network of East-West Women / NEWW-Polsko
Agnieszka Nowaková
Monika Popowová

Na počátku ekonomické transformace v roce 1989 se polský hrubý domácí produkt (HDP) prudce propadl a míra chudoby dramaticky vzrostla. Národní statistický úřad odhaduje míru extrémní chudoby na 5,6 % v roce 2008 oproti 6,6 % v roce 2007. Míra relativní chudoby činila v roce 2007 17,3 % a v roce 2008 dosáhla 17,6 %. Procento lidí, žijících v domácnostech s výdaji nižšími než práh chudoby, kleslo z 14,6 % v roce 2007 na 10,6 % v roce 2008.¹

Nicméně rozdíly mezi různými sociálními skupinami se prohlubují. Je velmi pravděpodobné, že současný pokles v příjmech rodin povede k dalšímu ožebračení střední a nižší třídy. Silící sociální vyloučení ovlivňuje demokratický proces: Jen 25 % Poláků má pocit, že mohou ovlivnit chod státu, 72 % je přesvědčeno, že to není v jejich silách.²

Mezi skupiny nejvíce ohrožené sociálním vyloučením patří chudé rodiny, rodiče samoživitelé, sirotci, handicapovaní, chronicky nemocní a staří lidé. Vzhledem k tomu, že úloha pečovat o děti a staré či handicapované členy rodiny připadá zpravidla ženám, je možné předpokládat, že budou chudobou postiženy výrazněji než muži.³

Podle Národního statistického úřadu činila míra registrované nezaměstnanosti na konci roku 2009 8,5 % - 8,2 % u mužů a 8,8 % u žen.⁴ K tomu je nutné dodat, že v Polsku je pro ženy, zejména pro ženy starší 50 let, těžké najít uplatnění na trhu práce, a zároveň chybí zákonná podpora, která by omezovala diskriminaci žen na pracovním trhu, například neochotu je zaměstnat kvůli jejich rodičovské úloze.

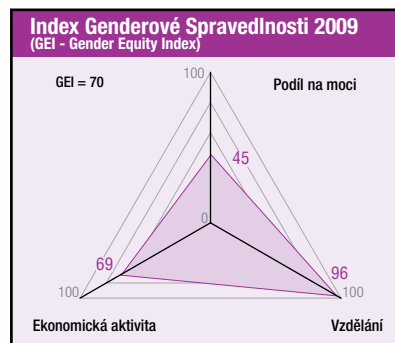
Školství

Polsko se může pochlubit vysokou dostupností celého vzdělávacího systému. Všeobecný přístup ke vzdělání je zaručen a gramotnost dosahuje téměř 100 %. V populaci starší 16 let jsou ženy více vzdělané než muži: 19,5 % žen má ukončené středoškolské vzdělání a 9 % absolvovalo vysokou školu, zatímco u mužů jde o 16,4 %, respektive 14,8 %.⁵

Přesto je polský vzdělávací systém i nadále diskriminační vzhledem k genderu, zejména na vysokoškolské úrovni. Ženy představují polovinu studentek, někdy dokonce i více, ale nepodílejí se na rozhodovacím procesu. Kromě toho se rozšiřuje genderová propast ve mzdách, povyšování na lepší pracovní pozice i pracovních podmínkách. Vysoké školství také přehlíží problém hledání rovnováhy mezi profesní kariérou a rodinným životem. Diskriminaci žen ve vědecké obci jasně ilustruje skutečnost, že přestože 65 % absolventek vysokých škol jsou ženy, jejich účast v akademickém životě po dosažení prvního titulu klesá: ženy představují 49 % absolventů postgraduálního studia, 35 % habilitovaných vyučujících a jen 16 % těch, kteří získají plnou profesuru.⁶

Zdravotní péče

Systém zdravotní péče je financován z veřejných rozpočtů. Přestože se na poskytování zdravotní péče spolu se státem podílejí soukromé i veřejné instituce, systém stále trpí nedostatkem prostředků. Některé služby jsou dostupné pouze za příplatek. Jen malá skupina lidí si může dovolit drahou zdravotní péči a vysoce kvalitní léčba je pro převážnou většinu obyvatel nedostupná.

Polsko výrazně zaostává v přiznání sexuálních a reprodukčních práv. Omezený přístup k antikoncepci a nedostatek poradenství v oblasti rodinného plánování či kvalitní péče o budoucí matky představují porušení lidských práv, za které byla země mnohokrát kárána ze strany celé řady mezinárodních agentur. Výbor pro odstranění diskriminace žen (CEDAW) Polsku doporučil implementovat opatření na zlepšení přístupu žen ke zdravotní péči a požadoval provedení výzkumu zaměřeného na rozsah, příčiny a následky ilegálně prováděných potratů a jejich dopadu na zdraví žen.⁷

Zároveň platí, že služby spojené s porodem, jako například epidurální anestezie na požádání bez lékařského předpisu se platí extra z vlastních prostředků. Ženy musí dále platit vysoké částky, pokud chtějí, aby byl u porodu přítomen partner, anebo pokud chtějí cokoliv nad rámec standardní péče. To prohlubuje propast mezi bohatými a chudými.

Imigrace

Ve srovnání s ostatními zeměmi Evropské unie má Polsko relativně krátkou imigrační historii. Migrační politika země se dlouhá léta soustředila spíše na emigraci než na imigraci. V období 1989 – 2004 se imigrační politika stala aktuálním problémem, zejména s ohledem na plánované přistoupení k EU. Mezi tématy, která se v této souvislosti objevovala, patřila především lidská práva a ochrana uprchlíků, ochrana státní hranice a repatriace etnických Poláků ze země bývalého Sovětského svazu nikoli sociální nebo hospodářská politika.⁸

1 Národní statistický úřad. Situace domácností v roce 2008 ve světle průzkumu rozpočtu domácností. Ke stažení na: <www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_wz_sytuacja_gosp_dom_2008.pdf>.

2 Centrum pro výzkum veřejného mínění. Ke stažení na: <www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_020_09.PDF>.

3 Nadace Feminoteka. *Ženy v Polsku v průběhu transformace 1989-2009*. Ke stažení na: <www.feminoteka.pl/downloads/raport_20lat_www.pdf> [polsky].

4 Národní statistický úřad. Monitoring pracovního trhu. Čtvrtletní zpráva o situaci na pracovním trhu. Ke stažení na: <www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_pw_kwartalna_inf_o_rynku_pracy_4k_2009.pdf>.

5 Národní statistický úřad, Zpráva o příjmech a životních podmínkách podle průzkumu EU-SILC z let 2007 a 2008. Ke stažení na: <www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_wz_dochody_i_warunki_zycia-rap_2007-2008.pdf>.

6 Andrea Rotheová, et al., „Genderové rozpočtování jako manažerská strategie pro dosažení genderové rovnosti na univerzitách“, Mnichov, 2008, 22.

7 Agnieszka Nowaková, „Postavení žen v Polsku: Permanentní krize“, in: *Peking a svět po něm: Zdůrazňování genderové ekonomiky*, Social Watch, 2010. Ke stažení na: <www.socialwatch.org/node/11595>.

8 K. Iglicka, „Polsko: Čekání na imigranty. Ale opravdu o ně stojíme?“ Centro Studi Di Politica Internazionale. Ke stažení na: <www.cespi.it/WP/IMG/Country%20mig-POLAND.pdf>.

Vzhledem k tomu, že Polsko je relativně chudá země, úřady problematiku imigrace podceňují. Teoreticky se Polsko drží politiky integrace, založené na evropských standardech; skutečnost je však taková, že cizinci, kterým se podaří začlenit se do společnosti, toho dosahují převážně díky vlastnímu odhodlání a úsilí.⁹

Vstup do Evropské unie v květnu 2004 vyžadoval začlenění unijních norem a směrnic do domácí legislativy a vytvoření potřebných institucionálních kapacit. V červnu 2004 vstoupil v platnost Zákon o podpoře zaměstnanosti a institucích pracovního trhu, který specifikuje, komu je možné udělit pracovní povolení, povolení k dočasnému pobytu, „tolerovaný pobyt“ či status „dočasná ochrana“. Přestože došlo k institucionální a legislativní adaptaci na standardy EU, Polsko dosud nevytvořilo imigrační politiku, která by zahrnovala integraci cizinců. Namísto toho se politická opatření soustředila na uprchlíky, na repatriaci etnických Poláků a na udělování občanství manželům a manželkám polských státních příslušníků.¹⁰

Neexistují žádné struktury, které by imigrantům umožňovaly ovlivňovat politická rozhodnutí na jakékoli úrovni. Neexistují konzultační orgány ani sdružení imigrantů a neprobíhá ani diskuse o možnosti udělit imigrantům volební právo v místních volbách. Toto téma dosud neotevřela ani vláda a politické strany, ale ani nevládní organizace či samotní imigranti.¹¹ Zatím se aktivní občanská participace imigrantů omezuje na aktivity zaměřené na zlepšení sociální a ekonomické situace v jejich vlastních komunitách a udržování etnické, náboženské a kulturní identity.

Rozvojová pomoc

V roce 2008 dosahovala polská oficiální rozvojová pomoc (ODA) částky 900 milionů zlotých (272,6 milionu dolarů), což odpovídalo 0,08 % hrubého národního důchodu. V roce 2006 dosahovala ODA výše 922,2 milionů zlotých (279,3 milionů dolarů). To znamená, že poprvé od chvíle, kdy se Polsko stalo členem Evropské unie, se úroveň polské ODA snížila. V roce 2008 země neucínila žádný pokrok směrem k tomu, aby zajistila stálý nárůst ODA, a to i přesto, že v roce 2010 měla polská ODA dosáhnout úrovně 0,17 % HND a do roku 2015 dále stoupat až na 0,33 %.¹²

Polská ODA se skládá z multilaterální spolupráce (poskytované prostřednictvím mezinárodních organizací) a bilaterální spolupráce (poskytované přímo pro

střednictvím polských institucí a dalších orgánů). Multilaterální spolupráce se skládá z příspěvků do rozpočtů Evropské unie a dalších mezinárodních institucí a ze spolupráce s mezinárodními fondy, jako jsou například agentury OSN, Evropský rozvojový fond, Světová banka, Mezinárodní měnový fond, Evropská banka pro obnovu a rozvoj a Evropská investiční banka. Bilaterální pomoc koordinuje ministerstvo zahraničních věcí, ale jsou v ní zahrnuty i výdaje ostatních polských ministerstev, například ministerstva práce, ministerstva školství atd. Tyto fondy jsou určeny pro spolufinancování projektů veřejných orgánů i nevládních organizací.¹³

Kanály pro poskytování polské zahraniční pomoci jsou: potravinová pomoc, stipendia, finanční pomoc, technická asistence a humanitární pomoc. V roce 2006 Polsko ratifikovalo Úmluvu o potravinové pomoci, ačkoli doposud v rámci rozvojové spolupráce žádnou potravinovou pomoc do zahraničí neodeslalo.

Velké množství polské ODA je určeno na stipendia pro studenty z rozvojových a tranzitivních zemí. Stipendijní program K. Kalinowskiho, který v březnu 2006 založil premiér Kazimierz Marcinkiewicz, je zaměřen na běloruské studenty, kteří byli z běloruských univerzit vyloučeni kvůli projevům podpory demokratických hodnot. Program je realizován ve spolupráci s ministerstvem školství a vědy a koordinován Centrem východoevropských studií Varšavské univerzity.¹⁴ Ačkoli jsou tyto výdaje vykazovány jako ODA, neplní kritéria Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj.¹⁵

Technická asistence je určena na podporu rozvoje lidských zdrojů, zvyšování kvalifikace a technických a výrobních kapacit rozvojových zemí. Tato forma pomoci má mnoho podob včetně školení, vysílání expertů, studijních pobytů, stipendií a dalších aktivit prováděných v rámci projektů realizovaných orgány státu, místními samosprávami a nevládními organizacemi.

Humanitární pomoc pochází z cílové rezervy státního rozpočtu a je zprostředkována Odborem rozvojové spolupráce Ministerstva zahraničních věcí. Humanitární pomoc je poskytována v souladu s principy Dobrého humanitárního dárcovství a Evropského konsenzu o humanitární pomoci. Prioritními cílovými zeměmi polské humanitární pomoci jsou Súdán, Čad a Irák. Varšava zároveň v krizových situacích často spolupracuje přímo s místními humanitárními a nevládními organizacemi.

Od roku 2008 se na distribuci rozvojové pomoci, zejména v Afghánistánu, podílí polská armáda. Podle

některých kritiků z nevládních organizací však „využívání armády jako implementačního činitele poskytované pomoci podkopává efektivitu rozvojové spolupráce, která z velké míry závisí na přístupu, motivaci a prioritách těch, kdo jsou zodpovědní za její implementaci.“¹⁶

Cíle polské rozvojové pomoci

Hlavními cíli polské zahraniční pomoci jsou snížení chudoby a naplnění dalších Rozvojových cílů tisíciletí v zemích, které jsou příjemci polské pomoci, a zajištění demokracie, vymahatelnosti práva, rozvoje občanské společnosti a úcty vůči lidským právům ve východní Evropě.

Prioritními příjemci polské zahraniční pomoci jsou Ukrajina, Moldavsko, Bělorusko, Afghánistán, Irák, Gruzie, Angola, Vietnam a Palestinská samospráva. Bilaterální pomoc určená prioritním zemím plyne primárně do „nově nezávislých států“: Arménie, Ažerbájdžanu, Kazachstánu, Kyrgyzstánu, Tádžikistánu, Turkmenistánu a Uzbekistánu.

Polská východiska pro poskytování ODA jsou konzistentní s Rozvojovými cíli tisíciletí a rozvojovou politikou Evropské unie. Mezi hlavní cíle patří „podpora udržitelného hospodářského růstu, dodržování lidských práv, demokracie, vymahatelnost zákona a zodpovědné správy, podpora globální bezpečnosti a stability, transfer zkušeností z období polské hospodářské transformace, rozvoj lidských zdrojů, podpora rozvoje veřejné správy a místních struktur, ochrana životního prostředí, předcházení environmentálním problémům a poskytování nouzové humanitární a potravinové pomoci.“¹⁷

Polská rozvojová spolupráce a implementace jeho programu zahraniční pomoci představují nové oblasti zahraniční politiky, které dosud nepokrývá komplexní legislativa. Kromě toho se používají údaje nestrukturované podle pohlaví. Obvyklá procedura ministerstva zahraničních věcí spočívá v sečtení částek poskytnutých v rámci polské rozvojové pomoci a rozdělení výsledné sumy podle jednotlivých zemí, ale ne podle konkrétních akcí.

Polská zahraniční pomoc postrádá některé základní definice. Je nutné zajistit řádnou koordinaci rozvojové pomoci (v souladu s požadavky EU) a vytvořit efektivní a výkonné finanční mechanismy a jasný institucionální a legislativní rámec. Řešení, která se v minulosti osvědčila v jiných vyspělých zemích, by měla být implementována jako záruka kontinuity polské rozvojové politiky a efektivního dosažení stanovených cílů. ■

9 Tamtéž.

10 Viz: <www.developmentandtransition.net/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&DocumentID=580>.

11 Iglicka, *op. cit.*

12 Skupina Zagranica, *Polská rozvojová pomoc v roce 2008. Nezávislá zpráva nevládních organizací. Ke stažení na: <www.trialog.or.at/images/doku/polish-oda-2008-ex_summary_eng.pdf>.*

13 Viz: <www.polskapomoc.gov.pl/The_Ways_of_Providing_Polish_Foreign_Assistance_166.htm>.

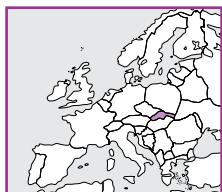
14 Polská pomoc. Viz: <www.polskapomoc.gov.pl/Scholarships_179.html>.

15 Skupina Group, *Polská rozvojová pomoc v roce 2008, op. cit.*

16 Tamtéž.

17 Zdůvodnění zákona o polské rozvojové pomoci. Viz: <globalnepoludnie.pl/New-strategy-for-Polish-foreign->.

Rozvojové cíle tisíciletí: velmi vzdálený cíl

Globální krize přinesla jasný důkaz, že pokud má Slovinsko přežít v novém mezinárodním prostředí, musí projít změnou sociálních, politických a ekonomických paradigmat. Pokud jde o rozvojovou pomoc, země nevypracovala ani strategii rozvojové spolupráce, ani systém hodnocení efektivity poskytnuté pomoci. Její závazky budou navíc jen stěží udržitelné v současné situaci, kdy dochází ke škrtům v téměř každé kapitole státního rozpočtu. Zároveň – a v rozporu s doloženým úspěchem jejich projektů – jsou organizace občanské společnosti stále považovány za téměř bezvýznamné účastníky rozvojového procesu.

Společnost Humanitas
Rene Suša

Zvolení bývalého náměstka generálního tajemníka OSN pro politické záležitosti dr. Danila Türka prezidentem země ve volbách roku 2007 působilo jako signál, že Slovinsko si začíná uvědomovat důležitost mezinárodní dimenze, zejména mezinárodní spolupráce, a zabývat se řešením klíčových problémů současnosti. O tři roky později však téměř všechna tato naděje vyprchala. Globální témata jsou až na samém konci seznamu vládních priorit, plnění mezinárodních závazků pokulhává a nedostatečné povědomí o těchto tématech (včetně Rozvojových cílů tisíciletí) ve společnosti, zejména mezi mladými lidmi, je alarmující.

Období „krize“ dokázalo, že zemi teprve čekají radikální změny sociálních, politických a ekonomických paradigmat. Skupina odborníků z různých disciplín (ekonomie, filozofie, ochrana životního prostředí atd.) spolu s bývalým ombudsmanem a členem kabinetu vypracovala dokument s odvážným titulem *Kam po krizi?*, který právě takovou změnu požaduje. Ačkoli dokument vzbudil velký zájem médií a byl kladně přijat nejen premiérem, ale i podstatnou částí veřejnosti, během přípravy rozvojové strategie pro období 2010 – 2013 byl zcela ignorován.

Ve slovinské politice není vůbec neobvyklé, že se slova a činy z téhož zdroje rozcházejí, a přesně to je jednou ze zásadních překážek splnění Rozvojových cílů tisíciletí. Zdá se, že země jednoduše nechápe, že je součástí většího a vzájemně propojeného světa.

Nedostatek strategie pro rozvojovou spolupráci

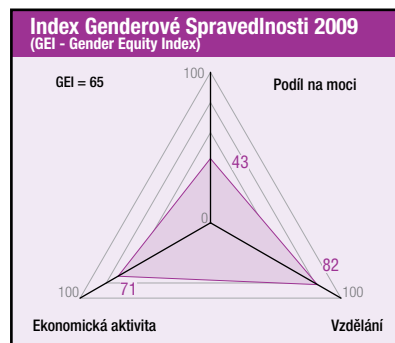
V roce 2004 Slovinsko přijalo závazek poskytovat rozvojovou pomoc. To, že se stalo členským státem Evropské unie a Světová banka mu udělila status dárcovské země, má na slovinskou politiku zahraniční pomoci trvalý vliv. Ačkoli čísla stále nejsou příliš povzbudivá (v roce 2009 vynaložila země na oficiální rozvojovou pomoc (ODA) 0,15 % hrubého domácího produktu², dá se v posledních letech vyzorovat jasný pozitivní trend (tabulka 1).

Ve srovnání s rokem 2003 se v roce 2008 celková výše ODA více než zdvojnásobila. Je nutno podotknout, že podstatnou část ODA představují platby do rozpočtu Evropské unie – v roce 2007 to bylo 18,57 milionu eur (22,2 milionu dolarů).³

Předpokládá se, že Slovinsko dosáhne cílové úrovně 0,17 % HDP v roce 2010 a 0,33 % v roce 2015, v souladu s přijatými závazky podle dohody z Monterrey a Evropského konsenzu o rozvoji. Tyto cíle jsou zahrnuty i v Rezoluci o mezinárodní rozvojové spolupráci do roku 2015 (přijaté národním shromážděním 11. července 2008) a v Zákoně o mezinárodní rozvojové spolupráci.⁴ Tento závazek bude však jen stěží udržitelný v současné situaci, kdy dochází ke škrtům v téměř každé kapitole státního rozpočtu.

Stejně důležitá jako kvantita rozvojové pomoci je i její kvalita. Odborníci z organizace AidWatch a institutu Ekvilib odhadují, že ODA je o asi 13 – 20 % uměle nadhodnocena.⁵ Velká část kritiky, týkající se nízké kvality ODA, je namířena na nedostatek transparentnosti v rozhodovacím procesu, nízkou úroveň inkluze představitelů občanské společnosti v cílových zemích a absenci dlouhodobých projektů, zejména pro nevládní organizace. (Až v roce 2010 bylo umožněno připravovat dvouleté projekty.) Mechanismy monitoringu úspěšnosti ODA jsou rovněž nedostatečné a Slovinsko stále postrádá řádný strategický plán rozvojové spolupráce. Kromě

několika historických a politických partnerství prakticky neexistují kritéria pro volbu cílových zemí a skupin.

Eva Marnová, předsedkyně SLOGA (Slovinské platformy nevládních organizací), hovoří o celé řadě klíčových nedostatků slovinské rozvojové spolupráce. Zdůrazňuje, že ve Slovinsku jde o relativně novou oblast, ke které se už od počátku přistupovalo neprofesionálně. V zemi neexistuje agentura pro rozvojovou spolupráci a místo odborníků na rozvoj tuto oblast pokrývají diplomaté ministerstva zahraničí.⁶ Diplomaté se však na svých postech střídají a dosud nebyl zaveden žádný systém evaluace efektivity rozvojové pomoci.

Zatímco multilaterální pomoc probíhá převážně prostřednictvím institucí Evropské unie a OSN, bilaterální pomoc se zaměřuje hlavně na země na Balkáně a v jihovýchodní Evropě. Slovinsko uzavřelo dohody s Albánií, Bosnou a Hercegovinou, Makedonií, Moldavskem, Černou Horou, Srbskem a Ukrajinou. V současnosti se připravuje dohoda s republikou Kosovo.⁷

Rozvojové projekty a občanská společnost

V roce 2008 proběhlo ve Slovinsku první výběrové řízení pro rozvojové projekty realizované nevládními organizacemi. Bylo vybráno osm projektů v celkové hodnotě 100 000 eur. V roce 2009 bylo v dalším kole vybráno 14 projektů v celkové hodnotě 265 000 eur.⁸ Pro období 2010-2011 bylo mezi 33 projektů nevládních organizací rozděleno 789 868 eur. Největší část těchto aktivit (12 z nich) se týká oblasti subsaharské Afriky, devět z nich

1 Matjaž Hanžek et al., *Kam po krizi?* (Lublaň, 7. prosince 2009). Ke stažení na: <www.kpv.gov.si/fileadmin/kpv.gov.si/pageuploads/datoteka_dinamika/2009_12/druga/24dec2009_kam_po_krizi_SL0.pdf>.

2 Aleš Verdirc, „Problémy mezinárodní rozvojové politiky“, referát přednesený na veřejné debatě, Ministerstvo zahraničních věcí, Lublaň, 16. dubna 2010.

3 Ministerstvo zahraničních věcí, *Proračun EU za program rozvojové pomoci*. Ke stažení na: <www.mzz.gov.si/si/zunanja_politika/mednarodno_razvojno_sodelovanje_in_humanitarna_pomoc/proracun_eu_za_programe_razvojne_pomoci/>.

4 Uradni list št.73, *Rezolucija o mednarodnem razvojnem sodelovanju do 2015* (18. července 2008). Ke stažení na: <www.uradni-list.si/_pdf/2008/Ur/uz2008073.pdf>.

5 Institut Ekvilib, *Slovenija – AidWatch poročilo in priporočila 2009: Uradna razvojna pomoč Slovenije*, Lublaň, 2009. Ke stažení na: <www.ekvilib.org/clovekove-pravice-in-razvojno/slovenija-2>.

6 Eva Marnová, osobní rozhovor, 2. května 2010.

7 Ministerstvo zahraničních věcí, *Mednarodno razvojno sodelovanje in humanitarna pomoč, 2009, op. cit.*

8 Ministerstvo zahraničních věcí, *Izjava za javnost o rezultatih javnega razpisa za sofinanciranje mednarodnih razvojnih in humanitarnih projektov nevládních organizací v 2010 in 2011* (2010). Ke stažení na: <www.mzz.gov.si/nc/si/splosno/cns/novica/article/141/26654/>.

bude probíhat na západním Balkáně, tři na Ukrajině a v Moldavsku a dvě v jiných oblastech světa. Ministerstvo zahraničních věcí podpořilo také šest globálních vzdělávacích projektů ve Slovinsku.⁹ Bylo to první výběrové řízení, které bylo otevřené i projektům pro oblasti mimo Evropu.

Jak bylo uvedeno výše, v roce 2006 byl schválen Zákon o rozvojové spolupráci i navazující rozhodnutí, ale ani jeden z těchto dokumentů nebyl dosud implementován. Občanská společnost, zastupovaná SLOGA, byla do tohoto procesu zpočátku částečně zapojena, nicméně v současnosti už tomu tak není. Jedním z důsledků je, že není konzistentně definováno postavení nevládních organizací ani jejich nárok na financování, které dosud neprobíhá dostatečně transparentním způsobem, což zdůraznili i odborníci z Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD).¹⁰ Financování rozvojové spolupráce se navíc neodehrává „pod jednou střešou“ a nejsou k dispozici sumární statistiky, které by bylo možné srovnat se závazky země. Slovinské nevládní organizace, které se zabývají rozvojovou pomocí, si stěžovaly, že ministerstvo zahraničních věcí nedodrží své závazky, pokud jde o vyhlášení výběrových řízení, podepisování dohod a včasné uvolňování příslibených finančních prostředků. Tento nedostatek vstřícnosti negativně ovlivňuje celou řadu jejich projektů.

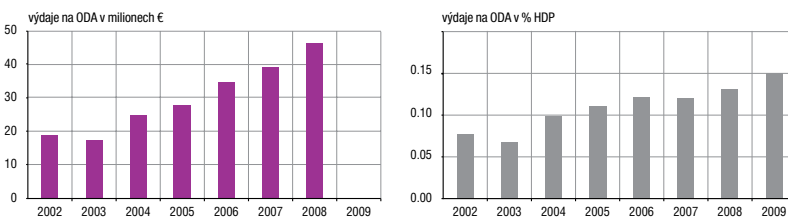
Projekty nevládních organizací podporované ministerstvem zahraničních věcí představují méně než 2 % veškeré slovinské ODA, z čehož vyplývá, že nevládní organizace jsou stále považovány za méně významné hráče na poli rozvojové pomoci, a to i přes prokazatelné úspěchy jejich projektů.

Extrémně nízké obecné povědomí o Rozvojových cílech tisíciletí

Slovinsko postrádá jasnou strategii v oblasti rozvojového vzdělávání a ve školních osnovách je mezinárodním problémům věnována jen mizivá pozornost. Ačkoli nevládní organizace a další klíčoví účastníci – jednotliví učitelé, ředitelé škol a odborníci – usilují o změnu v této oblasti, jejich úsilí zůstává nekoordinované. Je obtížné tato témata zařadit do osnov, které se soustředí na akademické problémy, zvláště když podpora relevantních institucí, zejména Ministerstva školství a tělovýchovy, je nedostatečná.¹¹

V roce 1994 doporučila Konference OSN o obchodu a rozvoji, aby se minimálně 3 % ODA věnovala na výuku

Tabulka 1: Slovinská ODA

Zdroje: Ministerstvo zahraničních věcí¹⁵; SLOGA.¹⁶

zaměřenou na globální problémy. Slovinsko za tímto cílem výrazně zaostává, protože pro tento účel vyčlenilo přibližně jen 0,13 % (60 000 eur), což je obzvlášť znepokojivé s ohledem na výsledky nedávného výzkumu, zaměřeného na povědomí o Rozvojových cílech tisíciletí (MDGs) mezi mladými lidmi (15 - 24 let), který provedly nevládní organizace Humanitas a Zavod Voluntariat.¹² Z výsledků vyplývá, že 83 % mladých lidí o MDGs nikdy neslyšelo, což Slovinsko řadí poměrně blízko k průměru Evropské unie 82 %. Vzhledem k tomu, že se tyto výsledky týkají populace, která je stále součástí vzdělávacího procesu, jsou velmi neuspokojivé. Více než dvě třetiny respondentů kromě toho odpověděly záporně na otázku, zda podle jejich názoru budou MDGs splněny do roku 2015.¹³

Výzkumníci poukázali na výrazný nedostatek komunikace mezi mládeží, nevládními organizacemi a vládou. Potenciální zájem mladých lidí o spolupráci s nevládními organizacemi na řešení rozvojových problémů zůstává nevyužit. Nízká úroveň zapojení mladých lidí do projektů a/nebo činnosti nevládních organizací představuje klíčovou výzvu ve snaze dosáhnout většího společenského zájmu a účasti na dosažení Rozvojových cílů tisíciletí.

Podle odborníka na rozvojové vzdělávání, Francio Iskry ze společnosti Humanitas, by lepší komunikace mezi všemi úrovněmi (vláda, nevládní organizace, mládež) mohla vyvolat výrazný pokrok v alespoň základním povědomí o Rozvojových cílech tisíciletí.¹⁴ Slovinské nevládní organizace trpí nedostatkem financování a postrádají dostatek personálu na to, aby tento problém efektivně vyřešily. Další problém představuje fragmentace nevládních organizací, které se obvykle soustředí na práci v jedné či

dvou klíčových oblastech. Jejich aktivity jsou velmi členité a v mnoha případech jen nepřímo přispívají k naplnění MDGs. I vládu trápí problémy podobné těm v sektoru nevládních organizací, protože každý úsek se zabývá jen svou úzce vymezenou problematikou, což je překážkou integrovaného přístupu.

Dalším klíčovým tématem zůstává koherence politiky, na které je rozhodně co zlepšovat – nejen na úrovni Evropské unie, kde jde už přímo o módní termín, ale i na národní úrovni. To je obzvlášť patrné, pokud vezmeme v úvahu dosažení 7. cíle z MDGs: zajistit udržitelný stav životního prostředí. Podle dr. Dušana Pluta, odborníka na ochranu životního prostředí, Slovinsko v současnosti 2–4krát přesahuje globálně přijatelnou úroveň vypouštění skleníkových plynů i využívání přírodních zdrojů.¹⁷ Obecně vzato v zemi přetrvává tlak na životní prostředí, přičemž hospodářský rozvoj je často založen na vyčerpávání environmentálního kapitálu. Ale i přes opakovanou varování ze strany předních odborníků, externích pozorovatelů a nevládních organizací se země dál ubírá cestou zastaralých, energeticky neúčinných a nákladných technik.

Například nová hnědouhelná elektrárna, která se měla stát jedním z pilířů nové slovinské energetické koncepce, je častým tématem diskusí, ačkoli je veřejnosti prezentována jako „řešení příznivé pro přírodu“. To je velmi znepokojivé, neboť země byla už několikrát důrazně varována a hrozí jí vážné finanční postihy za stále narůstající emise CO₂ a neschopnost dosáhnout závazků dle Kjótského protokolu. Celková výše pokuty se odhaduje na 80 milionů eur – částku dvojnásobně vyšší než celá slovinská ODA.¹⁸ ■

9 Ministerstvo zahraničních věcí, „Rezultati javnega razpisa za sofinanciranje mednarodnih razvojnih in humanitarnih projektov nevladnih organizacij v 2010 in 2011“, 2010. Ke stažení na: <www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/foto/1003/Rezultati_javnega_razpisa_za_sofinanciranje_mednarodnih_razvojnih_in_humanitarnih_projektov_nevladnih_organizacij_v_letih_2010.doc>.

10 Institut Ekvilib, *op. cit.*

11 Johannes Krause, „DE Watch, dodatek I – profily zemí“, nepublikovaná zpráva, 2010.

12 Maja Dolinar in Francio Iskra, „Zpráva A.W.A.R.E. Grid pro Slovinsko“, nepublikovaná zpráva, 2010.

13 *Tamtéž.*

14 Francio Iskra, osobní rozhovor, 2. května 2010.

15 Ministerstvo zahraničních věcí, *Mednarodno razvojno sodelovanje Republike Slovenije 2002–2004*, Lublaň, 2005. Ke stažení na: <www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/dokument/mednarodno_humanitarno_sodelovanje.pdf>.

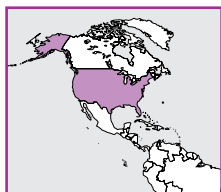
MFA, *Mednarodno razvojno sodelovanje in humanitarna pomoc*, 2009. Ke stažení na: <www.mzz.gov.si/zunanja_politika/mednarodno_razvojno_sodelovanje_in_humanitarna_pomoc/>.

16 Robin Dewa, *Priročnik o uradni razvojni pomoči* (Lublaň: SLOGA, 2009). Ke stažení na: <www.ekvilib.org/images/stories/priponke/zagovornstvo_lobranje/oda/aktivnosti/sloga_priročnik_oda2.pdf>.

17 Dušan Plut, *Trajnostni razvoj med mavricco teorij in skromno prakso* (2010). Ke stažení na: <www.planbzaslovenijo.si/upload/trajnostni-razvoj/plut-besedilo.pdf>.

18 Keith Miles, „Osemdeset milijonov je evrov težka obdavčitev Slovenije ni pravična“, *Finance* 150, 2009. Ke stažení na: <www.finance.si/254341/Osemdeset_milijonov_evrov_te%BEka_obdavv%E8itev_Slovenije_ni_pravi%E8na>.

„Lidé na prvním místě“ jen pokud dojde k odvážným reformám

Spojené státy i nadále hrají unikátní a vůdčí roli v určování globálních priorit, ale hospodářský kolaps a nově rozpoznaná hrozba klimatických změn dramaticky zvýšily vlastní potřeby země a vytvořily nová rozpočtová omezení pro rozvojovou pomoc. Nejhorší hospodářská krize od roku 1929 urychlila několik desítek let trvající erozi tvrdě vydělaných zisků v oblasti lidských práv, hospodářských příležitostí a sociální spravedlnosti. Zároveň se však občanská sdružení, lidé aktivní na komunitní úrovni a sociální podnikatelé po celé zemi rozhodli přispět s novými a inovativními strategiemi při řešení nejvýraznějších problémů země.

Global-Local Links Project

Tanya Dawkinsová

Center of Concern

Aldo Caliari

Institute for Agriculture and Trade Policy

Karen Hansen-Kuhnová a Alexandra Spieldochová

Hunger Notes

Lane Vanderslice

Spojené státy byly jednou ze 189 zemí, které se na historickém Summitu tisíciletí OSN v roce 2000 zavázaly k naplnění Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs). Summit k MDGs v roce 2010 nepochybně vyjádří obavy milionů lidí z USA i ze světa, jejichž zájmy jsou stále podkopávány hospodářskou a finanční architekturou, která není schopná upřednostnit jejich zájmy. Toto setkání bude kromě toho příležitostí zavčas připomenout vládám i organizacím občanské společnosti závazky vyplývající z Miléniové deklarace: svět bez chudoby.

V roce 2009 prezident Barack Obama potvrdil, že Rozvojové cíle tisíciletí jsou „cíli Ameriky“. Úsilí a investice nutné k řešení problémů vymezených v rozvojových cílech, jako chudoba či hlad, vzdělání, genderová rovnost, zdraví matky a dítěte, HIV/AIDS a udržitelná životní prostředí, jsou nutné v USA stejně jako ve zbytku světa.

Nejhorší hospodářská krize posledních desetiletí urychlila dlouhodobou erozi obtížně vydělaných zisků na poli lidských práv a společenských jistot v USA. Roky oficiální veřejné politiky, která dávala přednost tržní logice před investováním do lidí a komunit, prohloubily a posílily dopad krize.

Potřeba lokálních, regionálních a národních cílů a zodpovědnosti za blahobyt jednotlivců i komunit nebyla nikdy viditelná více než dnes. V září 2009 oznámil Statistický úřad USA výrazný vzestup v míře chudoby, z 12,5 % v roce 2007 na 13,2 % v roce 2008.¹ Očekává se, že údaje za roky 2009 a 2010 budou v tomto trendu pokračovat. Nejbohatší 1 % domácností mezi lety 2002 a 2007 absorbovalo dvě třetiny celkových příjmů, což vedlo k nejvyšší úrovni koncentrace příjmů od roku 1928.²

Předpokládá se, že úroveň zaměstnanosti v ekonomicky nejvyspělejších zemích včetně USA se nevrátí na předkrizovou úroveň dřív než v polovině roku 2013,

přičemž obnova dalších indikátorů zaměstnanosti se zpozdí až do roku 2014.³ V lednu 2009 činila nezaměstnanost 18,9 % pro lidi ve věku 16-24 let, 8,6 % pro věkovou kategorii 25-54 a 6,8 % pro osoby starší 55 let, což znamenalo oproti roku 2007 nárůsty o 7,5 %, respektive 4,5 % a 3,6 %. Podle rasy činila nezaměstnanost dle oficiálních údajů 16,5 % u černochů, 12,6 % u hispánců a 8,7 % u bělochů, což znamená vzestup o 7,5 %, 6,3 % respektive 4,3 %.⁴ Nezaměstnanost mezi černochy dnes dosahuje úrovně srovnatelné se 30. lety, u černých teenagerů vystoupala dokonce na šokujících 38 %.⁵

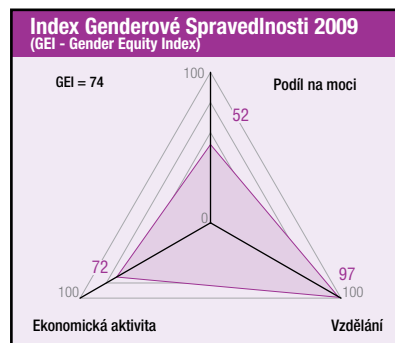
Zatímco nárůst nezaměstnanosti a nedostatečné zaměstnanosti byl jak ve Spojených státech, tak i jinde na světě důkladně zdokumentován, málo pozornosti se věnuje snad ještě nebezpečnějšímu trendu, který krizi předcházel – hospodářskému růstu bez pracovních příležitostí. Mezi lety 1999 až 2009 i přes pozitivní makroekonomické indikátory zaměstnanost ve Spojených státech nerostla.⁶ To je důkazem potřeby agresivnějšího a více inovativního úsilí o vytváření nových pracovních míst, přepracování programu podpory v nezaměstnanosti a přehodnocení společenské smlouvy. Dodnes ani sebestoprověřitelné pobídkové programy neuspěly v boji s dlouhodobými projevy tohoto nového hospodářského prostředí.

3 Mezinárodní organizace práce, „Globální dohoda o zaměstnanosti: Severní Amerika“. Ke stažení na: <www.ilo.org/jobspace/country/lang--en/WCMS_124402/index.htm>.

4 Institut pro hospodářskou politiku, „Nezaměstnanost klesá na 9,7 %, přestože další lidé přicházejí o zaměstnání.“ Ke stažení na: <www.epi.org/publications/entry/jobs_picture_20100205/>.

5 Orlando Patterson, „Za afroamerické ideály: virtuální deprese – proč?“ *The Nation*. Ke stažení na: <www.thenation.com/article/36882/african-americans-virtual-depression>.

6 Barry Lynn a Phillip Longman, „Kdo rozbil americký stroj na pracovní místa?“ *Washington Monthly Webcast*, 4. března 2010. Ke stažení na: <www.washingtonmonthly.com/features/2010/1003.lynn-longman.html>.

Zvláštní zpráva OSN o bytové situaci z roku 2009 chválila vládu za její odhodlání zvýšit bytovou výstavbu, zlepšit přístupnost hypoték a pomoci rozvoji sousedství a lidem v nouzi, kterou vyjadřuje zákon o obnově a reinvesticích. Zpráva zároveň poukázala na alarmující trend: Miliony chudých Američanů dělí stále větší překážky od dostupného a kvalitního bydlení, což dokazuje i rostoucí počet rodin a jednotlivců, kteří žijí jako bezdomovci, v útulcích nebo v jiných neadekvátních podmínkách.⁷ Asi 30 % z 50 milionů majitelů domů vlastní dům, jehož aktuální hodnota je nižší než zůstatek hypotéky, a tento podíl by se do konce roku 2011 mohl zvýšit až na 50 %.⁸

V roce 2010 prezident po vleklých legislativních bitvách podepsal průlomový Zákon o dostupnosti zdravotní péče. Někoho zklamala absence možnosti platit si účast na federálním, státní správou provozovaném programu, známém též jako veřejná alternativa. Nový zákon však obsahuje ustanovení, která zvyšují zodpovědnost pojištěných, snižují náklady zdravotní péče a rozšiřují možnosti poskytované péče pro všechny Američany.⁹

Otázka priorit: Sledujte peníze

Úsilí vlády řešit domácí problémy, které sahají od školství přes energetickou nezávislost a rozvoj drobných podniků až po hlad a chudobu, je omezené prioritami federálního rozpočtu. K dnešnímu dni bylo vynaloženo 1,05 bilionu dolarů na financování válek v Iráku a Afghánistánu, včetně rezervy ve výši 136,8 miliardy, vyčleněné v rozpočtu

7 Viz: <www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/13session/A.HRC.13.20.Add.4_en.pdf>.

8 Leo Hindery, Jr., „Naše nepěkné tajemství: Kdo je v Americe opravdu chudý?“ *AlterNet*, 9. března 2010. Ke stažení na: <www.alternet.org/story/145950/>.

9 „Výklad nového zákona – HealthCare.gov“. Ke stažení na: <www.healthcare.gov/law/about/index.html>.

1 Gregory Acs, „Chudoba ve Spojených státech, 2008“, *The Urban Institute | Research of Record*. Ke stažení na: <www.urban.org/url.cfm?ID=901284>.

2 Úřad viceprezidenta Spojených států amerických, „Pravidelná zpráva pracovní skupiny Bílého domu pro záležitosti střední třídy“, únor 2010. Ke stažení na: <www.whitehouse.gov/sites/default/files/microsites/100226-annual-report-middle-class.pdf>.

pro účetní rok 2010.¹⁰ Navrhovaný rozpočet armády pro rok 2011 představuje třináctinásobek součtu všech nevojenských výdajů na mezinárodní vztahy, včetně ministerstva zahraničí, které v roce 2009 utratilo asi 54 miliard. Pokud bude tento rozpočet schválen, bude to znamenat, že stát utratí na vojenské výdaje 16 dolarů na každý dolar vynaložený na domácí bezpečnost, a 7 dolarů na každý dolar vynaložený na mezinárodní vztahy a domácí bezpečnost dohromady.

Ačkoli finanční krize zhoršila výrazný rozpočtový deficit, který byl odkazem předchozí administrativy, klíčem k řešení tohoto deficitu je rostoucí militarizace federálních výdajů. Prezident Obama i ministr obrany Robert Gates vyjádřili svůj záměr omezit vojenské výdaje.¹¹ Obamova kampaň, která slibovala „dynamickou změnu“, by vyžadovala seškrtat – nejenom zpomalit – nárůst po Bushově vládě poděděných vojenských výdajů, které dnes polykají větší podíl HDP než kdykoli jindy od 2. světové války.¹²

Občanské organizace včetně celé řady vlivných osobností předkládají celou paletu rozpočtových návrhů od reformy pozemkové daně po ukončení daňových slev pro domácnosti s ročním příjmem přes 250 000 dolarů, které zavedla Bushova vláda. Prezident Obama založil Národní komisi pro fiskální zodpovědnost a reformu, která má mandát hledat způsoby, jak do roku 2015 zvýšit rozpočet a zlepšit dlouhodobě fiskální zdraví země. Komise se v následujících měsících bude zabývat celou řadou návrhů včetně snížení vojenských výdajů a zdanění finančních spekulací.¹³

Rekonstrukce americké důvěryhodnosti na globální úrovni: smíšený pokrok

Prezident Obama narazil na cestě za svým slibem zdvojnásobit rozvojovou pomoc na celou řadu překážek. Hospodářská krize, dramatické rozšíření hladomoru ve světě a nové hrozby klimatických změn dramaticky zvýšily globální potřeby a zároveň zatížily domácí rozpočet dalšími omezeními. Součástí prezidentových rozpočtových požadavků na účetní rok 2011 bylo 56 miliard dolarů na zahraniční rozvojovou pomoc, což je sice významný nárůst oproti rozpočtu pro rok 2010, ale stále méně než jedna desetina armádního rozpočtu. Patří sem 18 miliard dolarů na boj s hladomorem a rozvojovou pomoc, 1,9 miliardy dolarů na potravinovou pomoc a 16 miliard dolarů na bezpečnostní pomoc (včetně zahraniční vojenské asistence a programů na boj proti obchodu s narkotiky).¹⁴

Strukturální problémy v rozvojové pomoci stále čekají na vyřešení. V současnosti ji zabezpečuje 24 vládních agentur, z nichž některé se zbytečně opakují nebo si navzájem odporují. Prezidentská direktiva o globální rozvojové politice má za úkol revidovat současný systém a doporučit změny. Kongres také pracuje na legislativě, která by měla přepracovat zahraniční rozvojové programy, ale podobně jako v mnoha dalších případech dochází k odkladům, které si vyžádaly dohady o zdravotní péči a finanční reformě.

Mezi slibné návrhy patří zásadní nová iniciativa, která by měla zavést komplexní přístup ke globální potravinové krizi a podpořit nové investice do udržitelného zemědělství a upřednostňování programů pro malé farmáře a ženy. Na druhou stranu vláda i nadále obhajuje liberalizaci obchodu jako řešení globálního hladovění, přestože existují jasné důkazy, že právě volný obchod poškodil výrobce potravin po celém světě. Stejně tak vláda dává přednost biotechnologiím, ačkoli existují závažné důkazy, že tyto programy nijak významně nepřispívají k dostupnosti potravin.

Spojené státy i nadále hrají unikátní a vedoucí úlohu ve vytváření globálních priorit, zejména v neustávajícím úsilí redefinovat globální finanční architekturu. Do mezinárodních hospodářských a politických vztahů však stále častěji zasahují i geopolitická uskupení jako G20 nebo BRICS.¹⁵ Často zaznává názor, že právě vláda USA nese zodpovědnost za globální hospodářskou a finanční krizi roku 2008, protože byla příliš laxní při regulaci vlastního finančního systému a příliš dlouho se zastávala globální deregulace a liberalizace obchodu a finančníctví. Tyto politiky, prosazované systematicky pomocí Světové banky a Mezinárodního měnového fondu už od 80. let minulého století, zvýšily zranitelnost ekonomik rozvojových zemí vůči vnějším vlivům, což následnou krizi citelně prohloubilo.

Vláda byla v Kongresu i v zahraničí kritizována za to, že na londýnském summitu G20 v roce 2009 podporovala bezprecedentní injekci do Mezinárodního měnového fondu ve výši 750 miliard dolarů. Fond se pohyboval na hraně zbytečnosti, protože jeho chování během předchozích krizí vytvořilo všeobecnou atmosféru nedůvěry, ale příliv nových prostředků mu umožnil zaujmout ústřední roli v reakci na krizi, aniž by musel přistoupit k nutným vnitřním reformám a vnějším změnám, jako je například zásadní revize pravidel, která již dlouho prosazoval pro žadatele z řad rozvojových zemí, včetně omezení fiskální politiky, které zpomaluje hospodářský růst a prohlubuje průběh recesí. Negativní dopad těchto předpisů je jasné vidět na chování některých z jeho hlavních podílníků (včetně Spojených států amerických), které je zcela odlišné od toho, jež se vyžaduje od rozvojových zemí.

Neschopnost MMF provést základní reformy podkopává i sebevíc inovativní návrhy. Tak tomu bylo například u injekce 283 miliard dolarů do Zvláštních práv čerpání (Special Drawing Rights, SDR), což jsou aktiva, která příjemce může použít buď jako bezúročnou rezervu nebo na zprostředkování půjčky tvrdé měny za preferenční úrokovou sazbu. Vzhledem k tomu, že SDR se rozděluje na základě velikosti podílu členských zemí v MMF, zabránil tento krok zavedení důležitých inovací, které mohly prospět zejména rozvojovým zemím. Rychle

se zhoršující zadluženost mnoha zemí, které trpí rostoucím fiskálním deficitem a klesajícími příjmy z vývozu, by mohla být zmírněna spíše kombinací větší flexibility a dalších kol oddlužení a dluhových moratorií než dalšími zadlužováními těchto zemí.

Výhled do budoucnosti: nutnost odvážných reforem

Výsledky sčítání obyvatel v roce 2010 přinesou důležité informace o nových příležitostech a výzvách, které vyžadují pozornost občanů i politiků, zejména pokud jde o vyspravení poškozených míst v bezpečnosti, sociální a fyzické infrastruktury země. V tomto směru je třeba vynaložit úsilí, které bude přesahovat nezbytné krátkodobé intervence, jež poskytují pobídková opatření.

Prezident i veřejnost dostali několik tvrdých lekcí o tom, jak těžké je prosadit „změnu“ ve stále jedovatějším politickém prostředí. Občanská společnost musí i nadále požadovat od politiků skutečné vůdcovství a řešení problémů, které se lidí dotýkají v jejich běžném životě. Občanské skupiny, místní samosprávy a představitelé komunit po celé zemi přicházejí s odvážnými řešeními pro velkou část tíživých problémů. Na národní úrovni jde například o vznik nové entity, zabývající se ochranou lidských práv, která by dohlížela na dodržování ekonomických, sociálních a kulturních práv spolu s občanskými a politickými právy, a zároveň požadovala další kroky k ratifikaci dlouho stagnující Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW). Všechno toto úsilí vyžaduje strategické partnerství s představiteli vlády.

Spojené státy mají bezprecedentní příležitost podniknout už dlouho potřebnou reformu ekonomické a finanční architektury doma i v zahraničí. V roce 1944, během jednoho z klíčových období pro Spojené státy a celý svět, prezident Franklin D. Roosevelt požadoval rychlé přijetí „listiny hospodářských práv“. Jeho vize se skládala z práva na zdravotní péči, na vzdělání a na zaměstnání se mzdou dostačující na nákup adekvátních potravin, ošacení, důstojného bydlení a odpočinku, a to spolu se záchrannou sítí, která by poskytovala ochranu před obezračením způsobeným stářím, nemocí, nehoudu nebo nezaměstnaností. „Nemůžeme být spokojeni, ať už je všeobecná životní úroveň sebevyšší, pokud část našich občanů – ať je to jedna třetina, pětina nebo desetina – trpí nedostatkem jídla či oblečení, nemá střechu nad hlavou či žije v nejistotě.“¹⁶

Země a celý svět bez chudoby, založený na principech demokracie, lidských práv, spravedlnosti v příležitostech a hospodářství je nepochybně dosažitelný. K naplnění těchto cílů je potřeba odvaha, vize a energie, která ve snaze o hospodářskou obnovu bude klást lidi na první místo. ■

10 Projekt národních priorit „Náklady války“. Ke stažení na: <www.nationalpriorities.org/costofwar_home>.

11 Ewan MacAskill, „Ministr obrany USA ohlásil rozsáhlé škrtky na podporu vyvážení rozpočtu“, *The Guardian*, 6. dubna 2009. Ke stažení na: <www.guardian.co.uk/world/2009/apr/06/robert-gates-defence-budget-cuts>.

12 Miriam Pembertonová a Suzanne Smithová, „Rozpočet zatím neprošel dynamickou změnou“ ve výdajích na obranu“. Institut pro politická studia: Od slov k činům v míru, spravedlnosti a ochraně životního prostředí, 26. února 2009. Ke stažení na: <www.ips-dc.org/articles/1118>.

13 Výbor pro zodpovědný federální rozpočet, „Obama ustavil deficitovou komisi“, 18. února 2010. Ke stažení na: <crfb.org/blogs/obama-establishes-deficit-commission>.

14 Ken Forsberg a Viraf Soroushian, „Federální zdroje pro klíčové projekty rozvojové spolupráce v účetní roce 2010“, *InterAction*, 10. ledna 2010. Ke stažení na: <www.interaction.org/document/Budget_Appropriations_Chart>.

15 Brazílie, Rusko, Indie, Čína a Jižní Afrika.

16 „Text Zprávy o stavu Unie F. D. Roosevelta z roku 1944“, Prezidentská knihovna a muzeum Franklina D. Roosevelta. Ke stažení na: <www.fdrlibrary.marist.edu/archives/address_text.html>.

Absence strategie pro boj proti ekonomické a sociální nejistotě

Obyvatelé Srbska se potýkají se silicí ekonomickou a sociální nejistotou, která pramení z nedostatku důstojných pracovních příležitostí, vysoké míry korupce a nedostatečné vymahatelnosti práva. Přírusn přímých zahraničních investic se zpomalil kvůli globální finanční krizi a ekonomika se tak stala křehčí a méně stabilní. Protikrizová opatření jsou založena na přijímání nových půjček od mezinárodních finančních institucí a snižování veřejných výdajů na školství, zdravotnictví a důchody, ačkoli všechna tato opatření představují pro obyvatele zvýšené riziko chudoby.

Asociace pro technologii a společnost
Mirjana Dokmanovićová, PhD
Danica Drakulićová, PhD

Globální finanční a hospodářská krize zasadily srbské už tak slabé a nestabilní ekonomice těžkou ránu. Hlavními problémy se staly nízká úroveň investic a vývozu, rostoucí nezaměstnanost a nízká likvidita. Přímé zahraniční investice (FDI) činily v roce 2009 jen 1,5 miliardy dolarů, zatímco pro udržení dlouhodobé makroekonomické stability a hospodářského růstu kolem 5 % je zapotřebí 5-7 miliard dolarů ročně. Podíl FDI na hrubém domácím produktu (HDP) byl 3,9 % a v rámci domácí poptávky byl zaznamenán významný pokles ve výši 25,2 %.¹ Vysoké investiční riziko, korupce a slabé instituce představují (spolu s úbytkem finančních zdrojů na globální úrovni) hlavní překážky udržení FDI.

Snížení ekonomické aktivity v roce 2009 představovalo 12,1 % (průmysl), 25,1 % (stavebnictví), 12,3 % (maloobchodní prodej) a 8 % (turizmus). Zahraniční obchod se propadl jak na straně vývozu (19,7 %), tak i dovozu (28 %). To mělo částečně pozitivní dopad, protože došlo ke snížení deficitu platební bilance na 7 miliard dolarů (o 39,9 % méně než v roce 2008)², a ke zvýšení hodnoty vývozu oproti dovozu o 53,4 %.³ Zahraniční dluh země činil 70,4 % DPH⁴, rozpočtový deficit dosahoval výše 3,2 % HDP a veřejný dluh byl 31,3 % HDP.⁵ Hodnota obratu na bělehradské burze se oproti roku 2008 propadla o 41,9 %. Míra nezaměstnanosti činila 15 %, téměř o dva procentní body více než v roce 2008.

Hospodářský úpadek se v druhé polovině roku 2009 zpomalil díky několika hospodářským a monetárním opatřením vlády. Mezi ně patřily:

- snížení veřejných výdajů zmrazením důchodů a mezd ve veřejném sektoru;
- dohoda o stand-by úvěru ve výši 3,85 miliardy dolarů od MMF;
- finanční podpora Světové banky, Evropské banky pro obnovu a rozvoj a Evropské unie; podpora Ruska a Číny pro infrastrukturní projekty;

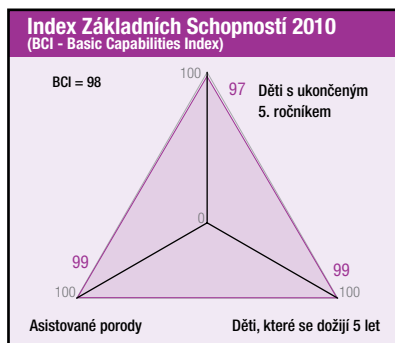
1 Národní banka Republiky Srbsko, „Zpráva o inflaci“, 2009.

2 Ministerstvo financí, „Bulletin veřejných financí“, 2009.

3 Ministerstvo financí, „Analýza makroekonomických a fiskálních trendů v roce 2009“. Ke stažení na: <www.mfin.sr.gov.yu/download/pdf/public_finance/>.

4 Národní banka, *op. cit.*

5 Ministerstvo financí, „Bulletin veřejných financí“, *op. cit.*

- zvýšení fiskálního deficitu ze 3 % na 4,5 %, schválené MMF v říjnu 2009 a začleněné do makroekonomického rozpočtového rámce pro rok 2010;
- další úvěrové kapacity od MMF ve výši 470 milionů dolarů na posílení devizových rezerv a stability směnného kurzu měny;
- opatření na posílení ekonomické likvidity.

V roce 2009 banky schválily úvěr ve výši 1 miliardy eur (tehdy kolem 1,3 miliardy dolarů), z nějž bylo 1,15 miliardy dolarů určeno na posílení likvidity a zbytek na dotace spotřebitelských úvěrů. Tato stimulační opatření zastavila propad v průmyslové výrobě a zahraničním obchodu. Srbská ekonomika však stále není pro investory dostatečně atraktivní. Srbská národní banka odhaduje stupeň ekonomické otevřenosti národního hospodářství na 6,3%.⁶ Srbsko se umístilo na 93. příčce ze 134 na žebříčku globální konkurenceschopnosti Světového ekonomického fóra.

Hospodářské aktivity jsou zatíženy vysokou zadlužeností společností a nedostatkem levných úvěrů na podporu vývozu zboží. Rozpočtové příjmy byly na počátku roku 2010 o 10 % nižší než ve stejném období roku 2009. Běžné příjmy poklesly o 7,8 %, zatímco daňové příjmy se propadly o 7,8 % a nedaňové o 8,1 %. Významnější příjmy založené na daních, vyjma spotřebních daní, se ve srovnání s rokem 2008 snížily, zatímco příjmy ze spotřebních daní v nominálním vyjádření vzrostly o 22,4 % a sociální příspěvky činily 1,9 %.⁷

Vláda nedávno oznámila schválení dalšího protikrizového balíčku, který mnozí považují za politickou pózu před blížícími se volbami. Proto Srbové slychají od premiéra Mirka Cvetkoviće rozporuplná tvrzení, jako když v říjnu 2009 prohlašoval, že Srbsko už hospodář-

6 *Tamtéž.*

7 Ministerstvo financí, „Bulletin veřejných financí“, *op. cit.*

skou krizi překonalo,⁸ a o šest měsíců později oznámil, že o tom neexistují žádné důkazy.⁹

Rostoucí chudoba

Podle ministerstva práce a sociálních věcí se chudoba v roce 2009 rozšířila na téměř 700 000 lidí žijících pod hranicí chudoby a 160 000 příjemců sociálních dávek.¹⁰ Skutečný podíl lidí žijících v chudobě však bude vyšší, až 60 %,¹¹ protože oficiální údaje neberou v úvahu indikátory jako dostupnost zdravotní péče, péče o dítě, vzdělání a důstojného zaměstnání.

Mezi nejzranitelnější skupiny společnosti patří děti. Konference o dětech a chudobě, kterou v Bělehradě v říjnu 2009 uspořádalo ministerstvo práce a sociálních věcí, Kancelář pro technickou pomoc a výměnu Evropské komise, UNICEF a srbský parlament, vyzdvihla potřebu monitorovat dopady hospodářské krize na děti a rodiny a pokračovat v reformách sociální politiky.¹² Zhoršující se životní podmínky jsou doprovázeny stále častějšími případy násilí na ženách a dětech, omezením školní docházky a klesající kvalitou péče o děti. Monitoring Rozvojových cílů tisíciletí pro Srbsko zdůrazňuje soustavné prohlubování propasti ve vzdělání mezi dětmi z různých socioekonomických a etnických skupin a poukazuje na nedostatečnost současného vzdělávacího systému a nutnost implementovat inkluzivní vzdělávání.

Rostoucí chudoba byla jedním z hlavních témat debaty mezi vládními úředníky a zástupci komerční sféry na Obchodním fóru v březnu 2010. Ačkoli všichni souhlasili, že boj proti chudobě je primárně závislý na hospodářské politice vlády, nezazněly žádné konkrétní návrhy stran toho, jak by tato politika měla vypadat, kromě vzniku nového zákona o sociálním zabezpečení, který by měl být schválen v roce 2010 a měl by zvýšit úroveň sociálních dávek i počet jejich příjemců.¹³

8 Economist Media Group, „Cvetković: Srbsko na konci ekonomické krize“, *EMportal*, 16. října 2009. Ke stažení na: <www.emg.rs/vesti/srbija/101568.html>.

9 Economist Media Group, „Cvetković: Neexistují spolehlivé důkazy o tom, že krize je u konce“, *EMportal*, 9. března 2010. Ke stažení na: <www.emg.rs/vesti/srbija/115224.html>.

10 Viz: <www.danas.rs>.

11 Aleksandar Rodić, „Přežívání o polovce ze zbytků zeleniny“, *Blic Online*, 28. února 2010. Ke stažení na: <www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/178682/Zivot-na-corbi-od-bacenog-povrca>.

12 Economist Media Group, „Počet chudých narůstá, zvláště ohroženy jsou děti“, *EMportal*, 19. října 2009. Ke stažení na: <www.emg.rs/vesti/srbija/101841.html>.

13 B92, „Jak snížit nezaměstnanost v Srbsku“, *B92 Online*, 11. března 2010. Ke stažení na: <www.b92.net/info/vesti/index>.

Rostoucí nezaměstnanost, stávky a protesty

Nevládní organizace zabývající se ochranou lidských práv, například Bělehradské centrum pro lidská práva, varují, že hospodářská a společenská práva upadají a zranitelné skupiny - zejména Romové, děti, postižení a ženy - jsou tímto procesem zvlášť ohrožené.¹⁴

Vzhledem k obtížím s překonáváním dopadů krize mnoho společností vyhlásilo bankrot nebo se pokusilo minimalizovat náklady, a to mimo jiné snížením mezd a benefitů pro zaměstnance. Společnosti omezovaly mzdy (se slibem, že jde pouze o dočasné opatření) nebo úplně přestaly platit příspěvky na sociální pojištění. Více než 133 000 Srbů během roku 2009 a na počátku roku 2010 ztratilo zaměstnání. Odhad pro rok 2010 zní, že o práci přijde více než 100 000 zaměstnanců (tedy asi 450 denně),¹⁵ přičemž pravděpodobnost, že najdou uplatnění v neformální ekonomice, je kvůli negativním dopadům ekonomické krize na stavebnictví a zemědělství také čím dál nižší.¹⁶

Minimální hodinová mzda činila v březnu 2010 1,16 dolaru, což je částka, která se už více než rok nezměnila, protože asociace zaměstnavatelů odmítla přistoupit na požadavky odborů. Kvůli nedostatku společenského dialogu se v roce 2009 a na počátku roku 2010 desítky tisíc dělníků rozhodly stávkovat, a v reakci na zdánlivou lhostejnost vlády a zaměstnavatelů se často pouštějí do extrémních forem protestů jako hladovka či blokády silnic a železnic. Aby se omezilo propouštění, byla v červenci 2009 schválena novela zákoníku práce, která prodloužila období, kdy zaměstnavatel může zaměstnanci nařídít placené volno, na více než 45 dní v roce. Toto opatření však dosud nemělo žádný efekt.

Odbory varují, že nemají žádné prostředky, jak prosazovat pozitivní změny, kromě opakování stávek.

Úvěry a veřejné služby

Omezení veřejných výdajů, zejména důchodů a mezd, je hlavním tématem vyjednávání mezi srbskými úředníky a mezinárodními finančními institucemi.¹⁷ Albert Jaeger, vedoucí delegace MMF v Srbsku, prohlásil, že úvěrové instituce od vlády požadují, aby předložila jasné plány na omezení veřejných výdajů, „reformu státní administrativy, penzijního systému, školství a zdravotnictví,“ jestli chce opět získat přístup k úvěrům.¹⁸ Vláda odmítla návrh MMF na zvýšení daně z přidané hodnoty (DPH) a snížení mezd a platů ve veřejném sektoru a místo toho předložila návrh reformy veřejného sektoru.

V srpnu 2009, po programové revizi MMF, vláda přijala Plán sociální péče, založený na „reformách“, což v tomto případě znamenalo škrtů v rozpočtu na zdravotní péči a vzdělání a omezení počtu státních zaměstnanců. Plán rovněž zahrnuje snížení počtu učitelů, tříd a základních škol a zavírání specializovaných škol pro postižené děti. Výsledkem této „reformy“ je zrušení 11 000 z 90 000 tříd, které dětem z venkovských oblastí a postiženým dětem znesnadní přístup k základnímu vzdělání. Stejně tak se „reforma“ zdravotnictví zakládá na snížení počtu zaměstnanců zdravotnických zařízení, revizi dotací a uzavření celé řady zdravotnických zařízení, to vše údajně za účelem „rozpočtových úspor“.

Dochází ke změnám a úpravám legislativy, které jsou motivované snahou vyhovět požadavkům mezinárodních finančních institucí, ale ruší již dříve získaná práva. Nový srbský zákon o zaměstnanosti,

schválený v květnu 2009, zrušil nárok žen, které v průběhu těhotenství přijdou o pracovní místo, na výplatu podpory v nezaměstnanosti po dobu delší než jeden měsíc. Zákon zároveň zpřísnil podmínky, za kterých vzniká právo na podporu v nezaměstnanosti u lidí, kteří o práci přišli během pracovní neschopnosti. Těhotenství je považováno za „nemoc“ a vztahují se na něj stejné podmínky.¹⁹

Globální hospodářská krize nese na rozsáhlém propouštění jen částečný podíl viny. Podle odborových svazů a ekonomů je rostoucí nezaměstnanost také důsledkem nezdopovědné hospodářské politiky vlády a špatných modelů privatizace.²⁰ Média upozornila na mnoho případů pochybné privatizace. Komisaríát pro boj proti praní peněz odhaduje, že ročně dojde k vyprání více než 2 miliard dolarů, většinou prostřednictvím privatizace;²¹ tento úřad eviduje více než 1700 případů podezřelé privatizace, ale doposud padlo jen v jednom z nich soudní rozhodnutí. V zemi se dále šíří korupce. Průzkum z roku 2009 poukázal na skutečnost, že veřejnost považuje školství, zdravotnictví a soudnictví za nejsilnější zkorumpované oblasti, a že každý pátý obyvatel zaplatil za (údajně bezplatnou) zdravotní péči, když ji potřeboval.²²

Makroekonomická strategie vlády je zaměřena na snížení strukturálního fiskálního deficitu omezením důchodů a mezd pracovníků ve veřejném sektoru a zvýšením investic do infrastruktury v souladu s doporučením MMF.²³ Zatím však neexistuje žádná vize ani komplexní a multisektorová strategie na ochranu ekonomických a sociálních práv obyvatel, která by jim zajistila důstojné zaměstnání a životy. ■

php?yyyy=2010&mm=03&dd=11&nav_category=9&nav_id=417055>.

14 Bělehradské centrum pro lidská práva, *Lidská práva v Srbsku v roce 2009: Legislativa a praxe ve srovnání s mezinárodními standardy ochrany lidských práv*, Bělehrad, 2010.

15 B92, „Boj o pracovní místa“, *B92 Online*, 29. března 2010. Ke stažení na: <www.b92.net/info/vesti/index.php?nav_id=421112&dd=29&mm=03&yyyy=2010>.

16 I. Radisavljević, „Armáda chudých se rozrůstá“, *Blic Online*, 28. března 2010. Ke stažení na: <www.blic.rs/Vesti/Drustvo/182724/Raste-armija-siromasnih>.

17 Economist Media Group, „Jelasić: Snížení veřejných výdajů – hlavní témata rozhovorů s MMF“, *EMportal*, 12. února 2010. Ke stažení na: <www.emg.rs/en/news/serbia/113366.html>.

18 I. Jovanović, „MMF radí Srbsku omezit výdaje“, *SETimes.com*, 9. září 2009. Ke stažení na: <www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2009/09/09/feature-02>.

19 J. Popadić, „Zákon podporuje bílý mor“, *Politika*, 14. srpna 2009. Ke stažení na: <www.politika.rs/rubrike/Drustvo/Zakon-podsticne-belu-kugu.sr.html>.

20 Srbská unie nezávislých odborových svazů, *Privatizace v Srbské republice v letech 2002 – 2009*, Bělehrad; a Economist Media Group, „V Srbsku připadá v roce 2009 na každou hodinu 58 propuštěných“, *EMportal*, 30. března 2010. Ke stažení na: <www.emg.rs/en/news/serbia/117661.html>.

21 T. N. Djaković, „Mafiáni vyprali miliardy eur díky privatizaci“, *Blic Online*, 4. března 2010. Ke stažení na: <www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/179212/Mafijasi-oprali-vise-milijardi-evra-kroz-privatizacije>.

22 Bělehradské centrum pro lidská práva, *op. cit.*

23 Economist Media Group, „Srbsko získá 6. dubna 180 miliard eur z MMF“, *EMportal*, 1. dubna 2010. Ke stažení na: <www.emg.rs/vesti/srbija/117929.html>.

Nová možnost zopakovat staré chyby

Během hospodářského rozmachu v letech 2004–2008, který byl založen na vysokých cenách ropy na mezinárodním trhu, vedla sociální politika vlády ke zlepšení indikátorů Rozvojových cílů tisíciletí. V současnosti však globální finanční krize a zvýšené napětí ve společnosti, vyvolané útlumem sociálních programů, ohrožují již dosažené pokroky. Takový vývoj bylo možné předvídat, neboť rozvojový model opakoval staré chyby a neobsahoval žádná proticyklická opatření. Dnes tedy země těžce doplácí na světovou krizi.

Programa Venezolano de Educación-Acción en Derechos Humanos (Provea)
Rafael Uzcátegui

Když byl roku 1999 prezidentem Venezuely zvolen Hugo Chávez, zavedl proces ústavních reforem, které se těšily rozsáhlé podpoře veřejnosti. Nová ústava zajišťovala celou řadu sociálních práv a vytvářela tak velké naděje a důvěru v myšlenku lidských práv v různých vrstvách společnosti.

Vysoké mezinárodní ceny ropy, hnací síly venezuelské ekonomiky, v období 2004–2008 navíc umožnily vládě dosahovat dobrých výsledků u celé řady hospodářských indikátorů. O dva roky později se však situace začala měnit. Vedly k tomu dvě příčiny.

Zprvė to, že po Chávezově znovuzvolení se vláda v roce 2007 pokusila znovu změnit ústavu pomocí referenda, to však selhalo pro nedostatečnou podporu veřejnosti. Od té doby vláda představila řadu zákonů, regulací a administrativních opatření, které podle hlasité reakce různých organizací na ochranu lidských práv odporují ustanovením ústavy z roku 1999.

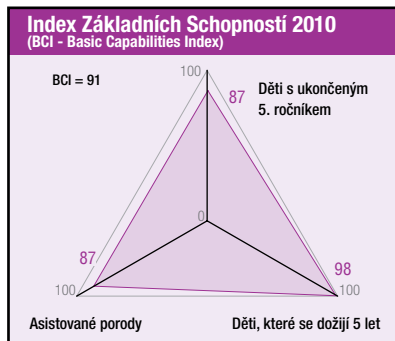
Zadruhé velký propad v cenách ropy a mezinárodní finanční krize, která měla drtivý dopad na sociální programy, zaměřené na snížení chudoby. Vládě se nepodařilo najít adekvátní odpověď na požadavky obyvatel, což způsobilo rostoucí sociální nepokoje.

Snižování chudoby

Až do roku 2008 vláda Huga Cháveza hlásila velké pokroky směrem k dosažení Rozvojových cílů tisíciletí. Jejím hlavním výkonem byly úspěchy v boji proti extrémní chudobě.¹

Podle oficiálních odhadů se v období 2004–2006 počet chudých domácností v zemi snížil o 20 %. V první polovině roku 2007 se podle údajů národního statistického úřadu procento lidí žijících v extrémní chudobě snížilo na 9,4 %² a oficiální údaje uvádějí, že v desetiletí 1999–2009 se nad hranici chudoby dostalo 4 324 075 obyvatel.

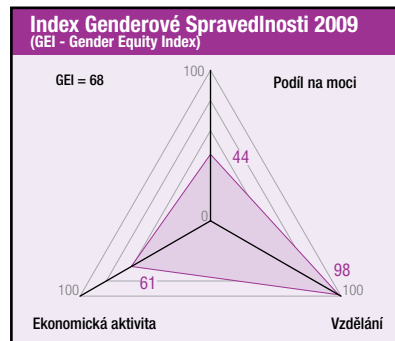
Tento uspokojivý pokrok si vysloužil chválu mezinárodních organizací včetně Ekonomické komise pro Latinskou Ameriku a Karibskou oblast (Economic Commission for Latin America and the Caribbean, ECLAC),

kteřá odhadovala, že míra chudoby ve Venezuele poklesla z 49,4 % v roce 1999 na 28,5 % v roce 2007.³ Provea ve své výroční zprávě pro rok 2009 uvedla, že tento pokles byl částečně zapříčiněn sociálními programy na distribuci potravin za nízké ceny, například Misión Mercal, jejíž průměrné měsíční pokrytí se v roce 2008 odhadovalo na 13 milionů lidí, tedy asi 45 % obyvatelstva země.⁴

Pokroku bylo dosaženo i v oblastech genderové rovnosti a vzdělávání. Podíl dívek ve školském systému vzrostl z 31,3 % v období 1990–1998 na 47,6 % v letech 1999–2006. Čistý podíl dětí, které navštěvovaly základní školy, stoupl z 84,7 % ve školním roce 1999–2000 na 93,6 % v roce 2006–2007, což znamená, že se řady žáků základních škol rozrostly o 684 782 dětí. Na vyšších stupních vzdělávání se situace vyvíjela obdobně. V roce 2005 nastoupily asi 4 miliony lidí do vzdělávacích „mísí“.

I pokrok v oblasti zdravotní péče byl povzbudivý. Díky zdravotním programům vlády, známým pod názvem Barrio Adentro, nabrala Venezuela příznivý směr k dosažení závazku snížit dětskou úmrtnost do 5. roku života o dvě třetiny. Úmrtnost klesla z 25 případů na 1 000 živě narozených v roce 1990 na 14,2 případů z tisíce v roce 2007. V rámci zdravotních programů došlo za velmi krátkou dobu k výraznému rozšíření přímé lékařské péče na 14 345 odborníků a k vybudování nových zdravotnických zařízení po celé zemi. Zlepšila se i situace v boji proti HIV/AIDS, což dokládá skutečnost, že bezplatných léčiv se v roce 2007 dostalo 21 779 pacientům, zatímco v roce 1999 se jednalo o pouhých 335.

Benefity zaplacené z ropných zisků

V roce 2004 se ve venezuelské ekonomice poprvé po 30 letech objevil přebytek zdrojů. V tomto roce začala cena ropy na mezinárodních trzích prudce stoupat, překonala historická maxima a v roce 2008 dosáhla vrcholu. Z ropných zisků se stal zlatý důl, který způsobil, že hrubý domácí produkt (HDP) země čtyři roky nepřetržitě narůstal, její mezinárodní rezervy byly posíleny a dosahovala kladného salda zahraničního obchodu. Rostoucí příjmy z vývozu ropy umožnily vládě financovat rozsáhlé programy veřejných investic a sociální programy, které nazývala „mísemi“. Stát byl schopen expandovat v mnoha oblastech včetně tvorby nových pracovních míst a v roce 2008 se odhadovalo, že 18,2 % ekonomicky aktivních obyvatel je zaměstnáno ve veřejném sektoru.⁵

V červenci téhož roku dosáhla cena jednoho barelu venezuelské ropy rekordní hodnoty 122,40 dolarů, načež začala klesat a za pouhé čtyři měsíce se propadla na polovinu: 63,49 dolarů.⁶

Úpravy sociálních politik

Národní a místní volby v listopadu 2008 a dodatek k ústavě v únoru 2009 vedly k odložení diskusí o tom, jaké budou následky světové hospodářské krize pro Venezuelu. 21. března 2009, krátce po volbách, prezident Chávez představil balíček ekonomických opatření, jehož součástí bylo:

- snížení veřejných výdajů;
- zvýšení daně z přidané hodnoty;
- omezení přemrštěných a nadbytečných výdajů;
- zákonné omezení platů vysokých úředníků ve veřejné správě.

1 Úplný přehled výsledků země při plnění Rozvojových cílů tisíciletí viz: <www.sisov.mpd.gov.ve/metas_milenio/>.

2 Ministerio del Poder Popular para la Comunicación e Información, *Venezuela sobresale en el cumplimiento de las Metas del Milenio*, 2008.

3 ECLAC, *Panorama Social de América Latina - 2008*. Ke stažení na: <www.eclac.cl/publicaciones/xml/2/34732/PSE2008_Cap1_Pobreza.pdf>.

4 Provea, *Výroční zpráva 2009*. Ke stažení na: <www.derechos.org.ve/titulares/informe-anual-2009-1607>.

5 Národní statistický úřad. Ke stažení na: <www.ine.gov.ve/ine/indexe.asp>.

6 Tamtéž.

Prudký pokles příjmů z vývozu ropy vyvolal zpomalení, stagnaci a v některých případech i regresi v implementaci programů na snížení chudoby a nerovnosti. Podle oficiálního prohlášení vlády měly sociální politiky i přes nástup krize nadále fungovat na stejné úrovni, ale k tomu nedošlo. Například minimální mzda byla zvýšena o 20 %, což však nestačilo ani na pokrytí dopadu inflace, která v roce 2008 jen v cenách potravin dosahovala 43 %.⁷

V letech 2007–2009 se nad hranici chudoby nově dostalo jen 1,1 % domácností, což dramaticky kontrastuje s velkými poklesy tohoto indikátoru v období 2004–2006. Podle posledních oficiálních údajů se ve Venezuele dodnes nachází 26,4 % domácností, které nemohou uspokojit své základní potřeby.

Skutečnost je taková, že veřejné výdaje vyjádřené jako procento HDP od roku 2008 klesaly ve všech sociálních sektorech kromě školství. V rozpočtu pro rok 2010 bylo pro 13 sociálních „misí“ vyčleněno méně než 4 % celkových výdajů, přestože zdrojů přibývalo kvůli výjimečným položkám a transakcím, což narušuje transparentnost a znemožňuje monitorování rozpočtu nevládními organizacemi. Tuto situaci dále zhoršuje vysoká inflace, která velmi chudým obyvatelům země téměř znemožňuje dosáhnout zlepšení životních podmínek. Podle venezuelské centrální banky inflace poklesla z 30,9 % v roce 2008 na 25,1 % v roce 2009, ale i tak zůstává jednou z nejvyšších v regionu.⁸

Nejhorší následky

Krise implementace sociálních opatření je obzvláště vážná ve dvou oblastech – ve zdravotnictví a v bytové výstavbě. Provea už několik let volala na poplach a varovala před roztrháním systému zdravotní péče a rozkladem mise Barrio Adentro. Vláda a státní instituce však tato varování nebraly vážně. Až v roce 2009 prezident Chávez veřejně připustil existenci nesrovnalostí: „Vyhlášíme nouzový stav ve zdravotnictví. Zjistili jsme, že 2000 modulů mise Barrio Adentro bylo opuštěno a postrádá lékařský personál. (...) Situace se

zhoršovala a vláda přijala nutná opatření, ale nepodařilo se jí problém vyřešit.“⁹

K tomu je třeba připočítat, že nemocniční síť země stále čelí strukturálním nedostatkům, panuje v ní nedostatek odborných pracovních sil a to má velmi politováníhodné dopady na pacienty, například tzv. „ruletu těhotných žen“ – situaci, v níž jsou budoucí rodičky nuceny obcházet zdravotnická zařízení, dokud si nenajdou takové, které jim v daném termínu může poskytnout zdravotní péči.

Jedno z nejzávažnějších selhání Chávezovy vlády představuje oblast bytové výstavby, kde se nikdy nepodařilo dosáhnout ani cílů, které si sama stanovila. V zemi schází 3 miliony důstojných bytových jednotek (včetně domů, které je nutné zdemolovat, protože se nacházejí ve vysoce rizikových oblastech). Podle oficiálních údajů bylo za posledních 10 let vybudováno 300 939 bytových jednotek, což znamená, že Hugo Chávez dosáhl v demokratických dějinách země (jež se datují od roku 1958) druhého nejhoršího výsledku v průměrném počtu bytových jednotek vybudovaných během jednoho volebního období.

Úloha organizací občanské společnosti

Různé organizace, které monitorují dodržování lidských práv ve Venezuele, kritizovaly vládu za nedostatek středně- a dlouhodobého plánování, které by zajistilo udržitelnost sociálních programů nezávisle na vysokých příjmech z vývozu ropy. Další průzkumy naznačují, že venezuelská ekonomika zůstává i nadále silně zranitelná vůči fluktuacím mezinárodních cen ropy. To znamená, že rozvojový model, který zavedl prezident Chávez a který je postaven na posílení primárního sektoru těžby a vývozu surovin, má tytéž základní charakteristiky jako hospodářská politika, kterou se země řídila v minulosti.¹⁰

Napětí ve společnosti soustavně narůstalo a v roce 2008 dosáhlo v desetiletém vývoji vrcholu v podobě 2893 demonstrací, což bylo o 64,09 % více než v roce 2007. Asi 67,3 % z těchto demonstrací pořádali lidé

a skupiny, dožadující se hospodářských, sociálních a kulturních práv, a tři hlavní důvody jejich nespokojenosti byly pracovní podmínky (33,97 %), bytová situace (20,3 %) a bezpečnost (12,3 %). Hlavními taktikami protestujících byly (v sestupném pořadí podle četnosti) blokády silnic, veřejná setkání, pochody a přerušování práce. V tomto období byla každá patnáctá demonstrace potlačena za použití síly, zastavena nebo omezena státními bezpečnostními složkami.

Během násilných demonstrací zahynulo sedm lidí, přičemž pět z těchto úmrtí zapříčinili příslušníci policie nebo armády. Státní administrativa postupně ztrácela transparentnost a stále častěji vůči demonstrantům postupovala jako vůči zločincům. Od roku 2005 se minimálně 2240 lidí muselo před soudem zodpovídat za obvinění, která vycházela z jejich snahy domáhat se svých práv. Jedním ze slavných případů byl proces s představením odborů Rubénem Gonzálezem, který byl od září 2009 uvězněn za účast na přerušování práce ve státním podniku Ferrominera v provincii Bolívar, jejímž cílem bylo přimět vedení podniku, aby dodržovalo sjednanou kolektivní smlouvu.¹¹

Shrnutí

Vládní rozvojový model selhal v úkolu osvobodit zemi od tradiční závislosti na mezinárodních cenách ropy. Sociální programy následkem fluktuací této ceny utrpěly a vláda i přes své úmysly a přijatá opatření v řešení tohoto problému zcela selhala. Čistým výsledkem tohoto procesu je, jak už delší dobu varují různé organizace občanské společnosti a odborníci, stav, ve kterém se sociální indikátory budou zlepšovat, pokud se obchodu bude dařit, ale stagnovat či dokonce klesat, pokud se podmínky na mezinárodním trhu zhorší.

Prozatím jsou tedy boj proti chudobě, poskytování zdravotní péče, přístup ke vzdělání a dostupnost důstojného bydlení ve Venezuele vydány na milost a nemilost souhře poptávky a nabídky ropy na mezinárodních trzích, a stávají se tak obětí neschopnosti vlády tuto situaci vyřešit a přijmout adekvátní proticyklická opatření. ■

9 “Chávez admite cierre de módulos de Barrio Adentro y declara en emergencia la salud.” Lacl@se.info. Ke stažení na: <www.laclase.info/nacionales/chavez-admite-cierre-de-modulos-de-barrio-adentro-y-declara-en-emergencia-la-salud>.

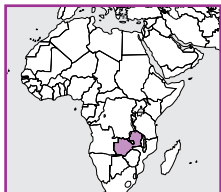
10 Margarita López Maya a Luis Lander. “El socialismo rentista de Venezuela ante la caída de los precios petroleros internacionales.” *Cuadernos del Cendes*, 67, květen–srpen 2009.

11 Viz: <www.derechos.org/ve>.

7 Tamtéž.

8 Venezuelská centrální banka. Viz: <www.bcv.org.ve/>.

Přímé zahraniční investice a dodržování klíčových práv

Od 90. let minulého století hrály přímé zahraniční investice (FDI) v ekonomice země stále důležitější úlohu, přispěly k rozvoji těžby mědi a podpořily výrobu a vývoz netradičních výrobků a služeb. Tyto investice však nebyly efektivně využity na podporu rozvoje a snížení chudoby. Naopak, přispěly k erozi práv obyvatel včetně práva na rozvoj, práva na dostupnost potravin, na vzdělání, čisté životní prostředí a participaci žen na politickém rozhodovacím procesu.

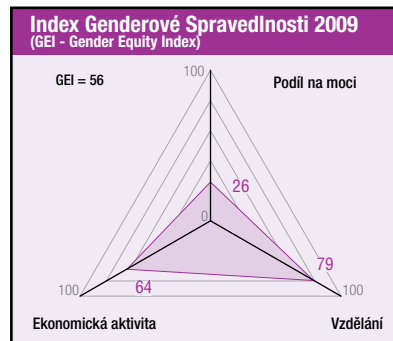
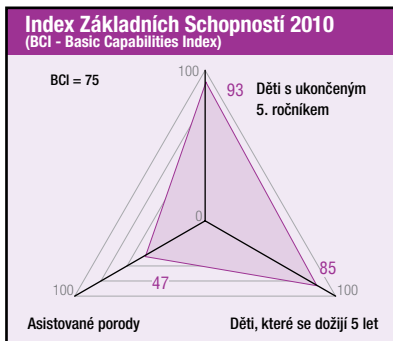
Ženy pro změnu
Lucy Muyoyetaová

V současnosti žije 63 % obyvatelstva Zambie ve venkovských oblastech, kde většina si na živobytí vydělává v zemědělství. Chudoba je ve venkovských oblastech více rozšířená: 83 % obyvatel (5,9 milionů lidí) žije v chudobě, 71 % v extrémní chudobě.¹ Velká část z těch nejchudších žije v domácnostech spravovaných ženami. V roce 2000 stály ženy v čele 19,5 % (1 241 500) venkovských domácností.²

Přes akutní potřebu řešit tyto problémy nevěnuje vláda sektoru zemědělství téměř žádnou pozornost. Naopak, zavedení liberální ekonomické politiky zatlačilo drobné farmáře zpět k naturálnímu hospodaření a mnozí z nich bojují o pokrytí vlastních potravinových potřeb. Výrobní a odbytové překážky, kterým čelí, jsou obrovské. Kromě toho ohrožuje zavedení tržních principů do oblasti vlastnictví půdy i jejich možnost udržet si vlastní majetek. Velké korporace skupují rozlehlé zemědělské plochy pro pěstování biopaliv, těžbu a zemědělství. Bohatě země s nedostatečnými zemědělskými prostředky či rostoucí potřebou dovozu, které se snaží si v období nejistoty na globálních trzích zajistit vlastní zdroje potravin, například Saudská Arábie nebo Čína, nakupují v jiných zemích pozemky o obrovských rozlohách. Zvláštní zpravidaj OSN pro právo na potraviny označil rozsáhlé transnacionální investice do pozemků za jeden z nových trendů, které vznikly jako reakce na globální potravinovou krizi roku 2008, aniž by se mezinárodní komunita mohla vyjádřit, a uvedl Zambii jako jednu z cílových zemí. Výsledkem tohoto procesu je pro většinu chudých Zambijců hrozba, že budou připraveni o vlastnictví půdy.

Potravinová nejistota

Už od 90. let minulého století vedlo zanedbávání sektoru zemědělství k rozšíření nemoci dobytka. Vláda původně zajišťovala provádění preventivních opatření jako dezinfekci dobytka, aby chránila populace chovaných zvířat před epidemiemi, ale když byla v 90. letech ekonomika liberalizována, poskytování těchto služeb skončilo a přes hranice pronikly do Zambie nemoci, které se rychle rozšířily po velkém území a zničily asi polovinu stád v zemi. Toto neštěstí postihlo nejen pastevce, ale i drob-

né zemědělce, pro které tažná zvířata představovala jedinou dostupnou sílu k obdělávání zemědělské půdy a jejich trus byl zároveň jediným dostupným hnojivem. Výsledkem byl v mnoha oblastech nástup chronického nedostatku potravin.

Za těchto podmínek zasadila rostoucí cena kukuřice a dalších základních surovin v letech 2007 a 2008 těžkou ránu už tak potravinově nezabezpečeným Zambijcům v městských i odlehlých venkovských regionech. Roční míra inflace v cenách potravin dosahovala v červnu 2008 15,6 %, což bylo nesrovnatelné se situací z předchozího roku, kdy inflace představovala jen 4,8 %. V roce 2010 se podle údajů Centrálního statistického úřadu inflace z březnových 10,2 % v dubnu zpomalila na 9,2 %.³

K potravinové nejistotě přispívá celá řada faktorů, například úroveň příjmů domácnosti, věk, vzdělání, pohlaví, velikost a struktura domácnosti, snížení pracovních schopností vlivem špatného zdravotního stavu a dopadů HIV a AIDS, úroveň produkce potravin, jejich ceny a vzdálenost od trhů.

Potravinová nejistota je významným předstupněm podvýživy. Klíčovým indikátorem přístupu k nedostatečné výživě je množství podvyživených dětí (do pátého roku života). V roce 1991 činil jejich podíl 22 %, do roku 2007 klesl na 14,6 %, nicméně mezi roky 2003 a 2008 trpělo 45 % dětí mladších pěti let mírnou či těžkou formou zakrnění. Dopady podvýživy v dětství jsou dlouhodobé a často omezují schopnost dítěte učit se.

Nerovné příležitosti pro ženy a dívky

Od zavedení bezplatného základního vzdělání v roce 2002 bylo dosaženo významných pokroků v zapisování chlapců i dívek ke školní docházce. Poměr těch, kteří

základní vzdělání nedokončí, se stabilně držel kolem 1,0 %. U sekundárního vzdělávání se však tento ukazatel mezi lety 2003 a 2006 zhoršoval.⁴ Podpůrné aktivity na některých univerzitách a pedagogických školách napomáhaly zvýšení počtu dívek, které nastoupily na vysokou školu, nicméně počet dívek, které příslušnou úroveň vzdělání nedokončí, je na všech úrovních vzdělávacího systému vyšší než u chlapců. Mezi 1. a 9. třídou jsou to 3 % proti 2,1 % u chlapců, mezi 10. až 12. ročníkem 1,98 % u dívek a 1,25 % u chlapců.⁵

Co však tato čísla nevyjadřují, to je počet dětí, které do vzdělávacího systému vůbec nevstupují – očekává se, že do konce roku 2010 půjde o 1,2 milionu dětí. Mnohé z nich nemohou navštěvovat školu, protože ač se nestaly sirotky, jejich rodiny jsou zasaženy HIV a AIDS. Kromě toho údaje nijak nevyjadřují úroveň vzdělání, které se dostane těm, kdo školu navštěvují. Zambijské školství je těžce zasaženo epidemií HIV/AIDS. Počet sirotek v posledním desetiletí dramaticky vzrostl. V roce 1996 se počet dětí ve školním věku, které nenavštěvovaly žádnou školu, odhadoval na 400 000 – v roce 1998 už to byl dvojnásobek. Těmto dětem znemožňovala školní docházka chudoba, nutnost pečovat o nemocné rodiče či opatrovníky nebo se zapojit do výdělečných aktivit, a v případě dívek také předčasný vstup do manželství.

Kvalitu vzdělávání snižoval zejména ve venkovských oblastech nedostatek učitelů, ale i nedostatečná infrastruktura, vybavení a učební materiály a také sexuální obtěžování a násilí vůči dívkám.

Na politické rovině je to především přetrvávající patriarchální kultura, co brání ženám využívat svá práva

1 Mezinárodní fond pro zemědělský rozvoj, Chudoba ve venkovských oblastech Zambie. Ke stažení na: <www.ruralpovertyportal.org/web/guest/country/home/tags/zambia>.

2 Centrální statistický úřad, Zambie: Sčítání obyvatel a domácností 2000, listopad 2003.

3 Chiwoyu Sinyangwe, „Inflace v Zambii poklesla o 1 %“, The Post Online, 30. dubna 2010.

4 Rozvojový program OSN, Zambie – Zpráva o plnění Rozvojových cílů tisíciletí 2008. Ke stažení na: <www.undp.org.zm/joomla/attachments/005_Zambia%20MDGs%20Progress%20Report%20Zambia%202008.pdf>.

5 Tamtéž.

ve veřejném životě a činí cíl 50% zastoupení žen v rozhodovacím procesu, tak jak jej stanovil protokol Jihoafrické rozvojové rady a Africké unie, v případě Zambie téměř nedosažitelným. Podíl žen na volených postech národního parlamentu a místních samospráv se sice zvyšuje, ale jen velmi pomalu. V roce 1991 obsadily ženy jen 6 % parlamentních křesel, v roce 1996 se jejich počet zvýšil na 12 %, nicméně v roce 2001 zůstal nezměněn a v roce 2006 zaznamenal jen nevýznamný nárůst na 14 %. Podíl žen v místních zastupitelstvech činí zoufale neuspokojivých 7 %.

Přímé zahraniční investice

Vláda čerpá prostředky na financování rozvoje ze tří hlavních zdrojů: z domácích příjmů, oficiální rozvojové pomoci (ODA) a domácích i zahraničních půjček. Mezi domácí příjmy patří různé druhy daní, například daň z příjmů společnosti, daň z těžby nerostného bohatství, cla, poplatky a zdanění přímých zahraničních investic (FDI). Od roku 2004 pochází – vyjma roku 2006 – více než 70 % vládních příjmů z domácí ekonomiky. To odráží skutečnost, že v tomto období došlo k výraznému nárůstu přílivu zahraničních investic.

FDI jsou považovány za důležitý příspěvek k rozvoji, protože přináší kapitál, technologii, manažerské zkušenosti, pracovní příležitosti a přístup na nové trhy. Mnoho vlád, včetně té zambijské, přijalo politická opatření na povzbuzení přílivu FDI.

V roce 2000 dosáhly nové investice do Zambie částky 121,7 milionu dolarů. Poté jejich příliv výrazně zesílil a v roce 2004 dosahoval 334 milionů dolarů.⁶ Většina z těchto investic směřuje do rozvoje turistického ruchu, výroby, stavebnictví, telekomunikací a těžby. Nejrychleji rostoucím investorem je Čína⁷, ale příliv investic z Kanady a Velké Británie stále dosahuje nejvyšší absolutní úrovně.

Zambie nabízí velmi liberální investiční prostředí. V současnosti se FDI řídí Zákonem o zambijské rozvojové agentuře z roku 2006, který neuvádí žádné požadavky na využití místní ekonomiky, transfer technologií, rovnost, zaměstnanost nebo využívání služeb subdodavatelů, ačkoli se zahraničním investorům doporučuje umožnit zapojení místní ekonomiky. Zákon dovoluje investorům bez omezení repatriovat libovolné kapitálové investice, profit, dividendy, úroky či poplatky. Zároveň dovoluje cizím státním příslušníkům neomezený transfer příjmů získaných prací v Zambii.

Od 90. let minulého století hrály FDI v ekonomice země stále větší úlohu, přispívaly k posílení přílivu kapitálu a investic, rekonstrukci průmyslu zabývajících se těžbou a zpracováním mědi a podporovaly výrobu

a vývoz netradičních produktů a služeb. Zambie však nedokázala FDI efektivně zapojit do podpory rozvoje a do boje proti chudobě.⁸ Jedním z cílů vlády při podpoře FDI byla diverzifikace, která měla snížit silnou závislost země na vývozu mědi. Ta však stále zůstává dominantním vývozním artiklem, zejména kvůli výraznému nárůstu její ceny na světových trzích po roce 2004. Do boje proti chudobě zatím FDI nijak výrazněji nezasáhly. Podíl obyvatel žijících pod hranicí extrémní chudoby se snížil jen nepatrně, z 58 % v roce 1991 na 51 % v roce 2006, a v průběhu tohoto období vykazoval výrazné výkyvy.

Hospodářský rozvoj brzdila neschopnost vlády věnovat dostatečnou pozornost kapacitě domácího soukromého sektoru a faktorům omezujícím jeho růst. To vedlo k deindustrializaci některých sektorů ekonomiky a k omezení možností domácích podniků navázat spolupráci se zahraničními investory. Kromě toho liberální investiční legislativa po zahraničních společnostech spolupráci s místními výrobci a dodavateli nejen nevyžadovala, ale ani k ní nemotivovala.

FDI neměly kýžený multiplikační efekt na domácí hráče. Kromě toho pobídky určené zahraničním investorům (například daňové úlevy) připravily domácí hráče o schopnost zahraničním společnostem konkurovat. Slabý domácí soukromý sektor přitom výrazně snižuje potenciální přínosy přímých zahraničních investic v podobě vedlejších a navazujících ekonomických aktivit. Silný domácí soukromý sektor by přilákal další vlnu FDI tím, že by zemi představil jako fungující ekonomiku.

Občanský hospodářský zákon

V roce 2006 přijala vláda Občanský hospodářský zákon a následně ustanovila Komisi na podporu hospodářských aktivit občanů (Citizens Economic Empowerment Commission, CEEC) s mandátem podporovat efektivní vlastnické vztahy a smysluplnou participaci občanů v ekonomice, která by přispěla k její udržitelnosti. Vliv a dopady tohoto úsilí na výkonnost domácího soukromého sektoru je zatím předčasné hodnotit.

Studie zabývající se těžbou mědi (sektorem, do kterého směřuje nejvíc FDI) odhalují příčiny toho, že se nárůst FDI neprojevil na rozvoji a/nebo omezení chudoby ve výraznější míře, například:⁹

- Podepisování jednostranných dohod známých jako „rozvojové smlouvy“. Tyto převážně utajované smlouvy udělují investičním společnostem výjimky z různých závazků, včetně placení daní a řady národních zákonů – například těch zaměřených na znečišťování životního prostředí. Zároveň garantují ochranu před budoucí legislativou do konce 15-20letých „období stability“.

- Zjednodušení pracovního práva v neprospěch zaměstnance. Ačkoli vznikají nové pracovní příležitosti, jejich kvalita se drasticky zhoršila. Odhaduje se, že 45 % zaměstnanců v dolech nemá možnost získat trvalé zaměstnání s nárokem na starobní důchod. Většina zaměstnanců pracuje na základě smluv na dobu určitou, za podmínek výrazně horších, než by jim nabízel trvalý pracovní poměr.
- Znečištění životního prostředí. Někteří investoři nedodržovali ani tu část národní legislativy, která se na ně vztahovala. Jsou známy případy porušování ochrany životního prostředí, které poškodily zdraví místních obyvatel. Tři nejčastější a nejvýznamnější problémy jsou emise oxidu siřičitého z tavicích pecí, úniky těžkých kovů do zdrojů pitné vody a vznik kalů v řekách.

Shrnutí

Jednou z hlavních příčin, proč přímé zahraniční investice nepříspějí k udržitelnému rozvoji v takové míře, jak by měly, jsou nízké daňové příjmy vlády. Z rozboru státního rozpočtu pro rok 2010 vyplývá, že největší příjmy plynou ze zdanění individuálních příjmů zaměstnanců (19 %) a z daně z přidané hodnoty (18 %).¹⁰ Daň z příjmu společností představuje 8 % a daň z těžby nerostného bohatství pouhých 2 %. Poté, co v roce 2004 prudce stoupla cena kovů na světových trzích, byla v roce 2007 zavedena zvláštní daň, která však – přestože by pro vládu představovala nemalý příspěvek do státní pokladny – byla pod tlakem těžařských společností v roce 2009 zrušena.

Pobídkové programy zaměřené na přilákání přímých zahraničních investic jsou neproporcionálně zaměřené především na ekonomické pobídky. Vláda neinvestuje do rozvoje pracovní síly tím, že by podporovala sektory jako školství a zdravotnictví, jejichž rozvoj by představoval udržitelný pokrok v boji proti chudobě. Kromě toho v současné situaci přímé zahraniční investice přispívají k faktickému poškozování lidských práv, například práva na potraviny a čisté životní prostředí, a bez koordinovaného úsilí všech představitelů politické moci nebudou mít téměř žádný vliv na podporu práv žen. ■

6 Konference OSN pro obchod a rozvoj (UNCTAD), *Zpráva o investiční politice – Zambie*, New York a Ženeva, 2006. Ke stažení na: <www.unctad.org/en/docs/itejpc200614_en.pdf>.

7 Peter Kragelund, „Co skrývá černá skříňka vztahů Čína – Afrika: Rozsah a skladba čínských investic v Zambii“, Dánský institut mezinárodních studií, 2008.

8 UNCTAD, *Zpráva o investiční politice – Zambie*, 2006, *op cit.*

9 Alistair Fraser a John Lungu, „Komu spadnou do klína zisky? Vítězové a poražení v privatizaci zambijských mědňých dolů“. Ke stažení na: <www.minewatchzambia.com/reports/report.pdf>.

10 Deloitte and Touche, 2009. *Zambijský rozpočet pro rok 2010 – udržování rovnováhy*.